

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографически)

на

XII^{то} Обикновено Народно Събрание

(първа извънредна сесия).

VIII заседание, петъкъ, 3 май 1902 г.

(Отворено въ 2 ч. и 30 м. послѣ пладнѣ подъ прѣсѣдателството на прѣсѣдателя г. Д. Цанковъ.)

Прѣсѣдателътъ: (Звъни.) Засѣданието се отваря. Г-нъ секретарьтъ ще прочете списъка.

Секретарь И. Еневъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Д. Вълчевъ, К. Досевъ, Х. Мановъ, Скендеръ Вей Махмудовъ, Г. Пеневъ, Н. Рапеевъ, С. Савовъ, И. Соколовъ, Д. Тончевъ, А. Урумовъ, К. Калчовъ и М. Хюсейновъ).

Прѣсѣдателътъ: Отъ 178 прѣдставители отсъствуватъ 12. Има законното число, слѣдователно, засѣданието се открива.

Они день, когато ви се прочете писмото, че ще има за вчера молебень за именния день на Негово Царско Височество Прѣстолонаслѣдника, извѣстно бѣше, че Народното Събрание прие съ благодарение да присѣдствува на молебена и че трѣбваше да се поздравя. Затуй азъ, отъ страна на Народното Събрание, телеграфирахъ вчера да поздравя както Прѣстолонаслѣдника, тъй и Н. Ц. В. Княза. Отъ Прѣстолонаслѣдника приехъ слѣдующата телеграма: (Чете.)

„Съ голѣмо удоволствие приехъ честитиванията и благопожеланията, които ми отправяте отъ името на народното ни прѣдставителство. Благодаря Ви отъ сѣ сърце и желая Богъ да подкрѣпя всички ви въ вашето народополезно дѣло.

Борисъ Търновски.“

Телеграфирахъ и на Н. Ц. В. Княза. Той телеграфира:

„Дълбоко трогнатъ отъ поздравленията и благопожеланията, изказани по случай тезоименството на Н. Ц. В. Прѣстолонаслѣдника Князь Търновски, изказвамъ Вамъ и на народното прѣдставителство моята искрення благодарностъ.

Князьтъ.“

Слѣдъ това, има едно писмо отъ прѣсѣдателя на Комитета за паметника на Царь-Освободителя, г. Заимовъ. Писне така: (Чете.)

„Прѣдъ видъ рѣшението на Народното Събрание, отъ 4 декемврий 1899 г., съ което е постановено, щото въ състава на Комитета „Царь-Освободителъ Александъръ II“ да влизатъ трима народни прѣдставители, като делегати на Народното Събрание, имамъ честъ съ настоящето си да Ви помоля, Г-не Прѣсѣдателю, да направите потребното отъ страната Ви разпореждане, за да се избератъ още въ настоящата сесия трима народни прѣдставители за членове на Комитета „Царь-Освободителъ“.

Какво мисли Народното Събрание: сега ли да рѣшимъ този въпросъ, или да го туримъ на дневенъ редъ? (Гласове: На дневенъ редъ!) Азъ ще ви кажа, че ако го туримъ на дневенъ редъ, кой знае кога ще му дойде редътъ, а пъкъ устно г. Заимовъ ми заяви, тъй като сега Комитетътъ се занимава съ приготвленията за празника на Шипка и Комитетътъ трѣбва да се събира да взема нѣкои рѣшения, а пъкъ той не ще бѣде пъленъ, ако нѣма и трима прѣдставители отъ Народното Събрание, затуй той ме моли какъ да е по-скоро да рѣши въпроса Народното Събрание, за да се знаятъ кои сѣ членове и да се пригласяватъ на засѣданне. Затуй и азъ моля Народното Събрание да го рѣши днесъ, защото не е нѣкой важенъ въпросъ.

Д-ръ Г. Гаговъ: За утрѣ на дневенъ редъ да се тури.

Министъръ-Прѣсѣдателъ Д-ръ С. Даневъ Понеже тукъ всички г. г. народни прѣдставители не сѣ съгласни, да се пристѣпни веднага къмъ избора, азъ ще моля този въпросъ да се тури на пръвъ дневенъ редъ за утрѣ.

Прѣдседателъ: Ако приема Народното Събрание. (Гласове: Прието!) Тогава остава за утрѣ.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателъ г. А. Франгя.)

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Прѣди да пристѣпимъ къмъ работа, ще съобща на г. г. народнитѣ прѣдставители, че е разрѣшенъ двудневенъ отпускъ на г. Урумова, Хасковски народенъ прѣдставитель.

На дневенъ редъ, както е извѣстно на г. г. народнитѣ прѣдставители, имаме: продължение разискванията по проекта за отговора на тронното слово и докладъ отъ провѣрочната комисия по изборитѣ.

По реда има записани нѣколко народни прѣдставители да говорятъ. На първо мѣсто е г. Забуновъ.

К. Мирски: Искамъ думата прѣди дневния редъ.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Имате думата.

К. Мирски: Г-да народни прѣдставители! Азъ вземахъ думата да ви помоля да изпълнимъ единъ широко отечественъ дългъ. Извѣстно ви е, че хората се дѣлятъ главно на двѣ категории: едни, които живѣятъ и работятъ почти само за себе си, а други — които живѣятъ и работятъ почти само за обществото. А отъ послѣдната категория хора едни работятъ почти само за народа си, а други — и за други тѣмъ симпатични народи. Вие знаете, че миналата година разбойници хванаха една благородна жена и 6 мѣсеца я държаха по горитѣ, като се намѣриха нѣкои да обвиняватъ, че даже имало и българска ржка въ това разбойническо дѣло. Тая жена днесъ обикали градоветѣ на великата република, въ Бостонъ и другагѣ държи рѣчи, разправя за плѣненieto си и за нашия народъ. Намѣри се слѣдъ това единъ господинъ, нашенецъ, който я обвини, че тя искала да напълни джебовеѣ си по поводъ на това, че била плѣнена. Напротивъ, отъ достоверно мѣсто азъ узнахъ, че тя държи рѣчи въ полза на единъ фондъ, отъ който да се основе и поддържа едно индустриално училище въ братската намѣри многострадална страна отъждъ Рила, въ Македония. Азъ мисля, че ще направимъ нѣщо добро, ако натоваримъ бюрото на Народното Събрание да поздрави г-ца Елена Стоунъ по случай избавлението ѝ.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Азъ ще моля, отъ формална страна, това прѣдложение да се тури на дневенъ редъ и ще го разискваме въ свое врѣме.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Прѣдложението на г. Мирски ще се тури на дневенъ редъ.

Г-нъ Я. Забуновъ има думата.

Я. Забуновъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Обичай е станало, че народнитѣ прѣдставители могатъ да изказватъ общи възгледи било по външната, било по вътрѣшната, било по финансовата политика на правителството, само въ 2 случая: въ единия случай по отговора на тронната рѣчь и въ втория случаи по генералнитѣ дебати на бюджета. Миналата година имавъ честта отъ това мѣсто да кажа нѣколко думи, и както тогава, така и сега ще направи да се досегна не до външната, не до вътрѣшната политика, нито по финансовата политика на правителството, нито съ неговитѣ тѣсни или широки връзки съ нѣкого, но ще искамъ, споредъ моитѣ скромни сили, колкото азъ знаа, да опиша поминѣчното положение на страната тѣй, както е то днесъ. Съжалявамъ само, че не мога да имамъ онова краснорѣчие, за да нарисувамъ тѣй хубаво истинското положение въ това отношение, именно тѣй, както биха го направили много почтени оратори, за което бихъ молилъ почитаемото народно прѣдставителство да има нужното снисхождение.

Г-да народни прѣдставители! Безспорна истина е, че съ развитието на науката и изкуствата и на обществото, съ размножаването на човѣческия родъ, паралелно съ това размножавали се и се размножаватъ и нуждитѣ на човѣка. И онзи народъ, който наравно съ нарастването на нуждитѣ му не поиска да подобри източника на богатствата си, този народъ не може да изпълни своитѣ задължения както къмъ обществото, така и къмъ държавата. Ето защо въ страни, особено въ такива, дѣто просвѣщението е на по-долна степенъ, длъжностъ е на правителството и на интелигенцията да помогне на този свой народъ съ всички разумни срѣдства за подобрене на поминѣка. Тукъ, въ това поле, трѣбвало би да работятъ и правителство, и интелигенция, и свещеници, и служачи, и чиновници, и доктори, и всички. Не направятъ ли това, нѣматъ право на народни ръководители, тѣ не сж достойни за това име.

Българскиятъ земеделецъ прѣди Освобождението имаше по-слабо сношение съ европейцитѣ. Той въ него врѣме се задоволяваше съ туй, което можеше да изкара, и неговитѣ нужди бѣха свършено малки въ сравнение съ ония, каквито сж днесъ. Тогава той се задоволяваше да изкарва всичко това, което му трѣбва: той си вземаше калпака отъ агнето или отъ ярето, царвудитѣ отъ кожата на добитѣка, храната отъ това, което е посѣлъ на нивата, облѣклото, ризитѣ му — всичко, отъ което е развѣдилъ, било въ ленъ, или конопъ. Даже отъ онова, което изкарваше на пазаря, вземаше паритѣ, които той кѣташе за черни дни. На царщината даваше малко и неговитѣ нужди, както и говорихъ по-рано, бѣха свършено малки: пари трѣбоваха за солъ или други потрѣби, отъ които имаше нужда. Обаче, слѣдъ Освобождението той влѣзе по-често въ сношение съ европейцитѣ, видѣ тѣхния животъ, харесаму се. Въ туй врѣме наводниха разни европейски стоки

по-хубави, елегантни; почна той да изкарва кѣтанитѣ за черни дни пари и почна да ги харчи. Сѣ въ това врѣме европейцитѣ наводниха нашата страна съ евтини жита отъ новитѣ свѣтски житници: Сѣверна-Америка, Австралия, Индия и т. н. Така че, додѣто виждаме, че отъ една страна земледѣлецѣтъ по-малко харчеше, а отъ друга страна изкараното отъ него струваше повече, изведнажъ виждаме, че хектолитърѣтъ жито, който струваше до 18—20 л., сдѣдъ това спадна на 8—10 л. И така, по този начинъ земледѣлецѣтъ почна да губи отъ двѣ страни: първо, че неговитѣ нужди се увеличиха и, второ, че хранитѣ или произведенията, които той произвеждаше поевтинѣха до неимоверност, отъ трета страна затвори се за другитѣ износни артикули границитѣ: добитѣкътъ, освѣнъ въ Турция, навсѣкъждъ другадѣ се сирѣ. Като прибавимъ къмъ това и ламтенето на нашия земледѣлецъ да купува съ скѣпи пари нивитѣ на изселвающитѣ се турци, ще имаме ясно понятие за положението и хала му; плюсъ къмъ това, ако прибавимъ четиритѣ неплодородни години, които подъ редъ ни посѣщаваха, можемъ да имаме още по-ясно положението му.

Друга една причина, която твърдѣ много помогна за пропадането на грамадно мнозинство отъ българския народъ, на земледѣлцитѣ, бѣше и увеличението на данѣцитѣ. Твърдѣнието на мнозина, че не сѣ само данѣцитѣ, които опропастиха населението, може да си има мѣстото само тамъ, дѣто производството е голѣмо и подобро — това, което, за голѣмо съжаление, ние нѣмаме. И наистина, слѣдъ Освобождението ние виждаме положението на държавата. Трѣбоваха срѣдства било за пѣтица, било за жетѣзници, било за стѣгане на войската, било за училища и пр. Ние виждаме че данѣцитѣ постепенно расли отъ година на година и, споредъ изчислениято на г. Данаилова, ние виждаме, че докогато въ 1886 г. на глава се е падало, само държавенъ разходъ, по 15 л. и 10 ст., прѣзъ 1896 г. — по 26 л. и 98 ст. Въ тия разходи на работното население отъ 15-та до 70-тѣ години се е падало въ 1886 г. по 57 л. и 14 ст., а прѣзъ 1896 г. — по 90 л. и 32 ст. — както виждате почти двоенъ разходъ за единъ периодъ отъ 10 години, тогава когато нашето производство съ нищо не се е подобрило, съ нищо не се е увеличило. Само отъ данѣцитѣ, на единъ жителъ се е падало прѣзъ 1886 г. по 13 л. и 24 ст., а прѣзъ 1896 г. — по 20 л. и 16 ст.; а на способното за работа население се е падало въ 1886 г. по 50 л. и 14 ст., а въ 1896 г. — по 67 л. и 56 ст. Това е по бюджета, а въ сжщностъ е събрано за 1886 г., на голѣмъ и малѣкъ човѣкъ въ България, по 11 л. и 79 ст., а за 1896 г. — по 18 л. и 27 ст.; а отъ способното за работа население е събрано за 1886 г. по 44 л. и 61 ст., а за 1896 г. — по 63 л. и 34 ст. Само отъ прѣмитѣ данѣци се е падало на селското население на глава на всѣкого по 9 л. и 54 ст., а на работенъ човѣкъ — по 33 л. и 70 ст. По горнитѣ цифри се вижда, че

на градското население се е падало по 2 л. и 15 ст., а на единъ способенъ работенъ гражданинъ — по 11 л. и 54 ст., а на способенъ работникъ, селянинъ — по 33 л. и 70 ст. Така щото, земледѣлцитѣ почнаха да губятъ отъ натрупуването на горнитѣ данѣци. Въ тия цифри не сѣ взети въ съображение: окръжнитѣ и общинскитѣ врѣхнини, налогѣтъ за градобитиницата, училищнитѣ налогѣ и пр., които много пѣти сѣ равни на държавнитѣ, но въ никакъвъ случай не сѣ по-малки отъ половината на държавнитѣ. Отъ това се вижда, че единичкиятъ товаръ, или, тѣй да се каже, по-голѣмиятъ товаръ е падналъ върху гърба на земледѣлцитѣ и тази очевидна истина се потвърдила отъ официални документи. Четохъ недавно, миналата година, единъ докладъ на Варненския окръженъ управителъ, въ който той изрично казва, че на всѣки чиновникъ, индустриалецъ, докторъ, адвокатъ въ Варненския окръгъ се падатъ срѣдно годишенъ данѣкъ по 13 л. и 74 ст., а на единъ земледѣлецъ отъ сжщия окръгъ, споредъ този официаленъ документъ, се падатъ по 84 л. и 15 ст. Далекъ сме наистина отъ мисльта, че ние, като съзнаваме това несправедливо положение — едни да плащатъ, при единъ волски трудъ, при риска да го изгубятъ всѣки пѣти, много повече отъ тия, които сѣ гарантирани отъ тия рискове, — плащатъ по-малко — да направимъ обратното. Не; съ туй ние не искаме да кажемъ, че трѣбова да вдигнемъ вѣлата отъ врата на земледѣлеца и да я туримъ на търговцитѣ и др. Но азъ мисля, че въ една държава, дѣто всички сме еднакви, съ равни права, справедливо е, морално е, човѣщина е: всички жители, били тѣ земледѣлци или каквито и да сѣ други занаятчии, да носятъ тежобата на държавата еднакво. Само тогава можемъ да кажемъ ние, че наистина сме хора справедливи.

П. Каравеловъ: Съ думата „еднакво“ какво означавате?

Я. Забуновъ: Сравнително еднакво казвамъ.

П. Каравеловъ: Какво значи това „еднакво“ — пропорционално ли?

Я. Забуновъ: Да, пропорционално, споредъ силитѣ имъ.

П. Каравеловъ: Тѣй кажете!

Я. Забуновъ: Азъ свършвамъ, г-да, за данѣка, защото ми се струва, че ще ми се падне случай да говоря по това, когато дойде бюджетѣтъ.

Ще продължа по-нататѣкъ за една трета причина, която е повлияла твърдѣ много за пропадането на това мнозинство на българския народъ. Като една трета причина, която и миналата година имаше честта отъ това сжщо мѣсто да потвърди, сѣ тѣй нарѣченитѣ лихвари или експлоататори, или закупувачитѣ на всичкитѣ земледѣлчески произве-

дения, тъй наречените заереджии. Подъ този знаменател не искамъ да кажа, че всички сж експлоататори, но че такива сж повечето отъ тѣзи, които боравятъ въ селата.

Въ началото, слѣдъ Освобождението, както знаете, земледѣлцитѣ имаха нужда отъ пари и тѣ често прибѣгваха къмъ лихваригѣ, дѣто тѣ намираха пари, за да си свършатъ нѣкои належащи работи. Повечето отъ лихваригѣ това и търсѣха: даваха нѣкой и другъ левъ, а послѣ продаваха всичко на земледѣлцитѣ, и днесъ повече отъ 95% отъ земледѣлцитѣ взиматъ пари отъ земледѣлческата каса, не съ цѣль за нѣкои производителни работи, а съ цѣль да платятъ или на кръчмаря, или на нѣкой кредиторъ, или на този, на когото сж продадени на зелено хранитѣ и не сж могли да платятъ, и който по силата на договора, сключенъ между имъ, ги е осъдилъ да му платятъ, и всичко това, за да се отърватъ отъ тѣхъ, защото сж се забатачили. И по туй ние виждаме, че този родъ на взимане се равнява много пѣти на 100%, 200% и 300%, па даже ще ви посоча и примѣри, които съмъ събралъ лично; отъ които ще видите че има 500% лихва. Напр., земледѣлецътъ Х взима на пролѣтъ пари, или че иска да купи нѣщо, или че бирникътъ го е нагъналъ, или че градъ го очукалъ, като продава извѣстно число храни. Напр., взема 8 кила кукурузъ по 8 л. = 64 л., а продавачътъ пише въ записа, че той е продалъ 12 кила кукурузъ — винаги съ низка цѣна оцѣнени. А въ условието, обаче, какво се казва? Въ случай, че не ми се платятъ на срока, той ще ми ги заплати по 18 л. или 20 л., пъкъ ако щете и по 25 л. Дойде срокътъ и земледѣлецътъ не може да му повърне всичко. Дойде срокътъ, не може да плати, хващатъ новъ пазарлъкъ за други три мѣсеца, ново прѣхвърляне, обръщатъ се въ нови цѣни; кукурузътъ, докато бѣше 12 кила, внася се 20; въ случай на неустойка пъкъ, да му се платятъ 25. И въ края на краищата такъвъ, който е загазилъ, ще има слѣдующата картина: въ първата година ако е вземалъ 64 л., въ края на годината станали 200 л., въ края на втората година — 450 л., а въ края на третата — и хилядо, може би, и по такъвъ начинъ не може да излѣзе. Азъ зная случаи, дѣто земледѣлци сж взимали пари да си купитъ волъ; купи волъ и слѣдъ три мѣсеца заемодавецътъ го нагъва, и освѣнъ че му продава вола, но и още нѣколко други добитѣци, за да плати този нещастенъ волъ по този начинъ.

За да видите като какво правятъ, азъ ще ви кажа съ имена нѣколко факти отъ лихварски сдѣлки въ Плъвенската околия. Въ с. Мъртвица, Плъвенска околия, нѣкой си Сузда Купецова дължала на нѣкой си Симонъ Кировъ отъ с. Кацамуница едно кило жито, вземено за прѣхрана. Това жито било оцѣнено за 10 л., съ условие да го повърне слѣдъ 2 мѣсеца, а въ случай че го не повърне, да плати 30 л. Житото било взето прѣвъ мѣсець февруарий 1899 г. Тя не устояла, защото, дѣ по това врѣме жито? Направя се записъ за 3 кила

жито по 10 л. = 30 л., за до харманъ; ако го не внесе, ще го плати по 30 л. = 90 л. По харманъ тя повърнала 2 кила само, направятъ записъ за 1½ кило — половината кило лихва — до декемврий мѣсець; не могла пакъ да го повърне; отъ прѣхвърлянето по сжщия начинъ, днесъ тази нещастница дължи 9 кила жито и 10 кила кукурузъ. Както виждате, отъ едно кило жито се наплодило за 3 години на двѣ повърнати кила и 9 кила дължимо, равно 11 кила и 10 кила кукурузъ.

Нѣкой си Лазаръ Пенковъ, отъ с. Тръстеникъ, вземалъ 70 л. за една нужда отъ нѣкой си Евстати Пачковъ, за единъ мѣсець. Срѣщу този дългъ Лазаръ Пенковъ платилъ на срока: 2 кила ржъ по 14 л. = 28 л., 5½ кила ечмиъ по 9 л. = 49½ л., всичко 77½ л. Дългътъ си изплатилъ, но записътъ останалъ у Пачкова. Слѣдъ смъртта на дължника, Пачковъ осъжда неговитѣ наследници, дѣщеритѣ и синоветѣ му. Идва приставътъ и секвестира за сжщия дългъ: единъ конъ тригодишенъ, оцѣненъ отъ него за 20 л., който до вечерята продалъ за 60 л., и една свинска кожа. И сега този приятелъ търси още 54 л. отъ своя дължникъ!

За нужда, бащата на нѣкой си Тодоръ Петровъ вземалъ отъ сжщия Евстати Пачковъ на два пѣти 245 л. Срѣщу този дългъ бащата слугувалъ една година, пазаренъ за 85 л., далъ му още: 21½ ведра вино за 53 л. и 75 ст., една млада крава за 65 л., два млади биволи за 95 л., единъ волъ за 52 л., четири кола сѣно, за 75 л. гюндюлюкъ на синъ му, 7 кола кукурузъ, 12 работни дни при машината вършачка. На всичко туй отгорѣ и жената на Тодора Петровъ, съ тритѣ си момичета, е работила лозята му, безъ да ѝ плаща. Всичко това не стигнало, та този Божи човѣкъ претендира да има да взима още 90 л., за които го осъжда и взема изпълнителенъ листъ.

Адамъ Мокрановъ, отъ с. Мъртвица, ималъ нужда отъ пари и такива намѣрилъ отъ другъ лихваръ, търговецътъ отъ Плъвенъ, който далъ 120 л. на Адама Мокрановъ, съ условие, на харманъ да му внесе 10 кила жито по 12 л., а въ случай на неустойка, да му ги заплати по 30 л. кило. На харманъ Адамъ Мокрановъ му закаралъ 6 кила жито и за останалитѣ му далъ записъ за 120 л. за 3 мѣсеца врѣме. На срока не можалъ да ги внесе, но затова пъкъ обръщатъ записа за 14 кила кукурузъ по 8 л. и нѣщо, който записъ гласи, че въ случай на неустойка, ще ги плати по 25 л. кило. На срока му внесълъ 10 кила кукурузъ, а за останалитѣ 4 кила, които споредъ условието, оцѣнили по 25 л. 100 л., направили записъ. Срѣщу тази сума Адамъ работилъ 3 мѣсеца въ чифлика и слѣдъ всичко това пакъ останалъ да му дължи още 70 л., на които прибавили и 5 л. лихви = 75 л. Славовски намѣрилъ по тефтеръ, че и бащата на дължника ималъ да му дава нѣщо около 60 л., та направили записа за 135 л. За тѣзи пари бай Славовски дава работата въ сѣдъ. Пристигиватъ къмъ продажба на имотигѣ, продаватъ всичко; намиса

се и Държавата, за данъци; и по този начин не могат да се удовлетвори този приятел.

Такива примѣри имамъ, може би, около 40—50, лично събрани отъ мене. Азъ не искамъ да се простирамъ по-нататъкъ, понеже това, може би, ви отегчава. Даже по едни свѣдѣния дълговетъ на земледѣлцитъ, събрани отъ централното управление на земледѣлческитъ каси, ние виждаме, че по този начинъ отъ 488, 289 притежатели, притежатели на земя отъ 20—150 декара, сж пропаднали 600 села за 44 околии. Доколко е вѣрно това, не зная, но като имамъ прѣдъ видъ начинитъ на тази работа, тъй както въобще го правятъ лихваритъ, азъ положително вѣрвамъ, че централното управление на земледѣлческитъ каси е казало много малко отъ туй, което има да се каже по тоя въпросъ.

Заслужава тукъ да споменемъ и други едни помощници на лихваритъ, които сж твърдѣ много помогнали за пропадането на селското население. Този помощникъ е бакалскиятъ тефтеръ. Забѣлжително е, че у тѣзи хора чувството на съжаление е отдавна изгаснало. Не искамъ да кажа за всички, но повече отъ тѣхъ сж такива. Както знаете, земледѣлието е занаятъ, който не дава ежедневенъ доходъ, а само въ извѣстно врѣме: било прѣзъ харманъ, било когато има да се продаде нѣщо — агне или вълна. Прѣзъ всичко друго врѣме земледѣлецътъ нѣма пари, но трѣбва да си купи разни дреболии — да си купи солъ, сехтинъ и пр. и за това нѣма другада да отиде, освѣнъ при бакалина и то винаги „на вересия“, „на харманъ“ и бакалинътъ знае добръ да го овърже. Вие ще видите, че бакалинътъ винаги, като пише „на вересия“, добръ знае какъ трѣбва да го оплете и какво трѣбва да направи: ако е 2 гроша, ще пише 3; ако сж лева, ще пише 4, защото тия цифри сж по-мили за бакалския тефтеръ. И ако търсите по-нататъкъ, нѣма да видите, освѣнъ изпонапанъ тефтеръ, а именно ту левъ, ту грошъ и най-долу „прѣнесени“. Ако вземете пъкъ тѣзи „прѣнесени“, вие не можете да му намѣрите края, защото на 99 мѣста има „прѣнесени“. Ако е писано на жълта халваджийска книга, която може да се изгуби, бакалинътъ не губи, а губи само този, който взима „на вересия“. Така щото, по този начинъ смѣткитъ на бакалина не сж винаги вѣрни и сж винаги въ ущърбъ на земледѣлца.

Като се вземе прѣдъ видъ още и туй, че бакалинътъ е агентинъ на търговеца зехереджия, ако и той самъ не е такъвъ, вие можете лесно да си въобразите каква културтрегерска роль има бакалинътъ: дѣждъ вали, градъ бие — бакалинътъ си има всичко осигурено, неговитъ грошове сж винаги добръ осигурени и смѣткитъ му добръ писани.

Като четвърта причина за днешното лошо положение азъ считамъ и нехайството на всички досегашни наши правителства, безъ разлика. Ние всички бѣгаме отъ земледѣлието, ние всички считаме, че то е простъ занаятъ, достоенъ да го вършатъ само онѣзи, които носятъ царвули и носятъ на врата си два прѣста киръ. Ние всички бѣгаме

отъ земледѣлието, защото било много тежъкъ занаятъ. Прѣгледайте учрѣжденията и вие ще видите, че рѣдко има учрѣждения, приспособени за нуждитъ на страната. Училищата ни сж твърдѣ много, това е радостенъ фактъ, ала почти всички наши училища не сж приспособени да привържатъ хората къмъ поминъка на страната; всички сж, съ малки изключения, почти фабрики за чиновници. Затуй ние виждаме синоветъ на занаятчи и земледѣлци да тичатъ въ градоветъ за наука, обаче не за наука, която да увеличава производството, а за наука, която да имъ отвори само държавната трапеза. Примѣръ. Сухиндолъ има едно трикласно училище. Сухиндолъ е едно прѣкрасно село. Трѣбва да ви кажа, че азъ бихъ желалъ, щото България да бѣде тъй добръ, както и Сухиндолъ въ миниатюръ. То е село безъ борчове. Селото има хора, които иматъ по 30—40.000 л. готови пари. Благодарение на това, че туй село е едно лозарско-винарско село, вие ще видите въ него двѣ и триетажни къщи, има читалище, основано прѣди 20 години, съ много стотини екземпляри книги. Иматъ трикласно училище, но тамъ ги е срамъ да учатъ по копринарството, по пчеларството, по птицевѣдството, което може да имъ помогне. И когато днесъ всички сж се загрижили тамъ какво да правятъ съ лозита, защото виждатъ, че и това богатство — лозарството — изфирясва, въ училището се задоволяватъ да учатъ старогръцка и римска истори, а считатъ за излишно да учатъ това, което дѣйствително ще помогне на поминъка имъ. А слѣдствието отъ всичко това, г-да народни прѣдставители, е, че у насъ се народиха интелигенти хора, които състоятъ отъ слѣдующитъ категории: едни отъ тѣхъ сполучиха да се настанятъ на държавната трапеза, безъ да мислятъ по-нататъкъ, други се спотайватъ, трупатъ богатства и мълчатъ, трети нищо не удобряватъ, вѣчно критикуватъ и нищо не вършатъ. а българскиятъ земледѣлчески народъ, консервативенъ въ нововъведенията по неговия занаятъ, е оставенъ на съдбата си, самичъкъ да се бори съ всички мъчнотии.

Като пета причина азъ считамъ, че у насъ правителствата досега не сж създали нужнитъ закони, или ако сж създали закони, не сж взели въ съображение нуждитъ на страната, нуждитъ на това грамадно болшинство, каквото е земледѣлческото. Вие ще видите, че рѣдко има закони у насъ тъй приспособени, щото да помогнатъ за въздигането поминъка на земледѣлца. Вие чухте одеви какви лихварски сдѣлки ставатъ, и сѣдния се ограничава само съ нѣколко думи: казва ти: имашъ ли да давамъ; ако нѣманъ да давамъ, закълни се, и по-нататъкъ той не търси право ли е или не — така пише законътъ, казва. Сѣдния самъ вижда, че тукъ има грабежи, по-безчестни и отъ тѣзи, които се извършватъ въ гората, но той не може да помогне, защото така пише то въ закона. Осждатъ ви, дойде приставътъ и, ако имашъ имотъ оцѣненъ за 20.000 л., продаватъ го за 1.000 л.

а ако не стане първата продажба, произвеждат втора и го продават за 100 л. Азъ ще ви кажа нѣколко примѣри въ това отношение, заети отъ приставитѣ, съ номерата и датитѣ отъ тѣхъ. Нѣкой си Андонъ Найденовъ отъ с. Пордимъ, Плѣвенска околия, дължелъ 212 л. За тази цѣль сѣдията го осажда, взематъ изпълнителния листъ и му секвестриратъ: 43 парчета имотъ, отъ който около 60 декара ниви, една къща съ 2 отдѣления, 2 хамбара, 1 зимникъ отъ камъни, 4 декара дворъ, въ двора 2 декара овощна градина и гора до желѣзнопътната линия до гарата, за всичко на всичко 212 л. дългъ. Заеодавецътъ, нѣкой си Коста Кузмановъ, надумва дължника Найденовъ да се съгласи и да не прави никакви възражения, а да остави да стане продажбата, та послѣ той, Кузмановъ, ще му повърне имота. Приставътъ знае това, но казва: законътъ така пише. Продажбата става и то тѣй: къщата за 50 л., лозе 2 декара и 3 ара за 13 л., нива 1·8 декара за 6 л., нива 7½ декара за 21 л., нива 6·3 декара за 18 л. и пр. и пр. — всичко за 212 л., точната цифра на дълга. Дължникътъ Найденовъ продава и впрѣгатнитѣ си волове, отъ които плаща данъка си, а остатъка 110 л. дава пакъ на Кузманова. Но Кузмановъ възгечисва отъ обѣщанието си да повърне къщата на Найденова, идва съ изпълнителния листъ и сѣдебниятъ приставъ въ къщата му, който въ името на закона изпжжда седмочленното му сѣмейство отъ къщата, изхвърля всичкитѣ имъ парцали навънъ и тѣ оставатъ на улицата. Днесъ този нещастникъ пасе телцитѣ на селото и пита: това законъ ли е; нито Богъ, казва, не може да ни помогне!

Другъ единъ такъвъ хрисимъ лихваръ, на име Иванчо Христовъ отъ с. Кацамуница, ималъ да взима всичко на всичко 24 л. отъ нѣкого си Бони Димитровъ отъ с. Биволаре. За тия 24 л. заеодавецътъ го осажда въ сѣдилището, взима изпълнителенъ листъ и заедно съ сѣдебния приставъ отива и продава къщата му за 24½ л. Разреватъ се дѣцата, той се съжелява ужъ и дава къщата на дължника подъ наемъ за година, съ наемъ 24 л. Сега този приятелъ хемъ къщата има за 24½ л., хемъ годишенъ наемъ взима 24 л.

Иванъ Вълчевъ, отъ с. Учинъ-долъ, ималъ да дължи на нѣкойси Лачо Тодоровъ и му продаватъ една къща съ двѣ отдѣления, сламенна, единъ зимникъ и единъ хамбаръ керемиденъ и 5 декара дворъ за всичко, колко мислите? За всичко 5 л., г-да, и ги е взела земледѣлската каса. Изпълнителното дѣло носи № 232/99 г. Първото дѣло на Найденова е № 787/99 г., а второто, на Бони Димитровъ, е № 868/97 г. Това сж изпълнителни дѣла при сѣдебния приставъ, не ви говоря работи отъ въздуха, но ви говоря това, което съмъ взелъ отъ архивата на самитѣ пристави.

По този начинъ, вмѣсто надлежното министерство да се интересува и да види, че ние съ тоя законъ за гражданското сѣдопроизводство сами отиваме да подпомагаме обирамето на народа — сами

даваме възможностъ, въ името на закона, да става това, защото приставътъ казва: азъ ще ги изпждя всички, защото законътъ ми заповѣдва, законътъ е такъвъ. Нашитѣ правителства досега не сж се погрижили, обаче, да измѣнятъ тоя законъ, а сж оставили да се обезземелва нашето земледѣлческо население.

Азъ ще посоча само на нѣкои конкретни закони. Другъ единъ законъ, който не се търпи и трѣбвало би по-сериозно да се обмисли, е законътъ за бирниците или за събирането на данѣцитѣ. У насъ е наредено така, че въ всѣко врѣме може да става продажба на имота и прибиране на данѣцитѣ. Ние не сме взели въ съображение, кога иматъ земледѣлцитѣ пари да си платятъ данъка, за да не може да имъ се продаватъ имотитѣ. Ние имъ продаваме овцетѣ прѣзъ декемврий, когато не струва овцата нито 5 л., а не можемъ да чакаме на пролѣтъ, когато само съ остригването ѝ или съ агнето ѝ ще може да се заплати дългътъ. Ние имъ продаваме имотитѣ за зимане на лихвоимцитѣ, а така сжщо и за прибиране на данѣцитѣ ни въ туй, ни въ онуй врѣме. Споредъ мене, би трѣбвало да се тури край въ това отношение. Една монархическа Русия сама е разпрѣдѣлила обширнитѣ си губернии на срокове, кога и какъ трѣбва да става прибирането на данѣцитѣ и продаването на имотитѣ. Та въ това отношение у насъ би могло много да се направи. Защото ще ви кажа единъ примѣръ, дѣто, за 50 ст. дългъ къмъ държавата отъ нѣкой си Иванъ Мечкаровъ, нему секвестриратъ имотитѣ и по това сж направили досега 14·50 л. разноси, и забѣлжете, че обявления още не сж публикувани по вѣстницитѣ, а ако се направи и това, то му продаватъ имота, защото за този данъкъ отъ 50 ст. сж направени вече 14·50 л. разноси. Това дѣло носи № 399 отъ 1899 г. Вие виждате, че сама държавата отива да подпомага на това. Та казвамъ, че и въ това отношение би могло да се направи нѣщо.

Ние не виждаме, напр., нѣщо, което да урежда у насъ спорнитѣ мери. Вие чувате ежедневно кавги, стрѣляне съ пушки, мъртви хора падатъ. Нѣма околия, която да нѣма поне 50 такива спорове, и, при това, виждаме, че нѣма нищо направено досега. Миналата година се внесе законъ за горитѣ, имаше нѣщо такова, което да урежда този въпросъ, но и този проектъ умрѣ въ комисията, както умрѣха и много други полезни работи, които правителството бѣше приготвило. Мнозина отъ васъ се сърдятъ: казватъ: „Вие искате законъ за челяднитѣ имоти — какво е това, това е смѣшно? Вие и съ това нѣма да оградите земледѣлцитѣ отъ обезземелване“. Г-да! Единъ чиновникъ кога заборчлѣ и кога отиде заеодавецътъ да си иска паритѣ, на основание на закона му секвестрира една четвъртъ отъ заплатата, ако е жененъ, една трета, ако не е жененъ, и останалитѣ три четвърти му оставатъ да храни сѣмейството си; а кога отиде да секвестрира имота на земледѣлца, нищо не му

остави освѣтъ единъ цифтъ волове, или единъ-два пиника жито, и то добръ ако е къмъ май или юний, но ако е къмъ октомврий, той ще остане гладенъ. Въ името на закона, вие секвестирате на чиновника $\frac{1}{4}$ отъ заплатата му, а въ името на закона секвестирате на земледѣльца всичко. Както иматъ единтъ нужда да се прѣхранватъ, така иматъ и другитъ. Ето защо ние искаме да бждемъ еднакви за всички, както къмъ единтъ, така и къмъ другитъ, още повече че земледѣлецътъ е производител и данъкоплатецъ не за една година, а за прѣзъ цѣлия си животъ. И това би трѣбвало да се направи и за него.

Дѣ сж у насъ санитарнитъ закони? Миналата година, ми се струва, имаше такова нѣщо, но сега нѣма нищо. Ние не знаемъ кого да обвиняваме: дали правителството, или напнитъ ескулапи. Но въ всѣки случай, менъ ми се чини, че правителството можеше въ това отношение да направи нѣщо. Ние ходимъ по селата и казваме: лѣкувайте се, хора; вие мрете като мухи и отъ най-обикновенитъ болки — вѣрвѣте да се лѣкувате! И какво излиза? Потрудохъ се да видя колко рецепти сж излѣзли отъ Плъвенската държавна болница. И ето какво намираме, особено за селското население, че всички, които дохождатъ въ болницата за лѣкове, за януарий, сж 476 души, за февруарий 543 и за мартъ 716, всичко 1.735 души. Когато отидохъ въ аптекирѣ да видя колко отъ рецептитъ сж реализирани и употребени, намѣрихъ слѣдующето — има двѣ аптеки: — въ едната аптека сж изпълнени 431, а въ другата 437 рецепти; значи, всичко 868, тогава когато болницата е издала 1.735 рецепти. Пита се: какъ се губятъ другитъ? Ето въпросътъ на който сериозно трѣбва да се отговори. Очевидно е, може да има и много други причини, но и най-важната трѣбва да е аптекарската такса. Многоуважаниятъ г. Найчо Цановъ изброи миналата година нѣколко такива случаи и доказа съ цифри, че тази такса е висока и би трѣбвало министерството сериозно да помисли. Азъ не съмъ лѣкаръ, нито аптекаръ, затова и накарахъ единъ лѣкаръ да ми извади слѣдующитъ цифри. Казва: Antipyridin се купува въ Виена, при Fritz, за 40 корони, а у насъ се продава 165 л. килограмътъ; chininum sulfuricum се купува за 52 австрийски корони, а у насъ се продава за 160 л. — азъ ви говоря за най-употрѣбяемитъ лѣкарства; — pulveris doweri единъ килограмъ се продава за 14 корони, споредъ преискуранта, а у насъ струва 50 л.; natricum bicarbonicum единъ килограмъ струва 0.55 хелера, а у насъ 2.50 л. и т. н. — тѣ сж много. Не смотра на това, ние виждаме по-нататъкъ, че намѣсто да се помисли на това и да се даде на нашето и тѣй, и иначе оголено и измѣчено население евтина медицинска помощъ, ние, съ тенденцията да се закрийтъ фелдшерскитъ длъжности, виждаме санитарната дирекция че отива и унищожава тия права, които е дала по-напрѣдъ. Напр., ние виждаме въ едно окръжно да казва тѣй: (Четѣ.) „Съгласно съ

постановлението на Върховния медицински съвѣтъ, отъ 22 того, съобщавамъ ви, г-не лѣкарю, че въ общинитъ, дѣто нѣма аптеки, съществуващитъ тамъ държавни ще отпущатъ на публиката лѣкарства споредъ дѣйствующата аптечна такса, но безъ таха laborum. Никакви други отстъпки отъ таксата, както въ рѣчната работа, тѣй и по рецепти, за-напрѣдъ не се позволяватъ“, когато напрѣдъ въ тѣзи аптеки се правѣше 30% отстъпка на селското население.

Като имамъ всичко това прѣдъ видъ, че никой отъ насъ не би могълъ да похвали това положение на грамадното мнозинство на този народъ, на когото ние се наричаме негови прѣдставители; като имамъ прѣдъ видъ това, че занятието, за което азъ говорехъ, или, по-добрь, че селското население, което има занятие земледѣлието, е грамадното болшинство отъ българския народъ; като имамъ прѣдъ видъ, че всички други държави, даже дѣто земледѣлицитъ по количество сж много по-малко, отколкото у насъ, и че тамъ на тѣхъ обръщатъ повече внимание, отколкото у насъ; като имамъ прѣдъ видъ, че ние сме чисто земледѣлческа страна, за да дадемъ на населението доказателства, че наистина ние бихме желали искрено да направимъ нѣщо за да му помогнемъ, ние помислихме, че трѣбва въ такъвъ единъ актъ, какъвто е отговорътъ на тронното слово, да се спомене и за това положение. Ние съ туй нито противъ правителството отиваме, нито искаме да го обиждаме. Ние искаме съ отдѣленъ пасажъ да се констатира въ тронната рѣчь това, което е въ сжщностъ. За това ние приготвихме, подписанъ отъ нужното число, десетъ души, слѣдующия пасажъ, който моля да бжде приетъ: „Ваше Царско Височество! Народното прѣдставителство, като признава западналото поминъчно положение на народа, особено онова на земледѣлицитъ, очаква и отъ правителството да внесе редъ мѣроприятия, които биха повлияли и за подобрението на земледѣлческото население“. Този пасажъ е измѣненъ въ друга смисълъ, на който и азъ се съгласихъ тогава въ комисията при разискването на отговора на тронната рѣчь, обаче не можъ да се приеме, понеже при гласуването излѣзохме петъ на петъ.

Г-да народни прѣдставители! Бѣше врѣме, когато българскиятъ народъ тежко пѣшкане подъ едно чуждо иго. Това бѣше прѣмето на стѣнанията, на теглилата и на сълзитъ. И това врѣме, за голѣмо съжаление, не бѣше кжсо — продължи цѣли 500 години. Не можеше българинътъ да мисли тогава за по-сносенъ животъ, не можеше да мисли за подобрението на своя черенъ халъ, не можеше да направи нѣщо за подобрението на своя поминъкъ, защото нищо не бѣ негово — всичко бѣше чуждо. Но събитията течеа и заедно съ тѣхъ и съзнанието на народа растѣше. Ние сме съврѣменици на великия прѣвратъ, който стана — нашето освобождение, освобождението на България, която се надари съ всички ония закони, които иматъ и другитъ напрѣднали въ социално и друго отношение

народи. За голѣмо съжаление, обаче, отъ краткото описание, което направихъ на положението, трѣбва да признаемъ една велика истина, че тази свобода е само за едно малцинство, а за грамадното мнозинство тя е илюзорна свобода. Ние не бѣхме пестимни даже въ Българското царство, вмѣсто Батакъ и Перущица, да видимъ единъ Дуранъ-кулакъ; намѣсто единъ Тосунъ-бей и Сюлеманъ папа, ние видѣхме българи такива не съ фесове, а съ калпаци; намѣсто черкези, ние видѣхме българи съ български шапки да сѣчатъ. Ето защо 25 години държавата отъ българи управлявана, пушки и топове се купуватъ, войска рекрутиратъ, желѣзници се градятъ, пенсии се раздаватъ, огромни данѣци се събиратъ, вѣчно заеми се правятъ на гърба на българския народъ.

Обаче, едно нѣщо не видѣхме: ние не чухме една блага дума за земледѣлцитѣ, не чухме нѣщо, което да подобри тѣхния поминѣкъ, поминѣкътъ именно на това мнозинство, което пълни казармитѣ и хазната. Ние сме свидѣтели днесъ, че на това грамадно мнозинство се продава покъщнината, се продава имотътъ и въ резултатъ ние виждаме, че, ако не повече, то почти половината сѣ оголени и станаха просеци. И станаха нашитѣ земледѣлци просеци не затова, че не работятъ отъ утрѣнъ рано до вечеръ късно; станаха просеци не затова, че тѣ не живѣятъ скромно, а затова, защото тѣ бѣха обирани отъ всички, които можеха да ги обиратъ. Ето защо ние, които претендираме да сме негови прѣдставители, мислимъ, че врѣме е вече, г-да, думитѣ си да ги обѣрнемъ въ дѣла. Извинението на Правителството, че това било извънредна сесия, че това не може да бѣде прокарано, — ние не можемъ да го приемемъ. Казватъ ни: „наесенъ“. Миналата година ни се казваше „наесенъ“, сега пакъ ни се казва „наесенъ“. И, най-сетнѣ, тѣзи „есени“ не се свършватъ. Ето защо ние мислимъ да убѣдимъ съ всички срдѣства правителството да приеме нѣколко работи засега, които наистина биха потикнали страната къмъ друга посока и които биха дали вѣра на онова население, което ни е пратило тукъ и ни плаща скжпо, да му докажемъ, че ние наистина се грижимъ да направимъ нѣщо добро. (Ржкоплѣскане отъ лѣвия центръ.)

Ю. Теодоровъ: Да покаже г. Забуновъ мѣрките, които би трѣбвало да се взематъ!

Прѣседателствующъ: А. Франгя: Г-нъ Д-ръ Генадиевъ има думата.

Д-ръ Н. Генадиевъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Азъ съмъ длъженъ, прѣди всичко, да се извиня прѣдъ васъ и да ви помоля да бждете снисходителни, ако не говоря доста високо, защото съмъ боленъ и не владѣя гласа си, а подиръ като ми се направи отстъпката, да се отложи, по мое искане, разискването по отговора на тронното слово за днесъ, мисля, че ще бѣде невеж-

ливо отъ моя страна, и днесъ да се откажа да говоря и да искамъ думата утрѣ.

Г-да прѣдставители! Вие не сте навикнали у насъ да виждате стремление къмъ крайно партизанство, когато се разискватъ въ Народното Събрание важни държавни въпроси. Особено въ миналата сесия ние дадохме доказателства за единъ примирителенъ духъ, който е рѣдкостъ въ нашата парламентарна история. Миналата година цѣлата наша група гласува и подписа отговора на тронната рѣчь. И длъженъ съмъ да ви кажа, че съжалявамъ, задѣто и днесъ не можемъ да направимъ скжщото. Безъ съмнѣние, съ нѣколко думи притурени и съ нѣкои думи съвършено излишни и не на мѣсто, които се намиратъ въ отговора на тронната рѣчь — извадени — и ние заедно съ васъ щѣхме да гласуваме и подпишемъ тоя отговоръ. А вие ще съзнаете, че и за правителството, и за партията, отъ която то изхожда, по-добъръ е, когато цѣлото или почти цѣлото Народно Събрание е единодушно въ отговора на тронната рѣчь.

Първата причина, за която ние нѣма да бждемъ съ васъ и нашитѣ подноси нѣма да личатъ подъ вашитѣ въ отговора на тронната рѣчь, е първиятъ пасажъ въ този отговоръ: (Чете.) „Народното прѣдставителство, като благодари за отправенитѣ нему привѣтствия по случай откриването първата извънредна сесия на XII-то Обикновено Народно Събрание, съ искрена радостъ посрѣща отбѣлзвания отъ Ваше Царско Височество фактъ за спасенитѣ, при послѣднитѣ законодателни избори, редъ и тишина, които свидѣтелствуватъ не само за възмъжаването на българския народъ въ политическо отношение“ — дотукъ ние сме напълно съгласни, — „но и за свободата, при която тѣ сѣ станаха“. Ще бжде грѣшно отъ наша страна, ако откажемъ, че е имало каква-годѣ свобода въ тѣзи избори. Но едно правителство е длъжно, споредъ законитѣ, да даде свобода при произвеждане на избори. И когато туй правителство си изпълни длъжността, ако бѣше я изпълнило всецѣло, нѣма защо да се възхвалява. Обаче, ако тази длъжностъ бѣше изпълнена тѣй, както прилича, и азъ щѣхъ да бжда съгласенъ съ васъ, да похваля правителството. Но недѣйте забравя, че ако свободата бѣше така идеална, както искате да я прѣдставите въ отговора на тронната рѣчь, нѣмаше сами да искате да говорите за нея въ този пасажъ; защото дѣлата сѣ по-краснорѣчиви отъ думитѣ. Ония, които мислятъ, че иматъ нѣкакъвъ грѣхъ на душата си, които виждатъ, че има недостатѣкъ въ тѣхнитѣ дѣйствия, тѣ сѣ принудени да прибѣгватъ до самохвалство и лицемерие. (Гласове отъ лѣвицата: Това е вѣрно!) Г-да прѣдставители! Може изборитѣ, които дадоха настоящето Народно Събрание, да сѣ станаха по-свободно отъ много други, но, когато вие ще бждете щедри въ възхваляване на правителството, трѣбва да вземете въ съображение изключително прѣдшествующитѣ избори. Нѣма никой отъ васъ да оспори, увѣренъ съмъ, че при коалиционното ми-

нистерство въ послѣднитѣ законодателни избори, именно допълнителнитѣ, свободата бѣше несравнено по-голѣма отъ тази, която се даде напоследѣтъ. При тия обстоятелства, нѣмаше си мѣстото този пасажъ. Менѣ ми се струва, че доброто възпитание и скромността изискваше да не се вмѣстя въ отговора на тронната рѣчь, че редѣтъ и тишината свидѣлствували не само за политическото възмѣжаване на нашия народъ, но и за свободата, при която сж станали изборитѣ. Нѣма да отивамъ до-тамъ да кажа, че би било по-право да се рѣче: „Редѣтъ и тишината, при която сж станали изборитѣ, свидѣлствуватъ за възмѣжаването въ политическо отношение на нашия народъ, въпрѣки беззаконията и насилията, при които сж извършени тия избори“. (Смѣхъ.) Безъ съмнѣние, нѣма да отида до тази крайностъ, но мисля че ще бѣда снисходителенъ ако кажа, че тоя пасажъ, или по добръ откъслекътъ отъ пассажа, бѣше излишенъ.

Вие чухте да се изреждатъ прѣдъ васъ редъ данни отъ почитаемия Пещерски народенъ прѣдставителъ, които съставляваха цѣлъ обвинителенъ актъ за едно правителство; вие чухте да се говорятъ нѣща, които не се опровергаха отъ министерската маса и които не ще могатъ да се опровергаатъ. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Почакайте!) Азъ говоря за нѣща, които нѣма да се опровергаатъ — помѣтете това — и за такива дѣяния, колкото и да сж маловажни, има вече министри дадени подъ съдъ, по ваше искане, и то по ваше гласуване. (Д. Манчовъ: Само прѣкалявате малко.) Дѣдо Манчовъ, Вие знаете какво уважение питая къмъ Васъ, и ще Ви моля да не ми давате случай да забравя почитанието, което трѣбва да храня къмъ старитѣ хора! (Смѣхъ.)

Свободни избори наричатъ онѣзи, които сж станали безъ особени случки, при видимъ редъ и при видима тишина; ако щете, въ най-голѣмото число на околитѣ, при най-пълна тишина и редъ. Но за да се спази свободата на изборитѣ изисква се още едно условие: прѣди изборитѣ правителството да не е взело никакви мѣрки, които могатъ да извратятъ изражението на народната воля; да не си е послужило не само съ насилия, по и съ лъжливи обѣщания и съ другъ видъ административенъ натискъ, който се наричаше едно време морално влияние. Вие нѣма да оспорите, че откакъ стана министъръ на Вътрѣшнитѣ Работи почитаемиятъ г. Сарафовъ, 743 общини сж разтурени. Вързамъ да призная, че 743 разтурвания има въ неговото министерствуване, но нѣкои общински съвѣти сж разтурвани и по два пкти. (М. Такевъ: Нѣкои по 6 пкти! Да, забѣлѣжете си, г-нѣ министри, Ясжкория!) Вие нѣма да оспорите, защото, който би оспорилъ това нѣщо, „Държавенъ Вѣстникъ“ ще го опровергае. Нѣма да оспорите, че има уволнени 108 околийски началници, 16 окръжни управители, отъ които трима дѣйствително по закриване на длъжността, 63-ма пристави, които 30 по закриване на службата, 29 контрольори, 19 бирници и

25 акцизни надзиратели. Може смѣло да се каже, и тази смѣтка нѣмаше защо толкова тънко да се прави, г-да прѣдставители, че повечето отъ тѣзи уволнения сж станали въ надвечерието на изборитѣ. (Министъръ М. Сарафовъ: Не сте правъ, защото тѣзи уволнения сж отъ лани, отъ 19 февруарий!) Азъ казвамъ, по-голѣмата частъ. (Министъръ М. Сарафовъ: И тамъ не сте правъ!) Дордѣ направя подробна смѣтка, слѣдъ справка, и взема може би пакъ думата — ще бѣда принуденъ да направя тази отстъпка на г. министра и да кажа по-малката частъ. (Смѣхъ. — Министъръ М. Сарафовъ: Съвсѣмъ малка частъ!) Колкото се касае до съвсѣмъ нищожна частъ, нѣма да се съглася. Слава Богу ние живѣемъ въ България и виждахме какъ кръстосаха околийски началници и пристави — желѣзницитѣ въ периода на избирателната борба прѣнасяха прѣимуществено околийски началници и пристави. (Продължителенъ смѣхъ.)

Д. Манчовъ: Както въ Стамболово врѣме!

Д-ръ Н. Генадиевъ: Има и друго едно нѣщо, което се постави въ ходъ.

И. Вобековъ: Нѣщо по-сериозно кажете!

Д-ръ Н. Генадиевъ: Сериознитѣ работи, г-нѣ Вобековъ, ще ги чакаме отъ Васъ, когато се кажите тукъ да ги кажете.

Има друго нѣщо, има и други маниери, които се туриха въ ходъ, и тѣ бѣха разнитѣ обѣщания. Азъ нѣма да укоря г. г. министритѣ, че сж ходили лично да агитиратъ. Такива укори отпращахъ членовѣтъ на почитаемото министерство въ 1899 г. на правителството на г. Грекова. Вѣрвамъ, че тѣ сж разбрали съ минаването на годинитѣ, че това тѣхно поведение е било погрѣшно. Такива укори отпращахъ къмъ коалиционното правителство и почитаемиятъ нашъ прѣдседателъ, Дѣдо Цанковъ. Азъ, обаче, мисля, че министритѣ сж свободни да пропагандиратъ и да отиватъ да прѣпоръчатъ и своитѣ кандидатури, и кандидатуритѣ на своитѣ приятели. Така щото, нѣма да направя никакъвъ укоръ на г. г. министритѣ зарадъ туй, че сж отивали лично да агитиратъ. Обаче, азъ ще ги укоря, когато съ държавни срдства сж си послужили да повлияятъ на избирателитѣ. Въ с. Драганово, напр., се залива една цѣла махала и въ надвечерието на изборитѣ почитаемиятъ г. Людскановъ, Министъръ на Търговията и Земледѣлието тогава, вика инженери да прѣгледатъ мѣстото и попове — не знамъ дали не е имало и владика — да отслужатъ водосветъ: ще градятъ подпорни стѣни. Кредитъ нѣма, нищо нѣма, но трѣбва да се направи нѣщо и съ това да се повлияе на избирателитѣ, за да гласоподаватъ въ полза на правителството. Въ Котленска околия, въ с. Нейково, е направено нѣщо, което е желателно да се не повтара — нѣщо вандалско. За да се при-

влѣкатъ селянитѣ да гласоподаватъ за г. Абрашева, разрѣшено е да изсѣкатъ една държавна гора.

Министъръ П. Абрашевъ: Туй не е вѣрно, абсолютно не е вѣрно! Ако Вие докажете въ тази Камара това, азъ ще излѣза оттукъ!

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Г-не Министре на Земледѣлието! Вие може да не го знаете, а Вашитѣ приятели може да сж го направили мимо Васъ. Но въ всѣки случай азъ ви казвамъ, че е вѣрно. Нито пъкъ на Васъ отпавихъ порицание. То е въпросъ на справка, и ако не е вѣрно, азъ ще си взема думитѣ назадъ.

М. Такевъ: Въ с. Бѣлово, г-не министре, два дена прѣди изборитѣ се опрѣдѣли участъкъ и слѣдъ изборитѣ се закри.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Моля Ви се, г-нъ Такевъ, нѣмате думата!

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Азъ цитирахъ само единъ фактъ, но съмъ длъженъ да кажа, че когато направя подробна справка, ще дойда тукъ да цитирамъ 20 подобни факта.

И. Вобековъ: Трѣбваше да я направите досега!

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Нека излѣзе тогавашниятъ Министъръ на Земледѣлието и Търговията да каже, че не е имало подобни случаи.

Министъръ А. Людскановъ: И сега казвамъ, че не е имало.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Нито единъ?

Министъръ А. Людскановъ: Нито единъ заръчанъ отъ министерството. Тѣй щото, Вие направѣте справка и тогава елате да говорите.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Не зная отъ кого заръчани, но длъженъ съмъ да Ви кажа, че подобни случаи е имало, г-не Министре на Вжтрѣшнитѣ Работи, кавалеръ на ордена „Османие“, първа степенъ! (Голѣмъ смѣхъ.)

Д. Манчовъ: Не бъркайте такива работи, които не сж за говорене! Приберѣте си устата! Прѣкалявате го! (Глѣчка.)

Прѣдседателствующъ А. Франгя: (Звъни.) Моля тишина, г-да народни прѣдставители!

Д. Манчовъ: Не е Стамболово врѣме сега!

Д. Петковъ: Сега е свобода!

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Моля тишина, г-да! Г-нъ Манчовъ! Нѣмате думата! Моли Ви се, не смущавайте оратора!

Д. Манчовъ: Да говори право, за да го слушаме!

Д-ръ Н. Геннадиевъ: (Продължава.) Понеже почитаемиятъ г. Манчовъ желае да говоря право, за да ме слуша, азъ ще говоря право и ще видимъ какъ ще ме слуша. Но азъ мисля, че и това, което досега говорихъ, е по-право, отколкото казаното отъ всички тия господа, които ме прѣкъсватъ, макаръ да съзнаватъ напълно, че говоря истината.

М. Стояновъ: Цѣли лъжи!

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Да, Миланъ Стояновъ отъ Нова-Загора ще ни учи да говоримъ право! (Смѣхъ.)

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Не се отклонявайте, г-нъ Геннадиевъ!

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Г-нъ прѣдседателю! Азъ имамъ всичкото желание да не се отклонявамъ, но азъ ли съмъ кривъ ако не можете да обуздаете всички тия господа, които ме прѣкъсватъ не на мѣсто?

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Моля, г-да прѣдставители, не смущавайте оратора.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: (Продължава.) Г-да прѣдставители! Когато се говори за свобода на изборитѣ, трѣбва да се вземе прѣдъ видъ още едно нѣщо, че има и случаи, дѣто и положителни насилия сж извършени отъ страна на властѣта. Азъ повдигнахъ на два пѣти въпросъ и много съжалявамъ, че не се извърши провѣрката на всичкитѣ избори, за да можемъ да говоримъ съ документи въ рѣка. Тогава, безъ съмнѣние, нито щѣха да ме прѣкъсватъ, нито щѣхъ да приемамъ упреки, които азъ продължавамъ да считамъ за неправо. Но понеже тази провѣрка не е доизкарана, по необходимостъ или не, сега при разискването по отговора на тронното слово сме принудени да говоримъ само за онѣзи нѣща, които положително знаемъ. Вие чухте единъ народенъ прѣдставителъ, г. Вжжаровъ отъ Трънъ, да ви казва, че билъ възхитенъ отъ свободата, която правителството е дало въ послѣднитѣ избори въ неговата околина.

П. Вжжаровъ: Не го казахъ тѣй, г-нъ Геннадиевъ!

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Азъ съмъ длъженъ тукъ да засвидѣтелствувамъ — и когато дойде да се гледа Станиманкиятъ изборъ, вие всички ще видите моитѣ думи потвърдени съ официални документи — това, което видѣхъ въ Станимака и което е крайно противоположно на онуй, което е станало въ Трънъ. Ще ми се възрази, че това е единиченъ случай. Но и зарадъ този единиченъ случай пакъ не трѣбваше да фигурира онази нещастна фраза въ първия пасажъ на отговора на тронното слово. Въ Станиманската околина никой не ни спѣваше да агитираме една недѣля прѣди

избора. Когато отидохъ въ Балкана, само единъ човѣкъ въ с. Павелско, който прѣзъ всичкото врѣме на Радославовия режимъ е билъ радославистъ, а сега е намѣрилъ за добръ да бѣде цапковистъ, нѣкой си Ганцевъ, устроилъ една шайка. Почитаемото правителство е разтурило общината и му е повѣрило кметството. Прѣвъ нѣтъ тогава се опитаха да устроятъ скандалъ и нѣкакво сбиване, обаче мене не успѣха да ме върнатъ и не успѣха да направятъ скандалъ. Това, което не успѣха съ мене, направиха го на другия день съ другъ единъ кандидатъ, г. Рачо Петровъ. Шайката, курдисана отъ кметството, подъ покровителството на полицията, повикана отъ Хвойна, като вижда г. Рача Петровъ, се опита да бие хората. И стана сбиване. Когато се връщахъ отъ Чепеларе за Станимака, по нѣти застигнахъ двама селяни, баща и синъ, отъ които единиятъ, бащата, раненъ. Синътъ отишълъ подиръ сбиването да вдигне баща си и за туй улавятъ и бащата и сина и ги водятъ въ Станимака да ги арестуватъ. Защото сж виновни ли? Не, а за да се повлияе на избирателитъ въ Павелско, за да вселятъ трепетъ и страхъ у тѣхъ, за да не смѣятъ да гласоподаватъ за опозиционнитъ кандидати. Въ Станимашката околия... (Г-нъ С. Пипевъ говори нѣщо.) Не чухъ какво казахте, г-нъ Пипевъ, но ще Ви се моля да не ме прѣкъсвате; защото, както дадохъ отговоръ на мнозина, на Васъ ще го дамъ платенъ. (С. Пипевъ: Платѣте ми го!) Въ Станимашката околия властта бѣше повѣрена изключително въ рѣцѣтъ на единъ човѣкъ, прѣдаденъ въ сѣдъ за фалшификация, и околийскиятъ началникъ, и стражаритъ бѣха негови слуги, бѣха негови оржди. Г-нъ Министърътъ на Вжтрѣшнитъ Работи знае за кого говоря, но не желая да му споменавамъ името, защото не е тукъ за да се защити. Той е единъ мѣстенъ човѣкъ. И въ такива рѣцѣ прѣдадена властта нѣма никакво съмиѣние, че ще се извършатъ голѣми безобразия. Още отсега казвамъ, че не допушамъ нищо една минута, че кой да е отъ г. г. министритъ е желалъ да станатъ тии нечутни ужаси, но отговорността лежи на тѣхъ само затова, защото сж имали слабостта да прѣдадатъ властта въ рѣцѣтъ на развалени хора.

Министъръ М. Сарафовъ: Вие знаете, г-нъ Геннадиевъ, че не е вѣрно! Вие знаете, че моитѣ заповѣди бѣха насочени противъ това лице — да го не слушатъ!

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Зная, г-нъ министре, но министърътъ е отговоренъ, когато не знае какъ да заповѣда на околийския началникъ и когато се тероризиратъ хората въ затвора.

Министъръ М. Сарафовъ: Именно моитѣ заповѣди бѣха да се не слуша това лице.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Въ веѣки случай то се слушаше и продължава да се слуша и днесъ, г-нъ министре!

Министъръ М. Сарафовъ: Не е вѣрно! Ще приведа Вашитѣ дѣнени.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Вѣрно е. Азъ бихъ желалъ да извадите моитѣ дѣнени и бихъ желалъ да ми кажете какво е станало. Абсолютно нищо!

Министъръ М. Сарафовъ: Направи се всичко, каквото Вие искахте!

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Не зная какво сте направили, но зная, че Вашитѣ органи не сж Ви слушали. Нищо не направиха, и ми отговориха, че нѣмало заповѣди.

Министъръ М. Сарафовъ: Вие сами ми благодарихте, че освободихъ хората!

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Г-нъ министре! Имате грѣшка: сѣдебниятъ слѣдователъ ги освободи по-срѣдъ нощъ.

Министъръ М. Сарафовъ: Азъ ще Ви прѣдстави цѣлата прѣписка!

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Позволѣте ми да продължа. Въ вториятъ сѣдъ, четвъртъкъ и петъкъ, прѣди избора, въ Станимака имаше устроена една шайка, водена отъ полицията, която първата вечеръ си е платила лукса да извика нѣколко нѣти „долу гърцитъ!“ Но гърцитъ не бѣха опасни въ Станимака, особено слѣдъ присѣдиняването на Чепеларе, а бѣха опасни онии българи, които не желаяха да гласоподаватъ за правителственитъ кандидати. Зарадъ туй, понеже въ града Станимака нѣмаше нищо 8 души партизани на почтаемото правителство, тази шайка, съставена отъ хора дадени подъ сѣдъ и отъ гърци, се изпрати въ българската махала, заедно съ полицията, да биятъ хората. Една вечеръ скандалъ, втора вечеръ скандалъ, най-сетѣ въ петъкъ изкачатъ жени и дѣца и станало едно сбиване. Въ петъкъ цѣлъ день бѣхъ по агитация. Вечерта седѣхме съ нѣколко приятели, и мнозина отъ тѣхъ демократи, въ една къща до единъ часътъ слѣдъ полунощъ. На другия день, твърдѣ рано, отивамъ по селата. Застигнаха ме приятели конници и ми казватъ: въ Станимака страхъ и трепетъ. По поводъ на вчерашното сбиване, нѣколко души стражари, водени отъ единъ старши стражаръ, съ списъкъ въ рѣка, съставенъ не отъ нѣкой си полицейски чиновникъ, а отъ друго лице, което заповѣда на полицията, тръгватъ отъ къща на къща да правятъ обиски и да арестуватъ хората. Арестуватъ едного, двама, арестуватъ 5—6 души; третиятъ 35—40 души, но не могатъ да ги намѣрятъ, защото хората се изпокрили. Азъ бѣхъ принуденъ да се върна, но, додѣто да се върна, научавамъ се, че и отъ с. Тополово, безъ никаква причина, били докарани хора, тоже противници на правителството, и ги арестували. Тогава телеграфирахъ на г. Сарафова. И не

го укорявамъ, че той е знаелъ за това нѣщо, че той го е одобрявалъ, или че е заповѣдалъ да стане — напълно съмъ убѣденъ, че той никоѣ пакъ не е съчувствувалъ на подобно безобразие. Фактъ е, обаче, че околийскиятъ началникъ направи всичко, за да задържи тѣзи хора арестувани; фактъ е, че околийскиятъ началникъ и неговиятъ фактотумъ приказваха, че въ четвъртъкъ или петъкъ ще си покажатъ силата, както сетѣ дѣйствително я показа: прѣписката се държа до 8 ч. въ околийското управление, не щѣха да я прѣдадатъ на съдебния слѣдователъ, който се бѣше върналъ отъ огледъ въ 4 ч. Подиръ като отиде околийскиятъ началникъ и изпѣди кмета, за да не може да се прѣдстави гаранция, и подиръ като взема всички мѣрки, за да не могатъ да бѣдатъ освободени хората отъ затвора, прѣзъ нощта, подиръ 8 ч., прѣдаде прѣписката на съдебния слѣдователъ. Обаче, слѣдователътъ бѣше вече получилъ нѣколко заявления отъ роднинитѣ на арестуванитѣ и, при първо прѣглеждане на прѣписката, освободи безъ гаранция всички хора отъ с. Тополово, защото бѣше смѣшно да ги държи. Освободи трима души мои приятели отъ Станимака — и единтъ, и другитѣ бѣха мои приятели — а задържа другитѣ трима, понеже стражаритѣ казваха — макаръ че за одного отъ тѣхъ очевидно бѣше че лъжатъ — но, понеже казваха стражаритѣ, че ги били видѣли между тълпата, задържаха ги. Забѣлжете, че днесъ това дѣло е затулено, не се вижда, защото то асѣ бѣше скроено за изборитѣ. Съдебниятъ слѣдователъ постанови да бѣдатъ пуснати тия три лица подъ гаранция; приятели се намѣриха, азъ депозирахъ 1.200 л. и тѣзи хора бѣха освободени същата вечеръ. (Министъръ М. Сарафовъ: Същата вечеръ, когато Вие ми телеграфирахте.) Така, г-нѣ министре, но околийскиятъ началникъ не ги освободи. (Министъръ М. Сарафовъ: Той ги освободилъ; моитѣ свѣдѣния сѣ такива.) Излъгалъ Ви е, г-нѣ министре! Съдебниятъ слѣдователъ издаде постановление въ мое присѣствие, което носи номеръ, или, ако не въ мое присѣствие, азъ взехъ знание отъ туй постановление и, на основание на него, депозирахъ гаранцията. Най-послѣ прѣзъ нощта, като се свърши това нѣщо, получихъ и други извѣстия отъ селата, нѣщо, впрочемъ, което не се вмѣнява въ вина на властѣта, а на партизанитѣ и. Курьери трѣгнаха изъ всички села още вечерта да увѣряватъ, че съмъ се скаралъ съ началника и съмъ билъ убитъ, та моитѣ приятели да не отиватъ да гласоподаватъ. Станахъ въ 3 ч. прѣзъ нощта да отида да обиколя селата, за да ме видятъ хората, че съмъ живъ, и отидохъ въ с. Тополово. Тополово бѣше, дѣто се надѣваше правителството да спечели, защото повече отъ селянитѣ — 105 на 90, на всѣки случай повече — сѣ съ правителството, но с. Тополово не е никакъ центъръ. Вие единъ пакъ касирахте избора, защото били разпрѣдѣлени несправедливо секциитѣ. Тукъ много несправедливости имаше, за които не е сега

думата, за тѣхъ, може би, при разглеждането на избора ще говоря; сега тѣ не ни интересуватъ, но въ всѣки случай с. Тополово е на края на околията — турското село, което е раздѣлено отъ българското съ рѣка, е въ Борисовградска околия, не е даже въ Станимашката. Тамъ трѣбваше да дойдатъ избирателитѣ отъ три пактища. И по тритѣ пактища има горички. Въ тия горички бѣха настани 49 души разбойници, въоръжени съ пушки кринки, дадени имъ отъ кмета на с. Тополово. Това бѣше констатирано отъ военнитѣ власти, които бѣха тамъ. Азъ пристигнахъ въ с. Арапово, дѣто ме прѣдупрѣдиха, че въ гората, която ще прѣминею и която отстои отъ Тополово 5—6 км., има скрита шайка, която ще стрѣля върху избирателитѣ. Азъ прѣдположихъ, че на мене нѣма да стрѣлятъ, защото, като отивамъ съ файтонъ, не ме знаятъ кой съмъ, и, наистина, нищо не ми се случи. (Х. Камбуровъ: Не е вѣрно тогава!) Г-нѣ Камбуровъ, Вие сте толкова великодушенъ и широко-сърдеченъ човѣкъ, щото ще имате търпѣние да ме изслушате докрай. (Смѣхъ.) Пристигнахъ въ с. Тополово и заявихъ на бюрото: видѣхъ въоръжени хора, прѣдупрѣдиха ме въ с. Арапово, че има скрита шайка, моля да се изпратятъ войници, за да я изловятъ. Г-нѣ прѣдседателътъ каза: „подобно заявление направиха и жителитѣ на с. Тополово, войска отиде“. Понеже знаехъ, че е отишла войска, азъ трѣгнахъ съ още одного съ своя файтонъ, който ме чакаше въ с. Тополово, да се върна къмъ с. Арапово, за да обади на селянитѣ отъ Пранга и Арапово да не ги е страхъ и да отидатъ да гласоподаватъ. Но, когато се връщахъ къмъ тази гора, на пакти за Станимака, или по-скоро за с. Арапово, виждамъ, че войници водятъ двама души безъ оружие. Значи, въ гората сѣ останали въоръжени; азъ свалихъ приятеля си отъ файтона и го помолихъ да отиде да заяви на бюрото, че има и други хора въоръжени, та да отиде войска да ги излови. Отивамъ по-нататъкъ. Срѣщамъ 2—3 души отъ с. Арапово, които отиватъ въ рекогносцировка. Качиха се на файтона и трѣгнахме заедно. Достигаемъ до половината горичка; изгърмѣватъ се 2—3 пушки на въздуха; азъ казахъ на файтонджията да кара по-силно, за да излъземъ изъ областѣта, въ която владѣятъ куршумитѣ, и скоро захванѣ да се стрѣля на месо. Стрѣляха не по-малко отъ 15—20 пакти — сигурно не съмъ ги схваналъ; въ това състояние, въ което бѣхъ, вие си въобразявате, че не съмъ могълъ да ги броя, но между 15 и 20 гърмежа сѣ били хвърлени върху файтона, върху насъ, на месо сѣ стрѣляли. (Единъ отъ прѣдставителитѣ: Колко души убиха отъ васъ, като стрѣляха на месо? — М. Такевъ: Ааа, трѣбваше да убиятъ!) Нѣмамъ честѣта да Ви зная името, почитаемий колега, но Вие толкозъ петименъ ли бѣхте да видите по-скоро моя трупъ, отколкото мене! Скрѣбно ли Ви е, че никого не можахъ да убиятъ вашитѣ разбойници? (М. Стояновъ: Тѣ сѣ ваши разбойници, г-нѣ Ге-

надиевъ, защото не Ви убиха!) Г-нъ Миланъ Стояновъ, много далекогледъ човѣкъ сте, отъ Нова-Загора сте гледали чакъ въ Станимака! — Бюрото констатира, че също подобна шайка е имало за пѣти къмъ селата Чаушово и Чървентъ. Селинитѣ отъ с. Чървентъ, подпомогнати отъ войници, се прѣснали въ цѣпъ и уловили нѣкои отъ разбойниците, които сж прѣдадени на съдебнитѣ власти. И тѣ сж разкрили всичкия заговоръ и сж установили, че 49-тѣ пушки сж отъ ония 52, които се намиратъ въ общинското управление на с. Тополово, и че това е било устроено отъ същото лице, което върлувало въ Станимака, и отъ кмета на с. Тополово.

Дълженъ съмъ да забѣлѣжа, че изминахме съ една хитрина. Азъ срѣщнахъ избиратели отъ с. Арапово да минаватъ заедно съ цанковиститѣ. Казаха ми, че съ тѣхъ трѣбва да вървя, защото тѣ си иматъ знакове. Въ шайката имало не само Тополовци, ами и отъ околнитѣ села — тамъ сж бащитѣ, братята, братовчедитѣ на цанковиститѣ отъ тия села — заради това съ тѣхъ да минемъ. Подиръ тѣхъ идѣха радославиститѣ. На насъ не стрѣляха, но подиръ насъ се почна стрѣлянето и по мое искане прѣдседателятъ на бюрото бѣше принуденъ да изпрати наново войска.

Та като има подобни нѣща, които сж станали по изборитѣ въ една околина, които сж ясни, които сж извѣстни на правителството, за които, разбира се, отговорността не пада прѣмо върху него, но косвено на него тежи, защото не е знало кому да повѣри властта, и подиръ тия работи, които се казаха за разтурянето на общински съвѣти и за разхѣстването и уволнението на чиновницитѣ, азъ мисля, че свършено неумѣстно бѣше да се туря въ отговора на тронното слово, че „редѣтъ и типината, при който сж станали изборитѣ, свидѣлствуватъ не само за възмѣжжането на българскиятъ народъ въ политическо отношение, но и за свободата при която сж станали изборитѣ“. Повтарямъ още единъ пѣтъ: ако дѣйствително тази свобода бѣше по-голяма, отколкото при прѣдпествующитѣ избори, допълнителнитѣ, самото правителство щѣше да каже: недѣйите постави такова нѣщо; висе, болшинството, наши приятели, насъ, министритѣ, да ни хвалите, нѣма нужда; това ще го кажатъ нашитѣ противници, ще го каже българскиятъ народъ, защото никой не може да си криви очитѣ прѣдъ истината. Прочее, не можемъ ние да отидемъ да подпишемъ и гласуваме подобенъ пасажъ.

Въ втория пасажъ е споменато за финансовитѣ мѣроприятия, които сж насочени да отстраняватъ финансовата криза: „Народното прѣдставителство“ казва се тукъ — „дълбоко съзнава, че държавата ни се намира въ финансови затруднения. Проникнато отъ това съзнание, то ще употреби нужното старание за проучване всички финансови мѣроприятия, които правителството ще внесе, и ще му даде всичката си подкрепа за прѣмахване прѣчкитѣ, които

сж спѣвати и спѣватъ държавата въ правилния и успѣшния вървѣжъ въ пѣти на напредѣлка“.

Народното прѣдставителство, безсѣмѣнно, е длъжно внимателно да проучи всички финансови мѣроприятия, които ще му се прѣдложатъ. Ако бѣше се усвоила въ тия дебати друга една система: да се изкаже по-напрѣдъ почитаемото правителство, ние щѣхме да говоримъ съ по-голяма опрѣдѣленостъ. Понеже отговора на г. г. министритѣ ще да го чуемъ по-късно, ние неволно, може би, ще бждемъ по-дълги въ нашитѣ обяснения и може да бждемъ принудени по-късѣтъ да говоримъ по прѣдположение. Но има едно прѣдположение, което е свършено вѣроятно, и то е, че всички тия финансови мѣроприятия въ сегашната извънредна сесия ще се състоятъ отъ единъ проектъ за заемъ, защото на нѣколко пѣти запитвани почитаеми г. г. министри казаха, че нѣматъ намѣрение да внасятъ сега законопроекти. Споредъ мене, даде се криво тълкувание, че въ извънредната сесия, дѣятелността на народното прѣдставителство трѣбва да се ограничи въ рамкитѣ, прѣдвидени въ тронното слово. Но правилно или неправилно това тълкувание, то нѣма никакво значение, толкова повече че може да се спомене, че миналата година, при сѣщитѣ министри, четири мѣсеца се разисква не само това, което се казваше въ тронната рѣчь, но и много други работи. Но най-сѣтигъ правилно или неправилно това тълкувание, ние чуемъ и знаемъ отъ устата на г. г. министритѣ, че нѣма да внасятъ никакви законопроекти въ тая сесия; трѣбва, слѣдователно, да заключимъ, че всички тия мѣроприятия, всичката тая подкрепа, която се обѣщава, за да се отстранятъ сѣчкитѣ за правилния и успѣшенъ вървѣжъ на нашата държава, се състои въ заема, който ще ни се прѣдложи.

Най-простата идея, която може да си състави човѣкъ за финансовата криза що владѣе днесъ въ България, е тази: има натрупани летици дългове; тѣзи летици дългове трѣбва да се изплатятъ, но редовнитѣ наши приходи не достигатъ, тѣ едвамъ покриватъ бюджетнитѣ разходи, а тѣзи стари натрупани дългове, естествено е, трѣбва да се платятъ съ единъ заемъ. Какъвто заемъ може да намѣри правителството, добъръ или лошъ, такъвъ ще прѣдложи на народното прѣдставителство. Разбира се, то ще се стараетъ да бѣде, по възможности, добъръ, но най-сѣтигъ какъвто може да намѣри, такъвъ ще прѣдложи. И народното прѣдставителство, проникнато отъ дълга къмъ отечеството, нѣма право да спѣва правителството тогава, когато то иде да направи една жертва, може би, само за да спаси страната. Това е най-простото поставяне на въпроса, но изисква се малко да вникнемъ въ него, защото мисля, че по такъвъ начинъ може да бждемъ подмамени не само отъ нѣкого, но и отъ самитѣ насъ. Ако да бѣше истина, че дълговетѣ, които сж се натрупали и съставляватъ летицитѣ дългове на държавата, произлизатъ само отъ извънредни разходи, тогава това сжждение,

което споменах по-горѣ, щѣше да бжде право. Имаме бюджетъ за редовнитѣ приходи и за редовнитѣ разходи и отсега нататѣкъ нѣма да направимъ извънредни разходи и борчовѣтъ ще се изравнятъ всички съ паритѣтъ отъ заема. Но, за нещастие, заемѣтъ, който тѣкми почитаемото правителство, нѣма да достигне да се платятъ всичкитѣ летищи дългове — ще остане още малко да се дължи. Но това не е толкова важно. За по-голѣмо нещастие, летищитѣ дългове се състоятъ не само отъ извънреднитѣ разходи, но и отъ дефицити на редовнитѣ бюджети. И ако искате да отида въ изражение на своята мисль докрай, ще ви кажа, че въпрѣки обѣщанията и въпрѣки прѣдвижданията миналата година, и бюджетѣтъ за 1901 г. е приключенъ съ дефицитъ отъ около 15.000.000 л. Ако има нѣкаква грѣшка въ тази цифра — защото не сж излѣзли отчетитѣ на министерството, — г. Министърѣтъ на Финанситѣ ще я поправи, но поправката на тая грѣшка въ всѣки случай нѣма да отиде дотамъ, што да се твърди, че миналата година е сключена безъ дефицитъ. Това нѣщо, обаче, ме навежда на слѣдующата мисль: ако ние гласуваме и този пътъ заема и ако дадемъ възможностъ на правителството да изплати летищитѣ дългове; но ако нѣмаме никаква гаранция, че нѣма да се трупатъ дефицити въ бждеще, които да образуватъ подиръ 4—5 години нови летищи дългове и които ще трѣбва да се покриватъ съ новъ единъ заемъ — тогава какъвъ ще бжде резултатѣтъ, който ние ще постигнемъ? И недѣйте забрави, че ако миналата година ние ви гласувахме единъ заемъ съвършено непопуляренъ, който може да поврѣди на почитаемото правителство, но който и на насъ, като на опозиционна партия, още повече поврѣди, и туй гласуване, може би, стана причина да ни клеветятъ и да хвърлятъ върху насъ подозрѣние, ние имаме пълно основание тази година да бждемъ прѣдпазливи. Миналата година ни се казваше: „това, което можеше да се направи — направихме го; лошъ, добъръ заемѣтъ — повече не можеше да се направи“. Но днесъ почитаемото правителство твърди чрѣзъ своитѣ органи, че е успѣло да сключи по-добъръ заемъ. Слѣдъ като пропуснаха оизи срокъ, слѣдъ като измина още врѣме за да бжде още повече затруднена държавата, правителството намира възможностъ да сключи още по-добъръ заемъ. Значи, това, което се казваше миналата година, не е било изражение на самата истина. — Не че нѣкой е искалъ да ни измами, но че правителството не е употребило всички възможни срѣдства за да направи най-износния заемъ. И може да заключимъ, че едно правителство, което би знаело по-добрѣ да управлява, би могло да сключи още по-добъръ заемъ отъ този. Ето една причина, по която ние имаме поводъ да бждемъ прѣдпазливи. Азъ не желая да кажа още отсега, че ще гласувамъ за или противъ заема, който ще ни се прѣдложи, защото по тѣзи въпроси партизавство не сме правили и нѣма да правимъ. То-

газъ, когато съвѣстѣта ни диктува, че трѣбва да работимъ за да помогнемъ на държавата, макаръ и правителството да е противъ насъ, ние пакъ ще подкрѣпимъ туй правителство; по когато виждаме, че и 20 заема да гласуваме на правителството, но по други органически причини нѣма да направи нищо, тогава ние нѣма да гласуваме този заемъ. Запазвамъ си, слѣдователно, всичката независимостъ по отношение на заема.

Но подиръ тази бѣлѣжка относително условията на заема, каквито сега се разправятъ и каквито ще ги разправи и г. Министърѣтъ на Финанситѣ, днесъ или утрѣ, дълженъ съмъ да направя и друга една бѣлѣжка. Допущамъ за една минута, че по-добъръ заемъ не може да се сключи; допущамъ, че абсолютно е необходимо летищитѣ дългове да се ликвидиратъ. Трѣбва да се прѣдстави гаранция, че за въ бждеще нѣма да има подобни дефицити; трѣбва да се прѣдстави гаранция, че слѣдъ двѣ-три години правителството нѣма да дойде съ другъ заемъ да иска да заложимъ и други приходи и да затрудни още повече страната. Додѣто не се даде гаранция и додѣто не се види въ дѣятелностѣта на правителството нѣщо, което да сочи за постигането на тая цѣль, ние имаме още една причина, за да бждемъ прѣдпазливи, когато ще си дадемъ гласа за заема. Не само увѣренията на коалиционното правителство, но и съзнанието, па и доказателствата, които бѣха дадени, че властѣта се придържа о законитѣ — допущамъ, че въ нѣкои работи стѣпяше неопитно — че правителството има строго намѣрение да махне дефицититѣ. Тази е още една причина, която ни накара да гласуваме миналата година за заема. Но ако днесъ ние не видимъ подобни гаранции, въ интереса на народа и на насъ като партия, ще бждемъ принудени да се въздържимъ.

Не е вѣрно това, което се говори много често, че изключително отъ плодородието зависи да има или да нѣма дефицити. Нѣкои отъ пай-плодороднитѣ години въ послѣдното десетолѣтие дадоха дефицити. Това зависи прѣимуществено отъ организацията на финансовото управление въ страната. Вие знаете, че една държава, за да може да функционира, има нужда отъ извѣстни приходи и че тѣзи приходи сж обичновени — даждията и извънредни — засмитѣ. Съ заемитѣ нѣма защо да се занимавамъ сега. Въ събирането и харченето на даждията или въ изработването на бюджета има нѣколко въпроси, които се зачекватъ: първиятъ е разхвърлянето на данѣцитѣ, вториятъ е събирането на данѣцитѣ и третиятъ е харченето — разходниятъ бюджетъ. Разхвърлянето на данѣцитѣ е единъ обширенъ въпросъ, за който отчасти съмъ говорилъ миналата година, но прѣдпочитамъ да не ви утегчавамъ сега и да говоря по общитѣ дебати по бюджета. Разхвърлянето на разходитѣ, или харченето на паритѣ, които се намиратъ въ държавната хазна, тоже е въпросъ, който би трѣбвало да се третира сжщо при общитѣ дебати по бюджета.

Позволете ми да кажа двѣ-три думи, колкото се отнася до събирането на данъците.

Ако първитѣ два въпроса изискват по-старателно изучаване или по-коренни реформи, и въ този въпрос — събирането на данъците — има нѣщо належащо, което едно правителство е длъжно да извърши, за да даде гаранция на хората, които дават пари, които правят заема, че ние ще можем да посрѣщнемъ задълженията си, и да даде гаранция на народнитѣ прѣдставители, че подиръ 3—4 години ние нѣма да се намѣримъ пакъ въ такова безизходно положение, въ каквото сме днесъ. За събирането на данъците, въ което всички знаете, че има много недостатѣци, изисква се прѣди всичко едно ясно и тѣспоразбираемо счетоводство. Въ другитѣ организирани държави, въ края на януарий или най-късно къмъ половината на февруарий, всѣки данѣкоплатецъ получава точна смѣтка колко дължи на хазната и за какво има да дължи, какво е изплатилъ и за какво го е изплатилъ — за емлякъ, толокъ, за патентъ толокъ и т. н. Петнадесетъ дена прѣди платежа — на четири или три мѣсеца единъ пакъ събиратъ данъците — всѣки данѣкоплатецъ, по пощата, безъ пощенска марка, получава едно писмо, отъ бирничеството, въ което се казва: Г-не, Вие толокъ и толокъ дължите, които слѣдъ 15 дена сте длъжни да внесете. На всѣки единъ данѣкоплатецъ смѣтката е ясна и чиста и, кой когато иска, може да направи справка. Моля, отговорете съвѣстно, има ли нѣкой отъ васъ, който да отиде въ бирничеството и въ 5 минути, въ 1 часъ, въ два дена да могатъ да му направятъ точна смѣтка колко дължи и по кой имотъ колко? (Ц. Таслаковъ: Не могатъ.) Това е абсолютно невъзможно. Прѣди всичко, има грѣшка въ организацията на счетоводството. Бирникътъ не събира данъцитѣ по видъ. Разхвърлянето е на всѣки участникъ — че еди-кой бирникъ толкова има да събере отъ една община. Подиръ бирникътъ ще събере колкото ще събере и произволно той си пише, че еди-колко си произлизатъ отъ емлякъ, еди-колко отъ бегликъ, толкова отъ еди-кой данѣкъ и т. н. Следователно, тия смѣтки, основа на ония, които се държатъ въ Финансовото Министерство, въ много случаи, въ много цифри сж погрѣшни и фиктивни даже. И отъ това произлизатъ многото недобори. Послѣ, друга една злина е, че не е организирано, щото да се държи смѣтка въ финансовитѣ управления за прѣхвърляне на собствеността на недвижимитѣ имоти и много пакти се облага не единъ имотъ, а нѣкое лице. Прѣди нѣколко врѣме говорихъ съ единъ високъ магистратъ, който четири пакти наредъ е билъ облаганъ за една къща въ Пловдивъ, защото билъ едномениникъ съ този, който притежавалъ къщата. Билъ принуденъ да отиде съ финансовия бирникъ заедно въ къщата и открили това лице и видѣли, че то не си е плащало данѣка, а другъ го е плащалъ. Такива примѣри всѣки отъ васъ знае, безсѣмѣнно. Азъ не желая да ви ги казвамъ и

бързамъ да ви прѣдупрѣдя, че въ това не е виновенъ сегашниятъ Министъръ на Финансите или сегашното министерство. По колкото работитѣ сж достигнали дотамъ, че за ликвидиране на летицитѣ дългове сме принудени да гласуваме единъ заемъ — тежъкъ или не, не зная, въ всѣки случай нѣма да бѣде лекъ — мисля, че имаме право да се загрижимъ за всички мѣрки, които може да отстранятъ въ бѣдеще дефицититѣ и трупането на летицитѣ дългове, които ще некаятъ повъ заемъ.

Позволете ми накрай да обърна вниманието ви и на още едно нѣщо. То е, че партизанството, което ръководи уволненията, назначенията и мѣстенето на чиновницитѣ, е най-плотата язва, когато то се вмѣкне въ Финансовото Министерство. Въ една статистика четохъ — за точността на цифритѣ не отговарямъ — че въ 1½ мѣсець въ Финансовото Министерство повече отъ двѣстѣ уволнявания, назначения и прѣмѣствания сж станали. Това е язва, това е единъ недостатѣкъ, настѣдичъ, ако щете, отъ миналитѣ врѣмена, но туй нѣщо не може да трае, защото то насърчава нередовността въ събирането на данъците и то насърчава, прѣди всичко, злоупотребленията. Злоупотребленията, безъ съмнѣние, се насърчаватъ и отъ нередовността на смѣткитѣ, и отъ недобрата система на счетоводството, но тѣ се още повече насърчаватъ и отъ протекцията, която могатъ да намиратъ извѣстни чиновници и въ по-високитѣ партизани. Азъ ще ви посоча единъ фактъ и почитаемото правителство ще ме разбере — защото то притежава данни много повече отъ мене, — че въ източния край на много мѣста данъцитѣ се събиратъ и два, и три пакти. Тукъ възникна единъ въпросъ не за данъчната способностъ на българскии граждани, но за невъзможността да даде всичкии доходъ, който е прѣдвиденъ въ бюджета, затова, че нѣма една точна смѣтка и добра система за събиране на данъцитѣ, точна и ясна смѣтка на недоборитѣ и защото има злоупотребления и има бирници, които събиратъ по два пакти данъцитѣ. И за да склуча съ туй прѣдметъ, ще ви кажа, че има още едно нѣщо, което характеризира нашата система, то е, че никому за недоборитѣ не приснематъ, когато плаща, освѣнъ ако покаже квитанция. Туй доказва, че точни смѣтки въ финансовото управление не сж водени. Най-послѣ, има много видни граждани въ София, на нѣма да се зачудите, ако има и между днешнитѣ министри нѣкои, които си плащатъ данъцитѣ съ червенъ листъ, не защото не платятъ да плащатъ, но защото никога наврѣме не сж могли да имъ донесатъ смѣтката.

За да могатъ да станатъ надлежитѣ реформи, трѣбва да ни се внесатъ потребнитѣ законопроекти и трѣбва този въпросъ да бѣде изученъ. И по този случай едно съжаление ще изкажа, че на двѣтѣ отдѣления въ Министерството на Финансите, за прѣжитѣ и косвениятѣ данѣци, на двѣтѣ тия отдѣления, които сж стѣловетѣ на това министерство, на които стои държавата съ свѣтитѣ финанси, може

да се рече, досега не се е отдавало надлежното значение. Вие не можете да искате от чиновникъ, който получава 350 л. на мѣсецъ и когото всѣки единъ по капризъ може да изпѣди отъ него мѣсто, защото билъ партизанинъ, или защото се произнесълъ на едно събрание еди-какъ си, да стои на висотата на мѣстото си. Въ другитѣ държави началниците на косвенитѣ или на прѣжитѣ даждии сж хора, които сж извѣстни на науката, които се почитатъ отъ цѣлата страна, които сж писали често пѣти съчинения, хора подготвени, съ дълго годишна практика, които знаятъ на всѣки моментъ какво трѣбва да се направи, за да се въведатъ нѣкои реформи. А у насъ, дѣто всичко трѣбва да се създава отсегата нататкъ, съ най-голѣмо прѣнебрѣжение се отнасяме къмъ тѣзи длѣжности. По този начинъ никакъвъ успѣхъ не може да има, а, може би, тази е причината, туй нерадение за тия двѣ важни длѣжности, дѣто не само въ прѣжитѣ данѣци се срѣщатъ тия нередовности, но и въ косвенитѣ данѣци. Нѣма да бѣде тайна, ако ви кажа, че на 40—50 км. навнтрѣ отъ турската граница се разнася кафе контрабанда, безъ да плаща акцизъ, а колкото за тютюня, той толкозъ публично се продава въ нѣкои села на ока, щото имаме въ резултатъ, че доходътъ отъ бандерола, безъ други видими причини, освѣтъ контрабандата, е изпадналъ отъ 10¹/₂ на 8¹/₂ милиона лева — 2 милиона недостигъ.

Заклучавамъ съ тази частъ и повтарямъ, не е достатъчно да ни се прѣдставява единъ заемъ и не е достатъчно да ни се каже: отъ тоя заемъ по-добъръ не можахме да намѣримъ. Ние ще видимъ сега — и ние имаме право да бѣдемъ по-скептици — дали не се е могло да се сключи по-добъръ заемъ отъ тоя, отъ това или отъ друго правителство. Не е достатъчно да ни се докаже, че този заемъ е най-добриятъ. Необходимо е още да видимъ, какви ще бѣдатъ обѣщанията на правителството, какви сж плановѣтъ му за реформирането и на данъчната система, ако щете, но особено за реформитѣ въ събирането на данѣцитѣ, безъ които не е възможно да избѣгнемъ дефицититѣ за въ бѣдѣце, защото, не трѣбва да си правимъ иллюзии: общото повдигане на производството въ страната е една задача, съ която трѣбва да се занимае всѣко едно правителство — и, безъ съмнѣние, по него ще се срѣщнемъ съ уважаемия г. Министъръ на Земледѣлнето и Търговията, когато се разглежда неговиятъ бюджетъ, та сега не му е врѣмето да се простирамъ — но заедно съ него да управимъ нашитѣ финансии; — въвеждането на едно добро и строго счетоводство е едно абсолютно необходимо условие, за да можемъ да прѣдставимъ прѣдъ хората истинското положение на нашитѣ финансии, за да можемъ и ние да направимъ смѣтка за себе си, колко можемъ да изживяваме и колко да събираме. И когато постигнемъ да оправимъ смѣтките си по тоя начинъ, когато достигнемъ да уравнилимъ бюджета не само на книга и въ троннитѣ слова,

но да го уравнилимъ още и въ дѣйствиелностъ — не можемъ да очакваме, че нашиятъ кредитъ ще направи скокъ; кредитътъ прави скокъ, когато се повишава — но въ повишението си ще се възкачва малко-помалко. Направѣте всичко това, покажете резултата да го знае свѣтътъ, и вие ще видите, че нашиятъ книжа ще се покачватъ медлено, но постоянно, и ще достигнемъ онзи цвѣтуцъ кредитъ, който имаме едно врѣме, когато нашитѣ книжа се котираха 127 на борсата. И не само ще повдигнемъ кредита на страната, но това ще има въздѣйствиелностъ на економическото положение на страната, на развитието на търговията, защото, когато държавниятъ кредитъ е добъръ, и търговскиятъ кредитъ е прѣвъзходенъ. Въ онѣзи врѣмена, когато нашиятъ кредитъ не бѣше пониженъ, нашитѣ търговци можеха да разполагатъ за 6 мѣсеца и по-дълъгъ срокъ съ чуждъ капиталъ, който събранъ за цѣлня вносъ можеше да се равнива на 100.000.000 л., а днесъ ние едва ли можемъ да допуснемъ, че нашитѣ търговци ще иматъ въ странство за 6 мѣсеца кредитъ и повече чужди пари отъ 20 или 30 милиона лева. А не е малко нѣщо да се ползува нашата търговия съ външнитѣ кредитъ, защото по този начинъ може да се вършатъ много повече работи — заедно съ възкачване на вноса, да се развие и износътъ, а пъкъ туй, безъ съмнѣние, е едно отъ срѣдствата за повдигане на економическото състояние и срѣдствата на една държава.

Достигамъ, г-да прѣдставители, до края на своята рѣчь; достигамъ до онзи пасажъ, който е най-деликатенъ, върху който нѣмахъ желание да говоря, но принуденъ съмъ пакъ да кажа нѣколко думи, поради обстоятелствата, които прѣкарваме днесъ. Думата ми е за пасажъ въ отговора на тронното слово, който се касае до отношенията ни съ чуждитѣ държави: (Чете.) „Народното прѣдставителство се радва за грижитѣ, положени отъ правителството, за поддържане добритѣ отношения съ външнитѣ и съ съседнитѣ намъ държави. То особено високо цѣни положенитѣ старания за утѣжаване тѣснитѣ връзки съ Великата наша Освободителка Русия, защото отговарятъ напълно на народното желание“.

Ние, г-да народни прѣдставители, сме имали и другъ пѣтъ случая да се изказваме върху външната политика. И ние желаемъ, както и ние, България, малка страна — а и великитѣ държави къмъ сжщата цѣль се стремятъ — България, казвамъ, да поддържа най-приятелски отношения съ всички чужди сили, и особено съ съседнитѣ. И ние като вастъ желаемъ, щото да имаме най-добри отношения съ нашата Освободителка Русия, (Г-нъ В. Статковъ ржкоплѣска) която занимава особено мѣсто между великитѣ сили. Ние сме имали възможностъ да се обяснимъ тукъ, че обвинението въ русофобство, което ни е било хвърляно, е било леко хвърляно и безъ знание на работата; защото, ако е имало врѣме, прѣзъ което България е прѣживявала отношенията си съ Русия, не се е направило

това нито отъ нашата партия, нито отъ правителството, изхождаше отъ нея, обмислено и нарочно, а туй е дошло като една необходимост отъ взаимни грѣшки. Ние и другѣ пътъ сме се изказвали, че понеже тѣзи врѣмена сж се изминали, ние сме готови да признаемъ, че на насъ, българитѣ, тежи по-голямъ грѣхъ. И когато казвамъ по-голямъ грѣхъ, за да нѣма никакво недоразумѣние, не искамъ да кажа на ония отъ българитѣ изключително, които сж били принудени да прѣкъсватъ отношенията съ Освободителката, но повече, а може би изключително, на онѣзи българи, които до такава степенъ сж отивали да намѣсватъ рускитѣ прѣдставители въ нашитѣ вътрѣшни работи, щото сж докарвали, безъ да знаятъ кѣдѣ ще излѣзе крайтъ, тия години на не добри отношения съ нашата Освободителка. Но въ всеѣки случай, това принадлежи на миналото. И когато една велика държава, нашата Освободителка, която въ качеството си на сила можеше да бѣде по-взискателна, се показа великодушна, да прѣдаде на забвение миналото, длъжностъ оставаше на насъ, да направимъ сжщото, и ние го направихме. Но когато казваме, г-да прѣдствители, че ние желаемъ да бждемъ въ най-добри отношения съ нашата Освободителка, ние поставяме една граница и казваме: добри отношения съ всички чужди държави, добра и тѣсна дружба съ Освободителката, но не да не допускаме да се мѣсятъ въ нашитѣ работи, защото азъ не вѣрвамъ руското правителство да желае да се мѣси въ нашитѣ работи, а да не ставаме сами причина, ние да не вмѣкваме хората да се мѣсятъ въ нашитѣ вътрѣшни работи.

Азъ ще си позволя да се позова на една хубава рѣчь на г. Министъръ-Прѣдседателя Д-ръ Даневъ, произнесена въ 1894 г. Отъ нея ще ви цитирамъ само една-двѣ фрази.

(Чете.) „Г-да прѣдставители! Азъ бѣхъ единъ отъ ония, за които спомена почитаемиотъ докладчикъ на комисията. Съ пѣколко още други ние бѣхме на мнѣние, че въ отговора на тронното слово трѣбва да фигурира единъ пасажъ за нашитѣ отношения съ външнитѣ държави и специално единъ пасажъ по примирието ни съ Русия. Ние се радваме, че по тоя начинъ прѣдизвикахме декларацията на г. Министъръ-Прѣдседателя, съ която азъ — заявявамъ го още отсега — съмъ изцѣло доволенъ. Г-да прѣдставители! Г-нъ Министъръ-Прѣдседателятъ съ право съжалява, че българскитѣ политически партии се дѣлятъ, по съображения черпени отъ външната политика, на русофили и русофоби. Това дѣление е противно на правилното политическо развитие на страната и желателно би било частъ по-скоро да прѣстане“. Ние сме днесъ на мнѣнието на почитаемиа г. Д-ръ Даневъ, което той проповѣдаваше въ 1894 г. (Чете.) „Азъ отъ сърце се присъединявамъ къмъ възгледитѣ на г. Министъръ-Прѣдседателя по тоя въпросъ, защото и азъ намирамъ вѣрно такава дѣление, плодъ на

яроостната русофобска политика на бившия режимъ. Ако пѣкои ме наричатъ русофилъ, азъ бихъ молилъ да се знае, че прѣди всичко азъ съмъ българинъ, а имамъ особени възгледи по нашата външна политика“. Ако иѣкой ни нарича днесъ русофобъ, ние желаемъ да се знае, че още повече отъ г. Д-ръ Данева ние сме българи. (Иѣкой отъ прѣдставителитѣ: Защо още повече?) Съ по-голямъ право можемъ да кажемъ „още повече“. (Чете.) „И наистина, можете ли да допуснете да сжществува българинъ“ — туй пакъ г. Даневъ го казва: ние желаемъ да бждемъ още повече българи, отколкото г. Даневъ, и мисля, че по този начинъ сте удовлетворени. (Чете.) „И наистина, можете ли да допуснете да сжществува българинъ, който, за прокарването на каква-годѣ политическа мисль, ще иде да нахърпява интереситѣ на България? Питамъ: допустимо ли е това? Азъ казвамъ, че не; защото самата помисль, че такъвъ българинъ сжществува, е едно петно не толкова за него самия, колкото за цѣлия народъ. (Ржкопѣскания.)“

Тѣзи сж възгледитѣ, отъ които ние се ръководимъ, и ако почитаемото правителство се води отъ сжщитѣ възгледи и днесъ, безъ съмнѣние е, че и ние въ външната политика ще го подкрѣпимъ. Имаме причини, и важни причини, да вѣрваме, че почитаемиотъ г. Министъръ-Прѣдседатель е отетжилъ отъ туй свое мнѣние, което той е проповѣдалъ въ 1894 г.

Министъръ-Прѣдседатель Д-ръ С. Даневъ: Не е вѣрно, г-нъ Геннадиевъ!

Д. Петковъ: И много е отетжилъ!

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Позволѣте. Ще видимъ. Когато заявяваме, че ние желаемъ да бждемъ въ най-добри приятелски отношения съ Русия, ние го правимъ затова, защото днесъ се измениаха повече отъ 20 години, откогато сме освободени, защото ние виждаме руското правителство да ни третира като една държава, като единъ народъ възмжжалъ, като една държава съ свои интереси, които сама може да управлява и сама може да бжде сѣднъ, кои сж нейни интереси и кои не сж. (И. Бобковъ: Не е истина!) Казватъ, че не е истина. Колкото и да ми е интересно да зная, кой бѣше този остроуменъ българинъ, който каза, че не е истина, принуденъ съмъ да прѣмина туй прѣкъсване и да мина по-нататкъ. — Като е такава положението и като руското правителство ни третира като единъ възмжжалъ народъ, не остава нищо друго, освѣнъ и ние сами да се третираме като такива. И азъ допускамъ, че Русия, нашата Освободителка, има на Изтокъ много интереси, които сж общи съ нашитѣ. Не изключавамъ, обаче, че тя може да има интереси, които не сж общи съ нашитѣ и които не могатъ да бждатъ общи съ нашитѣ. Азъ, ако съмъ за едни приятелски отношения съ Русия, не съмъ нито фанатикъ русофобъ, нито

слѣпъ русофилъ; — русофилъ въ такава смисълъ, щото да не допускамъ . . . (Д. Манчовъ: Това не прилича да го казвате! — Излиза си.) Вие, дѣдо Манчовъ, ще мълчите, додѣто не дадете смѣтка за печатницата. (Смѣхъ.)

Азъ не съмъ отъ онѣзи слѣпци, които могатъ да мислятъ, че една велика държава, като Русия, трѣбва да се повлѣче подиръ малка държава, като България, и въ всичкитѣ нейни капризи да се подчинява. Безъ съмнѣние, че руситѣ си иматъ свои интереси, и азъ, ако бѣхъ русинъ, по много въпроси, когато има да се срѣщнемъ съ сѣрбитѣ и македонския въпросъ, щѣхъ да бѣда на сѣщото мнѣние, което днесъ проповѣдва руската дипломация. Защо има да се сърдимъ на руситѣ? Не е ли достатъчно, че рускиятъ народъ ни освободи? Не е ли достатъчно, че въ много случаи ни е указвалъ значителна помощъ? Какво искаме повече? Сега ние трѣбва сами да си бранимъ интереситѣ, трѣбва сами да видимъ ясно, кои сѣ наши интереси и кои не сѣ. Обаче, не може да пострада нашето приятелство съ руското правителство отъ това, че въ извѣстни въпроси ние сме се изказали ясно, или сме съзрѣли, че нашитѣ интереси не сѣ тождествени съ ония на руската държава или на руското правителство. Въобще, да се допуска въ политиката, било че руситѣ ще вървятъ подиръ ни, кѣдѣто намъ ни скимне, било че ти не може да има раздѣлни интереси отъ нашитѣ, то е едно нѣщо толкова далечъ отъ здравия разумъ, щото не може да се намѣри нѣкой краенъ фанатикъ или нѣкой невѣжа да го проповѣдва. Но азъ не допускамъ, че български министъръ, който и да билъ той, ще да го каже.

Вие знаете, г-да народни прѣдставители, че на послѣдъкъ възникнаха два важни въпроса: единиятъ отъ тѣхъ е на дневенъ редъ, другиятъ — не излиза наявъ. Този, който е на дневенъ редъ, е въпросътъ за ржкополагането на архимандрита Фирмилианъ за Скопски владика; този, който не е на дневенъ редъ, той е вдигането на схизмата, или сѣ други думи за унищожението на екзархията — но той ще дойде. Азъ отдавамъ голѣмо значение на ржкополагането на архимандрита Фирмилианъ и заради това искахъ да прѣдизвикамъ и почитаемото правителство да каже, какво мисли по тоя въпросъ. И азъ мислѣхъ, че ако прѣди единъ мѣсець всичкитѣ изразители на българската мисълъ, на всичкитѣ политически убѣждения, независими хора даже, които не принадлежатъ на никаква партия, ако всички бѣхме единодушни и цѣлокуни, да се изкажемъ противъ туй ржкополагане и да изкажемъ, че правителството трѣбва и е длъжно да употреби всички старания, за да не се постигне то, мисля, казвамъ, че нѣма нищо да се е измѣнило въ България, което може да ни промѣни изведнажъ нашитѣ възгледи. Хора, които въ продължение на 50—60 години сѣ имали една свѣтла дѣятелностъ, и тѣ бѣха съ насъ по този въпросъ. Отправихме една колективна телеграма, и знаете подписитѣ ѝ. Бихъ желалъ да зная, има ли измѣнение въ въз-

гледитѣ на тия хора. Понеже азъ, като българинъ, прѣдполагамъ, че не би било възможно да си измѣнятъ ума по това видни дѣятели, заради туй желяхъ съ моята интерпелация да помогна на почитаемото правителство да намѣри нови сили, да намѣри нова поддрѣпа въ изражението на народната воля, въ най-високото изражение на народната воля чрѣзъ народното прѣдставителство, за да може още по-енергически да се бори и съ много по-голѣма надежда за успѣхъ.

Позволѣте ми само въ двѣ думи да разгледамъ въ какво се състои този въпросъ. Отъ 1886 г. сѣрбитѣ сѣ захванали една пропаганда въ Македония и тѣ наричатъ това нѣщо съзнание на сѣрбитѣ, които живѣятъ въ тази страна. Ние наричаме това нѣщо посѣрбяване на българитѣ, които живѣятъ въ Македония и които сѣ били българи и по врѣмето на Паисия, и тогава, когато се е водила черковната борба. Тая пропаганда се е водила постоянно, усилено, но въ 1897 г. успѣли сѣ сѣрбитѣ да настанятъ единъ архимандритъ като замѣстникъ на грѣцкия митрополитъ въ Скопие. Съ сръдства, които ние нѣмаме право да ги разглеждаме, успѣли сѣ да накаратъ и патриаршията да настави прѣподобния Фирмилианъ за кандидатъ, или, по-скоро, да го приеме за митрополитъ на Скопската епархия. Остава само той да бѣде ржкоположенъ. За туй ржкополагане днесъ става въпросъ. И ние винаги сме протестирали, всичкитѣ български правителства сѣ протестирали и сѣ успѣвали да отлагатъ този въпросъ; и Негово Блаженство Екзархътъ винаги е протестиралъ и успѣвалъ, съ поддрѣпата особено на българското правителство, да не допуска, щото туй нѣщо да стане свършенъ фактъ. Азъ не вѣрвамъ въ Българското Народно Собрание да се явятъ двѣ мнѣния по този въпросъ. Сѣрбитѣ дѣйствително казватъ: ние се основаваме на чл. 62, ако се не лѣжа, отъ Берлинския договоръ, а тамъ е прѣдвидено, че въ Европейска Турция никой не смѣ никому да бърка на коя вѣра принадлежи, и властта и никой другъ не смѣ да се мѣси въ иерархията на разнитѣ религии. Така щото, споредъ Берлинския договоръ, и сѣрбитѣ наравно съ българитѣ могатъ да си настанятъ и попове, и владци тамъ, кѣдѣто обичатъ въ прѣдѣлитѣ на турската империя. Слѣдователно, Берлинскиятъ договоръ е за насъ, сѣрбитѣ. Ние на тази теза противопоставяме слѣдующето: Берлинскиятъ договоръ е новиятъ завѣтъ, а новиятъ завѣтъ казва: „когато те ударятъ отъ едната страна, обърни и другата.“ А ферманътъ отъ 1870 г. е стариятъ завѣтъ. Когато нѣма кой да зачита новия завѣтъ, ние ще обърнемъ стария завѣтъ, който казва: „зѣбъ за зѣбъ, око за око“. Споредъ Берлинския договоръ, ние бихте имали право да си настанявате сръбски владика, но за насъ, българитѣ, Берлинския договоръ зачита ли го нѣкой? Защо този Берлински договоръ трѣбва да се зачита за всички други, освѣтъ за българитѣ? Даже и ферманътъ отъ 1870 г., когато се касае за българитѣ, ние можемъ да издѣйству-

ваме приспособлението му откъслекъ по откъслекъ, като каменна стѣна да го къртимъ помалко помалко; а когато се касае за сърбитѣ да кажемъ: заповѣдайте, приспособѣйте Берлинския договоръ. Не само не се прави каква да е сиѣнка на сърбитѣ, но когато тѣ искатъ да назначатъ единъ митрополитъ въ Стара-Сърбия, никой българинъ не се е противилъ; когато сж се оплаквали отъ арнаутскитѣ чети въ Стара-Сърбия, ние винаги сме имъ симпатизирали. Но тамъ, дѣто има изключително българско население, ние не желаемъ друго, освѣнъ да се изпълни ферманътъ. И желаемъ туй нѣщо, защо? Защото бранимъ жизненитѣ свои интереси, защото сръбскитѣ митрополити не ще бждатъ носители на словото Божие, а ще бждатъ носители на една пропаганда, която, жално ми е да го изповѣдамъ тукъ, никога не е била коректна, но винаги е била една пропаганда, на която жертва е и Петъръ Миховъ, корото самоубиха въ Скопския затворъ и за корото завчера имаше панахида. Та ние искаме да отстранимъ тази пропаганда, ако законътъ е съ насъ, и понеже Берлинскитъ договоръ не се приспособява, ние искаме приспособлението на фермана. Най-сетнѣ, ако сме търпѣли, защото гърцитѣ сж имали вѣковни права, ние винаги сме могли да издигнемъ гласа си, когато сме били прави. И фактътъ, че сме били послушвани отъ Високата Порта и Султана нѣколко пѣти, е доказателство, че ние сме въ границитѣ на фермана. И ние не искаме да се назначава този иерархъ затуй, защото ще работи за да се въведе въ българския народъ едно разединение, защото съ изкуствени сръбства българитѣ се каратъ да пращатъ дѣцата си въ сръбскитѣ училища и да се наричатъ сърби, а това служи не само за разединение на българския народъ, който е цѣлокупенъ и тукъ, и тамъ, но служи и за деморализирането на този народъ. Ние, свободнитѣ българи въ Княжеството, естествено е, трѣбва да подаваме ръка на нашитѣ братя дотогава, докато сме силни и докато сме въ правото си. Ние сме, слѣдователно, въ правото си. Вие нѣма да очаквате отъ мене повдигането на въпроса за етнографията на Македония — нека оставимъ този въпросъ на ученикѣ да спорятъ помежду си — но за насъ е очевидно, че въ Витолско има толкозъ сърби, колкото въ Търново. Вие знаете по вѣстницитѣ, че много воти сж подавани отъ сърбитѣ за нашествията на арнаутски чети въ Стара-Сърбия, но никога сръбското правителство не се е застъпвало и не се е оплаквало за насилия, вършени върху райта въ Македония. Ако имаше сърби тамъ, еднакво цѣха да страдатъ и сърби, и българи. Вие знаете цѣла върволица, цѣлъ поменикъ хора, които сж заточвани и изгнивали въ Анадолскитѣ зандани — какете ми има ли между тѣхъ поне единъ сръбинъ? Има ли въ македонскитѣ затвори сърби? Е добръ, какъ може една нация, която се намира въ робство, да прояви своето сществуване? Нали само въ теглата! Нѣкой отъ крайната лѣвица: И въ борбата!

И въ борбата, на която теглата сж едно изявление. Този въпросъ, г-да прѣдставители, зарадъ мене изчерива прѣдмета, изчерива, бестѣмѣно, и зарадъ васъ. Та съ туй нѣщо азъ искахъ да се установи на мисълта, че ние, когато се противимъ на ржкополагането на Фирмилиана, може да се срѣщнемъ съ интереситѣ на сръбизма, защото му прѣградилахъ пѣти откъдѣ Босна, но ние, въ всѣки случай, сме въ границитѣ на правото си, защото зачитаме и нашата вѣра, и нашата народност. И ето защо цѣлокупенъ бѣше българскиятъ народъ, когато се произнесе тѣй гръмливо и обща своята поддрѣпа на Негово Блаженство Екзарха въ тази борба, дѣто, за честта на България, фигурираха всичкитѣ партии начело съ г. Цанкова, единъ отъ най-виднитѣ ратници за черковната ни самостоятелност.

Но слѣдъ това г. Д-ръ Даневъ, почитаемиятъ Министъръ-Прѣдседателъ, който се намираше извънъ прѣдѣлитѣ на България, се върна и изъ единъ пѣтъ слѣдъ неговото идване се появила редъ по редъ двѣ статии въ органа на правителството. Вѣрвамъ, че никой нѣма да ме прѣкъсне и да каже: недѣйте гледа какво пишатъ вѣстницитѣ. Азъ нѣма да отида да търся и да ви цитирамъ какво е писалъ в. „България“, когато е билъ опозиционенъ вѣстникъ. Но когато едно правителство дѣйствува и въ сжщото врѣме въ неговия органъ се изказватъ извѣстни мнѣния и не се опровергаватъ на другия денъ, това е изражение на волята на правителството. Въ тия статии на в. „България“, отъ които нашитѣ съперници, сръбитѣ — не желая да ги нарека неприятели, защото не сж такива — правятъ голѣмъ капиталъ, се казване: „Фирмилиановиятъ въпросъ е дребенъ въпросъ: той е едно заблуждение!“ На тази идея може да се кланятъ само дребни умове, които не сж въ състояние да виждатъ бъдещето. Напротивъ, нашитѣ съперници знаятъ, че въпросътъ е много важенъ и много сериозенъ. Четѣте разговора на Вуича, за да видите, че въпросътъ за ржкополагането на Фирмилиана е важенъ, е жизненъ и безсѣмѣно е тѣй. Само у насъ може да се намѣрятъ правителствени органи, които да казватъ, че не е важенъ въпросътъ. И послѣ, едно нѣщо, което ме кара да кажа, че г. Д-ръ Даневъ е отстъпникъ отъ мнѣнието си прѣзъ 1894 г., то е, дѣто се казва, че нито за Фирмилиановия въпросъ, нито за който и да е другъ ние приятелството си съ Русия нѣма да развалимъ. (Чете.) „И наистина, можете ли да допуснете да сществува българинъ, който за прокарването на каква-годѣ политическа мисълъ ще иде да накрѣпва интереситѣ на България? Питамъ: допустимо ли е това?“ — това е говорилъ г. Даневъ въ 1894 г. — „Азъ казвамъ, че не, защото самата помисълъ, че такъвъ българинъ сществува, е едно петно не толкова за него самия, колкото за цѣлия народъ“. Тази помисълъ, г-не Министре-Прѣдседателю, Вие я създавате!

Министър-Прѣдседател Д-ръ С. Даневъ: Азъ протестирамъ противъ това, г-нъ Геннадиевъ! Вие нѣмате право да ми хвърляте подобно намѣрение, че искамъ да нахърнявамъ интереситѣ на българския народъ.

Д. Петковъ: Нѣщо повече.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Г-нъ Министър-Прѣдседателю! Азъ съжалявамъ, ако въ моитѣ изражения се е изкубнало нѣщо твърдѣ остро, но не мога, съ всичкото си хладнокрѣвие, което мога да владѣя, когато разискваме такъвъ единъ въпросъ, съжалявамъ, че не мога да дойда до друго заключение. Фирмилиановиятъ въпросъ се третираше като националенъ въпросъ. Вие се върнахте отъ странство и Вашиятъ органъ казва, „че нито за Фирмилиановия въпросъ, нито за другъ, който е жизненъ за нашата народностъ, ние нѣма да жертвуваме приятелството ни съ Русия. Мисля, че съ това увѣрение, ако е Ваше, Вие отстъпвате отъ мнѣнието си прѣзъ 1894 г. (Министър-Прѣдседател Д-ръ С. Даневъ: Ще ме чуете!)

Г-да прѣдставители! Азъ очаквамъ по този въпросъ да ми се кажатъ нѣколко нѣща. Първо, очаквамъ да ми се каже: въпросътъ не е свършенъ и че ние, правителството, не можемъ да дадемъ никакви обяснения. Това се каза въ комисията по отговора на тронното слово. И азъ заявявамъ, че не мога да остана доволенъ отъ подобна декларация, и ще кажа защо и ще се оправдая. Защото, наистина, има държавни въпроси, въ които не трѣбва да се иска отъ правителството да открие картитѣ си, и ние повече отъ Вашитѣ партизани, г-не Министър-Прѣдседателю, ще настояваме да се не изказватъ нѣща, които сѣ въ врѣда на България, ако излѣзатъ наявѣ; но по този въпросъ да ни се казва: въпросътъ не е разрѣшенъ, ние не можемъ да откриемъ всичко, което се е вършило, по единъ въпросъ, който не е рѣшенъ, ще бѣде малко прѣкалено. Това, което не се казва у насъ, въ Сръбската камара се говори; слѣдователно, тайнитѣ сѣ знайни и за турското правителство, и за другитѣ правителства. Това, което може да се знае въ Сръбската скупщина за дѣйствиата на нашето правителство, защо ние, прѣдставителитѣ на българския народъ, да не го знаемъ? Много лесно е човѣкъ да се скрие и да каже: „държавна тайна!“ — туй и въ други страни може да се е случвало — но тукъ е мѣстото, където може да има извѣстно прѣмълчаване, но където абсолютно мълчане не може да се допусне, освѣнъ да се обясни по единъ начинъ: че правителството нѣма интересъ да изкара наявѣ нѣщо и затова се крие задъ „държавната тайна“. Могатъ да се кажатъ и други нѣща, които не сме чули въ комисията, но които чухме отъ приятелитѣ на Правителството. Фирмилиановиятъ въпросъ, казватъ, може да бѣде важенъ, но има други въпроси, които сѣ много по-важни за Македония. Това е единъ сюжетъ за декла-

мация. Може на една невѣжа тѣлна да се казва, колко струва Фирмилиановиятъ въпросъ, когато може да се достигнатъ реформи въ Македония, но прѣдъ едни народни прѣдставители, които сѣ длѣжни и иматъ право да искатъ смѣтка за дѣйствиата на правителството, подобенъ езикъ не може да се държи. Този, който е кадѣренъ да извърши голѣмото, ще извърши и малкото. И ние знаемъ това „голѣмото“ по какъвъ начинъ може да се постигне и доколко ще бѣдатъ несъстоятелни всичкитѣ тия фрази, които биха се изказали въ тази смисълъ. Та азъ очаквамъ по този въпросъ обяснения отъ почитаемото правителство и ако бѣдатъ тѣ лоални, открити, и ако бѣда азъ, дай Боже, измаменъ въ заключенията си, азъ ще отида да поискамъ извинение отъ г. Министър-Прѣдседателя, да му стисна ръката и да му кажа: винаги опозиционери като мене министър-прѣдседателъ като тебе ще го подкрѣпятъ. Но ако, за нещастие, се увѣримъ, че почитаемото правителство не съ надлежната енергия защищава този въпросъ, или отстъпи отъ тѣзи възгледи, които се налагаха прѣди единъ мѣсець отъ цѣлия български народъ, азъ мисля, че туй не е срѣдство, съ което може да си изпълни длѣжността едно българско правителство.

За да се повърнемъ върху връзката, която този въпросъ има съ външната политика, длѣженъ съмъ да кажа, че ако руското правителство настоява — което е положително — за рѣкополагането на архимандрита Фирмилианъ, това показва само едно пѣщо: че то е въ интереса на руското правителство. Но ако ние, българитѣ, които виждаме голѣмата врѣда отъ допуцане на туй рѣкополагане, излѣземъ и се противимъ на това искане и го кажемъ открито и на самото руско правителство, недѣйте допуца, че отъ това ще се развали приятелството ни съ Русия. Много късогледъ дипломатъ е онзи, който мисли, че трѣбва да се търкаля прѣдъ краката на коя и да е външна държава, за да запази приятелството ѝ. Такава държава ще ни ритне единъ день. Съ по-голѣмо уважение ще се отнесе Русия къмъ насъ, ако ние пазимъ националитѣ си интереси, и ще ни почита много повече, отколкото ако отидемъ само за угодливостъ да имъ отстъпимъ. (Рѣкоплѣскане отъ лѣвицата.) Азъ мисля, че нѣма никакво противорѣчие между изискването да си запазимъ нашитѣ жизнени интереси въ Македония и руското приятелство. И, най-послѣ, за да прогледнете още по-ясно въпроса, за да се увѣрите, че тукъ поне не може да има никаква общностъ между нашитѣ интереси и ония на руситѣ, трѣбва да погледнемъ въобще на сръбската пропаганда. Тя е създадена още въ 1886 г. и е подкрѣпена отъ турското правителство въ силата на политиката: подкрѣпий по-слабия противъ по-силния. Ако ние бѣхме по-слаби въ Македония, турското правителство щѣше да подкрѣпи насъ. Турското правителство има една много тънка политика и естествено е, че по тоя въпросъ я слѣдва: подкрѣпя сръбитѣ срѣщу българитѣ, защото сръбитѣ сѣ слаби,

а ние сме силни, за да изнемооще силният, даже съ една изкуствена сила, дадена на слабия. Но освѣнъ отъ турското правителство сръбската пропаганда се подкрѣпя и отъ рускитѣ консули. И нѣма защо да се сърдимъ. Тѣ иматъ право да вършатъ туй, защото намиратъ, че е въ тѣхнѣ интересъ. Най-много се е поддържала отъ руското правителство пропагандата на сѣрбитѣ въ Македония въ врѣмето на покойния Кралъ Миланъ, който бѣше единъ отивленъ русофобъ и който бѣше рѣшилъ строго, никога да не бѣде въ приятелски отношения съ Русия. Между тѣмъ руситѣ го поддържаха не за чернитѣ очи на сѣрбитѣ, но защото това изнасяше на руската политика. Естествено е, че и насъ може да ни поддържатъ или не въ извѣстно врѣме; тѣй напр. откогато, въ 1895 г., нашата политика стана русофилска, рускитѣ консули не сж направили нищо, за да измѣнятъ своята политика въ Македония: отъ сѣрбофилска да стане българофилска. И съ пълно право. Ние въобще намираме, че руското правителство е напълно право. То не може да се влѣче нито по нашитѣ прищѣвки, нито по нашитѣ интереси, но и ние сме прави ако кажемъ: по този въпросъ не можемъ да вървимъ рѣка за рѣка съ Русия. Много плитка политика ще бѣде ако допуснемъ, че отъ това ще правятъ капиталъ руситѣ.

Азъ съмъ убѣденъ, г-да народни прѣдставители, че ако днесъ сръбското правителство, което е въ най-добри отношения съ руското, получи отъ него едно искане, не заповѣдъ, а една молба, къмъ сѣрбитѣ да се откажатъ отъ сръбската пропаганда въ Македония — което не е тѣхно право — въ полза на българитѣ, които сж въ правото си да иматъ тамъ училища, ако поискаха тая жертва отъ тѣхъ, никога нито единъ сръбски държавникъ нѣмаше да се съгласи на подобно нѣщо и азъ се надѣвамъ — за честта на България, както казвахе г. Даневъ — че никога единъ български държавникъ нѣма да се намѣри да прави такива отстъпки, съвършено неумѣстни и много вѣднители.

Ето въ какво се състои въпросътъ, г-да народни прѣдставители, и ето защо азъ казвамъ, че по този пасажъ, противъ който нѣмаме абсолютно нищо, бихме желали да чуемъ мнѣнието на почитаемото правителство и това мнѣние не може да бѣде подобно изказано освѣнъ прѣзъ устата на г. Министъръ-Прѣдседателя, който има тайната и въ дипломатическия въпроси, даже и когато не иска да бѣде ясенъ, пакъ да каже това, което е необходимо. Азъ очаквамъ съ голѣмо нетѣргѣние тия открития и понеже тѣ бѣха свързани съ моята интерпелация, ще отида по-нататкъ и ще кажа: вѣрно ли е това, което ние имаме право да заключаваме отъ езика на правителствения органъ, че г. Министъръ-Прѣдседателятъ е на съвършено друго мнѣние отъ онова, което и неговата партия, и цѣлиятъ български народъ сподѣляше, когато поддържаше Негово Блаженство Екзарха съ митинги? Вѣрно ли е, че почитаемото правителство,

или неговиятъ шефъ се е съгласилъ, само да се отложи въпросътъ за нѣколко врѣме, докато подготви общественото мнѣние въ България — се е съгласилъ за рѣкополагането на архимандрита Фирмилианъ? Такова нѣщо ако е станало, азъ още отсега съмъ длъженъ да кажа, че ще съжалявамъ за него. (Д. Цанковъ: Ще искатъ позволение отъ българското правителство! Защо хортувате глупости? Не Вие срамъ! — Г-нъ Д. Манчовъ нѣщо разправя.) Ще моли почитаемия Дѣдо Цанковъ да си свърши мухабета съ почитаемия г. Манчовъ и тогава азъ ще продължа. (Д. Цанковъ: Отъ българското правителство ще искатъ позволение!) Не се касае да се иска позволение, но ако е вѣрно това, което говорятъ нашитѣ съперници, че българското правителство самъ се е съгласило да не подкрѣпя Екзарха, да не протестира противъ рѣкополагането на Фирмилиана — азъ мисля, че това ще има извѣстно дипломатическо значение и, ако нѣкой ви каже, че нѣма подобно нѣщо, хубаво да го знаете, че не сж ви казали цѣлата истина. Ако това изтѣзе вѣрно, азъ ще кажа едно нѣщо, за да свърша, г-да прѣдставители, че каквато е политиката на руското правителство, каквото е положението на българската държава, днесъ нѣма русофоби въ България, всички желасмъ приятелство съ Русия; но вие сте способни съ такива едни нетактични отстъпки, направени съ цѣлъ да експлоатирате руското приятелство не за България, а за вашата партия, да създадете русофоби въ България и на насъ ще тежи всичката отговорност за това. (Рѣкопѣсване отъ тѣвницата.)

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Давамъ 5 минути отиди, г-да прѣдставители.

(Слѣдъ отиди.)

Прѣдседателствующъ А. Франгя: (Звѣни.) За сѣданието се продължава.

По редъ има думата г. Пасаровъ.

Г. Пасаровъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! При разискването отговора на тропното слово, народното прѣдставителство има възможност да се изкаже върху политиката на сегашното правителство, а така сжщо да изкаже желания, каквито то мисли, че трѣбва да направи, за да укаже каква политика въ бѣдеще да води българското правителство. Въ тона отношение ние имаме двѣ роли: първо, да критикуваме дѣлата на правителството и, второ, да му указваме опжтвания. Отъ ораторитѣ, които се изредиха на трибуната, ние чухме само критика върху извѣстни дѣла на правителството. Ще се спра върху това, да видимъ доколко тази критика бѣше основателна, доколко тя бѣше подкрѣпена съ факти, и тогава ще дойдемъ до заключение, дали г. г. ораторитѣ сж прави съ своята критика или не.

Първото нѣщо, за което упрекнаха правителството, то е, че при съставянето на правителството

се е нарушила конституцията. Каза ни се отъ почтения Пещерски народенъ прѣдставителъ г. Талевъ, че съставянето на правителството станало въпрѣки нашата конституция. Нека се спремъ на този въпросъ, първо, и подиръ ще пристѣпимъ къмъ другитѣ. Истина е, че държавниятъ глава въ една конституционна държава ще се ръководи при съставянето на кабинета отъ болшинството, което може да има въ камарата. Но това болшинство трѣбва да бѣде положително, то трѣбва да бѣде така съставено, щото да може да поддържа едно правителство и единъ случаенъ негативенъ вотъ на една камара не може да даде указание на държавния глава, за да състави единъ кабинетъ. Упрекваше се, че въпрѣки вота на бившето Народно Събрание, съ който паднаха договоритѣ, Държавниятъ Глава е повѣрилъ управлението на виднитѣ лица отъ тази група, която поддържаше коалиционното правителство. Можеше ли Държавниятъ Глава да постигне друго-иче, когато бѣше за всички насъ явно като бѣлъ денъ, че бившата Камара бѣше мрътвородена? Тя съ своята цѣлостта не можеше да създаде едно компактно болшинство, толкозъ поне колкото е необходимо за да може единъ кабинетъ да вирѣе. Случайниятъ този вотъ, въ сѣщностъ негативенъ, не можеше да даде указание на Държавния Глава, та той отъ него болшинство, което събори договоритѣ, да състави кабинетъ. Теоритично, може би, донѣкъдъ да бѣде право, обаче държавниятъ глава, когато състави кабинетъ, има прѣдъ видъ и практически резултати: не може той въ единъ мѣсецъ нѣколко кабинета да състави само затова, защото нѣколко случайни вота могатъ да ги съборятъ или не. Понеже негово право е да повѣри властта комуто иска, той е постигналъ много добръ, като е повѣрилъ властта на най-силната група въ бившата Камара. Слѣдователно, въ това отношение, по композицията, по съставянето на кабинета, не може да се упрекне въ нарушение на конституцията.

Вториятъ случай, за който се споменува въ нашата конституция, е нарушението, което г. Министърътъ на Търговията и Земледѣлието е направилъ, като е позволилъ да се развъждатъ фазани въ гората при Куртово-Конаре. Този въпросъ ние ще трѣбва да разгледаме отъ двѣ точки: първо, далъ ли е нѣщо г. Министърътъ на Търговията и Земледѣлието и, второ, отговоренъ ли е той за дѣйствиата на известни служители на двореца? По нашата конституция, истина е, че единъ министъръ не може да даде педя земя на когото и да е, но съ писмото, което г. министърътъ пише на лѣсничей, той абсолютно нищо не е далъ на интенданта на двореца, той не е прѣдалъ държавна гора. Той не е прѣдалъ абсолютно никакво право върху тая гора на интенданта и, ако той е позволилъ въ държавна гора да се развъждатъ фазани, съ това не е нарушилъ нито конституцията, нито законитѣ на страната — чл. 8 отъ закона за лова дава право на министра не само да фаворизира развъждането

на полезенъ дивечъ, ами даже да възнаграждава. Имало се е за задача съ този членъ отъ закона за лова да се фаворизиратъ онѣзи хора, които би поискали да развъждатъ полезенъ дивечъ. Ако интендантътъ на двореца отива и поиска да му се позволи, щото въ държавна гора да развъжда фазани, Министърътъ на Търговията не е нарушилъ нито конституцията, нито законитѣ на страната. Дѣ е, прочее, тогава прѣстѣплението? Истина е, че когато тази заповѣдъ се е изпълнявала отъ горския инспекторъ въ Пловдивъ, той не се е съобразилъ съ нея или отъ незнание, или отъ невѣжество, или умишлено: той е позволилъ да се развъждатъ фазани не въ държавната гора, или пъкъ въ тази гора, която е по-високо, а е слѣзълъ, може би, — ако допуснемъ, че е вѣрно това, което твърди ораторътъ, — да се развъждатъ тамъ, дѣто е пасѣлъ добитѣкътъ на с. Куртово-Конаре. Но за това може да се поправи, може да получи своето наказание, може тази негова грѣшка да се поправи. Но да се говори за нарушение на конституцията, то си нѣма абсолютно мѣстото. Този въпросъ не би станалъ прѣдметъ въ Народното Събрание, ако интендантътъ на двореца, г. Златаровъ, въ своята прѣкалена ревностъ не е извършилъ двѣ нѣща. Първо, той отишълъ да подава прошение на прокурора затова, че стоборътъ билъ разваленъ. Туй той е ималъ право да направи, защото стоборътъ принадлежи нему, но ако той бѣше мѣждъръ, ако бѣше се спрѣлъ малко, щѣше да избѣгне подобно заявление да не подава. Юридически той има право, но мѣдро ако бѣше постигналъ, нѣмаше подобно заявление да даде. Втората частъ въ това заявление, което прави лошо впечатление, то е, че интендантътъ на двореца, като дава прошение, прави денонсация недостойна, като смѣсва името на Държавния Глава. Той прави една интрига, като казва, че селянитѣ, когато отишли, съборили стобора и правили известни викове и носили надписъ. Прочее, ако интендантътъ на двореца е направилъ нѣкаква погрѣшка, отговорни ли сѣ българскитѣ министри? Не. Държавниятъ Глава има двѣ качества у насъ: първо, той е князь на България, държавенъ глава, и, второ, той е обикновенъ гражданинъ, както всички други. Частнитѣ негови интереси, които се зацѣпаватъ по изключение отъ неговъ единъ чиновникъ, който дѣйствува отъ свое име, за тѣхъ министритѣ не отговарятъ. Министритѣ отговарятъ за дѣйствиата на Държавния Глава и то за тѣзи, които тѣ подписватъ. Ако интендантътъ е направилъ грѣшка, или постижка немѣдра, министритѣ ни най-малко не може да се упрекуватъ. Нѣма съмнѣние, че би било желателно да свикнемъ да отказваме на подобни искания, за да не даваме възможность тукъ, отъ трибуната, да се критикува Държавниятъ Глава, защото нашата конституция сама е искала да го постави по-горѣ отъ налитѣ партизански борби. Чл. 8 отъ конституцията е създавалъ една фикция, като прави личността на Държавния Глава свещена и неприкосновена, но у насъ е станало на мода,

когато сме въ опозиция, да атакуваме Държавния Глава. Ние видяхме, че въ продължение на 15 години ни говорѣха: когато дойдемъ на властъ, ще хванемъ бика за рогата, а когато дѣйствително дойдатъ на властъ, прѣкланятъ се повече...

М. Такевъ: Г-нъ Даневъ има думата!

Г. Пасаровъ: Ако е работата, г-нъ Такевъ, да се указва на лица, то азъ може да посоча. Понеже Вие не избѣгвате да кажете имена, то азъ мога да Ви кажа, че вашиятъ шефъ го казваше това. (Смѣхъ.)

Д. Петковъ: Хората, които стоятъ на червената маса, сж говорили най-много тия работи, и Вие, като тѣхенъ партизанинъ, не трѣбваше да го казвате!

Г. Пасаровъ: Азъ, г-нъ Петковъ, имамъ право да осжждамъ тия, които, когато сж въ опозиция, ругаятъ и осжждатъ всичко, а когато сж на властъ, всичко забравятъ.

Д. Петковъ: Осжждайте тѣхъ.

К. Мирски: Факти кажете.

Г. Пасаровъ: Ако искате факти, ще ви разправи.

К. Мирски: Кажете по-напрѣдъ за г. Каравелова — искаме да знаемъ. (Прѣрѣкание между г. г. прѣдставителитѣ.)

Г. Пасаровъ: Послѣ ще ви кажа това.

Вториятъ упрекъ, г-да прѣдставители, които се хвърляше, той бѣше по въпроса за изборитѣ. Въ първия пасажъ отъ проекта за отговора на тронното слово се казва, че изборитѣ сж станали „свободно“. Върху тази дума „свободно“ г. Такевъ и г. Геннадиевъ се спрѣха надълго и широко и искаха да упрекнатъ, че изборитѣ не сж станали свободно. Въ всички избори, които сж станали досега...

П. Каравеловъ: (Идва.) Говорили сте нѣщо за мене, искамъ и азъ да го чуя.

Г. Пасаровъ: Послѣ ми направѣте въпросъ, да го кажа.

К. Мирски: Дайте факти за работѣните на г. Каравелова къмъ Княза. Като народенъ прѣдставитель, азъ искамъ да зная...

Прѣдседателствующъ А. Франгя: (Звъни.)

Н. Поповъ: Да не говори само глупости!

П. Каравеловъ: Той знае присѣди да поправа.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Моля ви, г-да, пазѣте тишина. Г-нъ Мирски, нѣмате думата!

Г. Пасаровъ: (Продължава.) Азъ зная, че когато избори сж ставали, обикновено сж употребявани

двѣ сръдства. Устройвали сж шайки, съ които сж искали да тероризиратъ избирателитѣ, а ние, които живѣемъ въ България, знаемъ, че такива шайки сжществували навсѣкѣждѣ — на нѣкои мѣста повече, а на нѣкои по-малко. За да не ме обвинявате въ голословие, азъ ще ви наведемъ за примѣръ шайката въ Орѣхово, която е прѣдвождана и ръководена отъ Юрданъ Йоновъ. Ние знаемъ шайки и въ Варна, които официално сж тероризирали избирателитѣ.

Д. Петковъ: Нали се възмущаваме сега отъ тия работи?

Г. Пасаровъ: Ние знаемъ шайки и въ Татаръ-Пазарджикъ. Когато говоримъ за свобода на изборитѣ, не можемъ да вземемъ да правимъ абстракция, а трѣбва да правимъ сравнение, всичко да бѣде релативно: отъ такова едно тѣсто това можеше да се направи, и тогава може да се дойде до заключение, дали бѣха свободни изборитѣ или не.

Второто сръдство, което се употребяваше прѣди години, то бѣха насилитѣ отъ страна на полицията върху гражданитѣ, или по-добрѣ насиліе надъ избирателитѣ. А че такива случаи ставаха, имаме случаи въ Вѣла-Слатина, въ Свищовъ, въ Стара-Загора, на имаме напоследѣтъ и кървавия изборъ въ Силистра. Кажете, за Бога, сега, въ послѣднитѣ избори, кѣдѣ Правителството, като генерална система, е употребило такова нѣщо?

Д-ръ Д. Милковъ: Въ Пловдивъ!

Г. Пасаровъ: Ако е имало шайка, защо вчера, когато се утвърдяване изборѣтъ, станалъ въ Пловдивъ, не станяхте да кажете това?

Д-ръ Д. Милковъ: Нещастие за менъ, че ме нѣмаше!

Г. Пасаровъ: Когато Пловдивскиятъ изборъ се провѣряваше тукъ, докладчикъ по него бѣше почтениятъ народенъ прѣдставитель г. Кирковъ, когото не можете да упрекавате въ пристрастие. И въ комисията, и въ секцията, и тукъ ви се каза, че изборѣтъ е станалъ равилно и редовно — защо не го упрекахте?

Д-ръ Д. Милковъ: Не ви е прочелъ контестацията.

Г. Пасаровъ: Имало ли е насиліе и шайки? Не. Отъ тия господа, които говорѣха, единиятъ цѣла история разправи за Пещера, а вториятъ за Станимаката история. Ако имаше обща система, за да ставатъ насилія, тѣ щѣха да станатъ навсѣкѣждѣ. Защо непрѣмѣнно да има такива въ Пещера и Станимака, а не въ цѣла България?

М. Такевъ: Никой не е говорилъ за шайки въ Пещера. Вие недѣйствително фалшифицира моятъ рѣчь, както фалшифицирате сѣдебни присѣди!

Г. Пасаровъ: Ние Ви слушахме като говорехте толкова време, та имайте търпение и аз да говоря сега.

М. Такевъ: За шайки въ Пещера да не говорите!

Г. Пасаровъ: Г-нъ Геннадиевъ надълго и широко разправяше за шайки въ Станимака, а Вие разправихте, че е имало насилие въ Пещера, (М. Такевъ: Ама не шайки.) защото е ималъ шайка тамъ г. Такевъ, пещерскиятъ палитъ. (Ржкоплъскане отъ дъсницата.)

Прѣседателствующъ А. Франя: (Къмъ г. Такева.) Чл. 76 отъ вътрѣшния правилникъ Ви забранява да прѣкъсвате оратора.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Оставете, г-не прѣседателю, г. Миланъ Стояновъ да си ржкоплъска рахатъ!

Г. Пасаровъ: Казва се, че имало насилие въ Пещера, защо? Защото министритѣ разтуряли нѣкои общински съвѣти. Азъ заявявамъ, че тия съвѣти се разтуриха прѣзъ време на коалиционното правителство, по ходатайството на г. Такева.

М. Такевъ: Лъжешъ! Моли г. министра Сарафовъ да каже за коя община съмъ го молилъ да разтури съвѣта.

Прѣседателствующъ А. Франя: Моля Ви се, г-нъ Такевъ. Вземѣте думата послѣ и говорѣте!

Г. Пасаровъ: Когато г. Такевъ ходѣше и ходатайствуваше при г. Министра на Вътрѣшнитѣ Работи, да се разтури Пещерскиятъ общински съвѣтъ, той е знаелъ, че тамъ има единъ министъръ на Вътрѣшнитѣ Работи, който нѣма въ всичко да го слуша.

М. Такевъ: Следователно, лъжешъ, че по мое ходатайство е разтуренъ съвѣтътъ.

Г. Пасаровъ: Ходѣше тогава при началника на отдѣлението, г. Липчевъ, да намѣрятъ нередовности да го разтурятъ.

М. Такевъ: И това е лъжа! Агтоветѣ сж въ прокурорския паркетъ.

И. Вобековъ: Вѣрно е!

Г. Пасаровъ: И когато ставатъ избори тамъ, има една шайка, нарѣчена палитъ, която тероризира избирателитѣ. Какъ ги тероризира — имайте търпение да ви кажа.

М. Такевъ: И това е лъжа!

И. Вобековъ: И това е цѣла истина!

М. Такевъ: Това може да го каже единъ безсѣвъстенъ спекулантъ, който си мѣнява убѣжде-

нията споредъ времето, който се подписва съ фалшиви подписи и който прави обиски на дипломатически агентства!

Прѣседателствующъ А. Франя: Г-нъ Такевъ! Нѣмате думата!

Г. Пасаровъ: Имайте търпение да Ви обясня!

В. Статковъ: (Къмъ г. Такева.) Защо не слушате сега?

Г. Пасаровъ: Какъ ставатъ изборитѣ въ Пещерската околия, позволѣте ми да ви обясня това, което зная отъ свои хора и което съмъ видѣлъ.

М. Такевъ: Нищо не си видѣлъ, понеже никога не си билъ въ Пещера! (Смѣхъ.) Никогашъ по изборитѣ не си билъ въ Пещера!

Г. Пасаровъ: Между Пещера и Брацигово има вѣченъ антагонизмъ. (Прѣседателското мѣсто заема прѣседателътъ г. Д. Цанковъ.) Когато Брациговци дохождатъ въ Пещера, налитѣ ги подиграватъ съ думата „палитъ“. Да ви кажа какво значи това. (Я. Сакъзовъ: Въ Стойлово време ги чувахме!) Въ време на възстанието Брациговци имаха такъвъ знакъ въ борбата си съ турцитѣ. Намѣсто думата „запали“, тѣ говорѣха „пали“ и „палитъ“. Тѣ сега по този начинъ ги подиграватъ. Отъ тѣзи, които подиграваха Брациговци, състави се въ Пещера една шайка, която служи за тероризиране на избирателитѣ въ цѣлата околия. Да ви кажа единъ случай. Когато ставаха избори въ Пещера, подъ командата на тѣзи „палити“ 110 души Брациговци останаха съ сѣчени глави въ църквата „Св. Димитъръ“. Подъ командата на Такева!

М. Такевъ: Лъжешъ! Апелирамъ къмъ г. Д-ръ Гагова, който бѣше окръженъ управителъ! Вашъ приятелъ е!

Д-ръ Г. Гаговъ: Ще кажа.

Прѣседателътъ: Моля, г-да, слушайте г. оратора!

Г. Пасаровъ: За да могатъ да спечелитъ избора, сѣщиятъ „палитъ“ си служи и съ други сръдства. Понеже има турско население тамъ, нареждатъ си хората — Хасанъ Исмаиловъ и Исмаилъ Хасановъ сж едни и сѣщи хора. Ще кажете отдѣ знаете това? Защото наши роднини и моятъ братъ бѣше въ тая шайка — палитъ.

М. Такевъ: Баща ти се разстрѣля за такава дивотия, каквато разправяшъ отъ трибуната! И това е братъ!

Г. Пасаровъ: Оставете коститѣ на баща ми спокойно.

Прѣдседателътъ: Азъ моля г. г. народнитѣ прѣдставители да почитатъ говора на г. оратора и сирѣмо ония, които не го почитатъ, ще употребѣи най-строгого наказание отъ закона.

М. Такевъ: Съ една забѣлѣжка, Дѣдо Цанковъ — да не се изопачаватъ фактитѣ.

Г. Пасаровъ: Както г. Такевъ ги изопачава. Ставѣте и отговорѣте!

Прѣдседателътъ: Г-нъ Такевъ! Ти когато говорѣше, изопачаваше хиляди пкти по-много, а хората мълчеха!

М. Такевъ: Не е вѣрно! Азъ ви четохъ официални документи отъ трибуната; азъ думи не говорѣхъ!

Прѣдседателътъ: Моля Ви се, чакайте да свърши г. ораторътъ, вземѣте думата и опровергайте!

М. Такевъ: Не желая да се лъже, ами да се опровергава съ факти, както азъ говорехъ съ факти!

Прѣдседателътъ: Ще мълкнешъ ли или нѣма да мълкнешъ? (Голѣмъ смѣхъ.)

Д. Петковъ: Не ще да мълкне!

Прѣдседателътъ: Азъ моля г. г. стенографитѣ да запишатъ въ дневника — направихъ бѣлѣжка на г. Такева по буква *с* на чл. 77.

Н. Поповъ: Че много скоро! (Смѣхъ.)

Д. Петковъ: Да се запише по три пкти — да видимъ какъ ще я направимъ! Това асѣ се пише, Дѣдо Цанковъ.

Г. Пасаровъ: За да видите, г-да народни прѣдставители, какъ ставатъ още изборитѣ тамъ, ще ви кажа, че нѣма селски избори, които да не ставатъ безъ присѣствието на пенцѣрскитѣ палитаджии.

М. Такевъ: И това е лъжа! Да се пише въ протокола.

Г. Пасаровъ: Азъ питамъ г. Такева: какво дириятъ той и неговитѣ хора въ всички селски избори въ Пенцѣрската околия?

М. Такевъ: Азъ бѣхъ въ Кнежа. Исканъ ли да разирави историята за Кнежа?

Г. Пасаровъ: Въ всички селски избори, които ставатъ въ нашата околия, тѣ отиватъ въоръжени съ револвери и съ бѣблици вино. Прѣди да доближатъ селото, ще дадатъ нѣколко залпа, за да се знае, че иде алаятъ на палита.

М. Такевъ: И това е лъжа! Да се пише въ протокола.

Г. Пасаровъ: Това е вѣрно; има факти.

Г-нъ Такевъ още ни говорѣше, че сж уволнени чиновници. Азъ ви казвамъ....

Н. Цановъ: Г-нъ прѣдседателю! Направѣте бѣлѣжка на г. оратора, да не закача. Той прѣдизвиква нападки!

Н. Поповъ: Той се държи просто скапдалиозно!

М. Такевъ: Какво исканъ отъ такъвъ маскара! Той изпълнява полицейска длъжностъ на Княза.

Г. Пасаровъ: Какъ маскара? Ние слушахме г. Такева да говори за пенцѣрскитѣ избори; защо не позволявате на мене да кажа дали е вѣрно това или не?

Прѣдседателътъ: Азъ моля г. Такева да слуша съ внимание и, като свърши г. ораторътъ, да вземе думата и да възбразива.

Я. Сакъзовъ: Тѣ сж стари истории, отъркани.

Г. Пасаровъ: Не е стара история; това е нѣщо, което е станало въ послѣднитѣ избори.

Я. Сакъзовъ: Това сж стари истории, които сж опровергнати тукъ, въ Камарата!

М. Такевъ: Г-нъ Сарафовъ нека каже: имало ли е оплаквания отъ Пенцѣра отъ нѣкаква шайка?

Г. Пасаровъ: Оплаквали сж се.

Прѣдседателътъ: Г-нъ ораторе! Почакайте.

Азъ моля г. Такева и отъ крайната лѣвица да търпятъ; да взематъ първо позволение да говорятъ и тогазъ да говорятъ. Щомъ се обади нѣкой, веднага ще свикамъ квесторитѣ! (Обаждатъ се: О-хо-о о!) Моли оратора да продължава.

Д-ръ К. Милановъ: Докато не направите бѣлѣжка, не можете, Дѣдо Цанковъ!

Г. Пасаровъ: Когато ние, г-да народни прѣдставители, има да сѣдимъ за избори, трѣбва да видимъ двѣтѣ страни, откъдѣ е имало нарушение и откъдѣ е имало натискъ.

По-нататѣкъ намъ се каза, че правителството уволнило чиновницитѣ. Ами азъ питамъ: когато се състави коалиционното правителство — защото за всичко ще правимъ сравнение — не се ли назначиха всички наши палити по финансовото вѣдомство?

М. Такевъ: И това е лъжа! Г-нъ Министърътъ на Финанситѣ има архива, нека да я прочете.

Г. Пасаровъ: Когато дойде началникътъ на отдѣлението г. Чакаловъ, той ги уволни всички по неграмотностъ и неспособностъ.

М. Такевъ: Г-нъ Сарафова, като министъръ на Финансите, го опълномоощавамъ да чете архивата!

Прѣдседателъ: На основание чл. 77 отъ правилника, буква з, (Д. Петковъ: Не е направилъ нѣкакво прѣстъпление!) прави изобличение на г. Такева!

М. Такевъ: Ама и нему направѣте забѣлѣжка, защото изопачава фактитѣ.

Г. Пасаровъ: Ние, г-да, търпѣхме 3 часа . . .

М. Такевъ: Ама много лъжешъ! Азъ говорихъ въз основа на официални документи.

Г. Пасаровъ: Азъ ви казвамъ, че като дойде новиятъ началникъ г. Чакаловъ, уволни всички палити по неспособностъ.

М. Такевъ: И това не е вѣрно! Моля г. Сарафова да прочете приказитѣ и мотивировкитѣ за уволнението на тия чиновници, и ако е имало единъ уволненъ по неспособностъ, азъ ще напусна това мѣсто!

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Азъ апелирамъ къмъ г. Такева и го моля да не прѣкъсва толковъ оратора. Нѣка вземе думата още единъ път да говори, но на всѣко прѣдложение да прѣкъсва оратора, тогава нѣма свършване; не може да има редъ.

Г. Пасаровъ: Ще кажа още една дума за Пещера. Намъ се каза, че тамъ имало дѣла заведени. Азъ ще ви кажа, че повечето дѣла сж заведени срѣщу приятелитѣ на г. Такева, отколкото срѣщу тѣзи . . .

М. Такевъ: Вѣрно е.

Прѣдседателъ: Ама вие се разговаряте!

Г. Пасаровъ: Той ни каза, че трима души дошли отъ Жръбишко и били бити. Нека ми бжде позволено да кажа кждѣ и какъ сж бити тѣзи хора. Въ Жръбишко става изборътъ и тамъ се биятъ, а когато полицията ги докара въ Пещера, Пещерскиятъ кметъ свиква тълпа и напада полицията, за да освободи арестуванитѣ.

М. Такевъ: И това е лъжа!

Д-ръ Г. Гаговъ: Това е вѣрно, г-нъ Такевъ!

Г. Пасаровъ: И когато дойдоха офицеритѣ на чело съ майоръ Момчиловъ, спасиха полицията и разпрѣснаха тълпата. Ако има нѣкой да говори за натискъ и насилие отъ шайки, то най-малко право има да говори това Пещерскиятъ народенъ прѣдставителъ.

М. Такевъ: Министърътъ на Вътрѣшнитѣ Работи да каже, колко оплаквания има!

Министъръ М. Сарафовъ: Ние не можемъ да се занимаваме съ такива работи!

М. Такевъ: Ама Вашиятъ адвокатъ го казва това!

Г. Пасаровъ: Азъ говоря това, което е истина!

М. Такевъ: Не е вѣрно! Камъ Ви документитѣ?

Г. Пасаровъ: Ще ви чета постановлението на слѣдователя Бербенко, който го е правилъ въ Вашата кѣща.

М. Такевъ: И това е лъжа! Азъ апелирамъ къмъ г. Министра на Правосъдието, защото тукъ се оскърбява правосъдието! Никакви актове не сж съставяни въ моята кѣща и, ако е съставенъ нѣкакъвъ актъ въ моята кѣща, заявявамъ тържествено, че азъ се отказвамъ отъ депутатския си мандатъ. Но този лъжецъ трѣбва да го признаете за мошеникъ!

Прѣдседателъ: Това е безобразие! Това не бива да се допуца!

Г. Пасаровъ: За да се тероризиратъ избирателитѣ въ Пещера, когато единъ отъ неговитѣ приятели наранява единъ неговъ противникъ, слѣдователъ, подъ негова команда, състави постановления да арестуватъ всички противници и, когато тѣзи постановления отиватъ въ Тажарпазарджишкия окръженъ сждъ, ги унищожаватъ. А за това геройство на слѣдователя Такевъ му далъ банкетъ въ своята кѣща.

М. Такевъ: И това е лъжа! Този слѣдователъ е и днесъ слѣдователъ, и ако не заслужава поста, който заема, трѣбва Министърътъ на Правосъдието да протестира.

Прѣдседателъ: Може ли да говорите, когато не сте взели думата, г-нъ Такевъ?

Х. Камбуровъ: Ама млъкни бе — какви сж тия работи?

М. Такевъ: Какъ ще млъкна, когато Министърътъ на Правосъдието знае добръ и млъчи!

П. Каравеловъ: Г-нъ Цанковъ дайте ми двѣ думи да кажа.

Г. Пасаровъ: Азъ свършвамъ съ околията. Имахъ за задача да кажа, че не може да се упрекне правителството въ натискъ и че нѣмало свобода на изборитѣ въ Пещерската околия. Тя е нарушена отъ други, а не отъ правителството.

П. Каравеловъ: Прѣдставѣте си, че всичко онуй, което говорите, е вѣрно. Това извинява ли другото, което е извършило правителството?

Г. Пасаровъ: Азъ искамъ да кажа, че въ Пещерската околия правителството не е извършило никакви насилии. Противникитѣ сж вършили.

М. Такевъ: Да има поне сѣнка отъ истина, нѣмамъ нищо противъ.

Г. Пасаровъ: Попеже г. Такевъ искаше да му позволят да го дадатъ подъ сѣдъ, за да докаже истинността на това, което говори, то и азъ прави същото: ако той мисли, че азъ клеветя, съгласенъ съмъ да ме лишите отъ депутатския мандатъ и да ме дадете подъ сѣдъ, за да докажа, че това, което авансирамъ, е вѣрно.

М. Такевъ: Ти лъжешъ!

Г. Пасаровъ: Ще дойда на втория изборъ.

Г-нъ Геннадиевъ дълго и широко ни разправя, че въ Станимашката околина имало нѣкакви насилиня отъ страна на властта. Имало ли е насилие или не, това ние не можемъ да знаемъ. Той ни говори, че е имало шайки. Азъ го вѣрвамъ, защото, каквото и да бѣде правителството, въ Станимака, Пенцера и Чирпанъ шайките ще съществуватъ.

М. Такевъ: Никога въ Пенцера не е имало шайки, при кой режимъ: нито при Стамболова, нито при Радославова, никога!

Г. Пасаровъ: Шайки е имало; но само затова, че е имало шайка въ Пенцера, че е имало шайка въ Станимака — а то е възможно да ги има или да ги нѣма — азъ допущамъ, че е имало неспрѣмѣнно и контра шайки — съ това още не може да се каже, че изборитѣ въ цѣла България не сѣ били свободни. Защото, ако въ системата на правителството е било да има шайки, то шайки щѣше да има въ цѣла Сѣверна-България. А въ тия градове на Южна-България не е възможно безъ това. Тамъ страститѣ сѣ толкова раздражени, тамъ нетърпимостта е отишла дотамъ, щото безъ шайки не може да минатъ. Така щото, съ дългото описание на Печерския, а така също и на Станимашкия изборъ не може да се разклати традиционното убѣждение у българския народъ, че Дѣдо Цанковъ на врѣмето и днесъ цанковиститѣ сѣ дали свободни избори; и то си остава убѣждение непожтнато, каквото си е било и по-прѣди. Частичнитѣ случаи въ Пенцера и Станимака не могатъ да създадатъ противно убѣждение и не могатъ да опорочатъ изборитѣ въ цѣла България. Изборитѣ бѣха свободни, оставатъ си свободни. Фактътъ, че за три дена провѣрихме 102—103 избраници, доказва, че не е имало никакви нарушения. (М. Такевъ: Само че не констестира избори.) И тогава, когато изборитѣ се докладваха, по-големата частъ отъ изборитѣ на правителствениитѣ се докладваха отъ прѣдставителитѣ на крайната лѣвица, въ безпристрастието на които ние нѣмаме никакво основание да се съмнѣваме. (Отъ лѣвицата: Само нѣколко избора!) Слѣдователно, съ пълно съзнание ще гласуваме, ще подпишемъ първия параграфъ отъ отговора на трѣното слово. (К. Мирски: Чиновнитѣ не агитираха ли навсѣждъ изъ България?)

Вториятъ упрекъ, който се прави, той е, че министритѣ ходиха по агитация. (К. Мирски: Чиновнитѣ, чиновнитѣ!) Упрекна се още, че и чиновнитѣ агитирали. Ще видимъ сега, иматъ ли право министритѣ да ходятъ по агитация, когато се намираме въ изборния периодъ. Още се упрекна, че тѣ ходили на държавни разпоски, взимали прогонни, обаче слѣдъ декларацията, която г. г. министритѣ направиха, видѣ се, че тѣ сѣ ходили на свои сръдства. (Д. Петковъ: Не се знае още.) Ние, които четемъ чуждитѣ вѣстници, знаемъ, че даже въ отечеството на парламентаризма, въ Англия, министритѣ отиватъ и държатъ рѣчи въ всички кѣтове на Англия, дѣто обясняватъ своята политика. Ние знаемъ, че французкитѣ министри не само въ прѣдизборния периодъ, ами и прѣзъ всичкото свое управление кръстосватъ Франция и на разни мѣста държатъ рѣчи, а когато дойде изборниятъ периодъ, тѣ вършатъ това, което се върши въ всѣка една конституционна държава — министритѣ отиватъ и държатъ рѣчи въ всичкитѣ кѣтове на Франция, обясняватъ своята политика и се стараятъ да повлияятъ на обществото, за да могатъ да спечелятъ тѣхнитѣ съпартизани. Ние недавно видѣхме въ французкитѣ избори, че първиятъ министъръ, Валдекъ Русо, отива на петъ мѣста и държи рѣчи, за да оправдае своята минала дѣятелностъ, а така също и да покаже бъдещата политика на кабинета. Защо тогава да упрекаваме нашитѣ министри, че ходили да агитиратъ? Това е тѣхна длъжностъ; нека отиватъ да обясняватъ своята политика и нека българскитѣ граждани съ пълно съзнание дадатъ гласа си за тѣхъ или за тѣхнитѣ противници. Най-малкъ упрекъ може да бѣде въ това отношение.

Д. Петковъ: Дѣдо Цанковъ е на противно мнѣние.

К. Мирски: За префектитѣ кажете нѣщо. Азъ пакъ настоявамъ, че министритѣ иматъ право да агитиратъ, но префектитѣ нѣматъ това право!

Г. Пасаровъ: Вториятъ пасажъ отъ отговора на трѣното слово е за финансовитѣ мѣропринятия на правителството. Въ това отношение г. Геннадиевъ упрекна сегашния кабинетъ въ това, че имало дефицитъ. (Д. Петковъ: Не го упрекна.) Ние сега не можемъ да знаемъ, дали има дефицитъ или нѣма, но ако има дефицитъ, отговорността не може да тежи на това правителство, което се е съставило тогава, когато годината бѣше изтекла. (Д-ръ Н. Геннадиевъ: Азъ не го упрекнахъ.) Ако има дефицитъ, отговорността за него ще тежи на коалиционното министерство. Но г. Геннадиевъ се впусна да говори надълго и широко за събирането на данъцитѣ, за не добрата уредба на финансовитѣ учрѣждения, за версдовности у бирницитѣ и пр. Може нашата система да бѣде недостатъчна, може бирницитѣ да не събиратъ добри данъцитѣ, възможно е да има хаосъ, но за това не можемъ да

упрекнемъ ние този кабинетъ, и когато ние критикуваме дѣлата му, не можемъ да упрекнемъ него. Можемъ да изкажемъ желание да се вземе прѣдъ видъ лошото положение и да се прѣдставятъ мѣропрития, съ които да се отстрани това зло. (Д-ръ Н. Генадиевъ: Това казахъ и азъ; изрично заявихъ, че не упреквамъ правителството.)

Още по финансовитѣ мѣропрития се спомена за бѣджия заемъ, който има да се разгледа. Ние не го знаемъ и не можемъ да кажемъ какъвъ ще бѣде. Но се каза, че когато миналата година се е съобщило въ Народното Събрание, че по-добъръ заемъ не могълъ да се направи, сега се казва, че е направенъ по-добъръ, и въ това отношение се упреква правителството въ една непослѣдователност. Не само че по-добъръ заемъ може да се направи, по бѣдеше едно правителство, слѣдъ като България закрѣпне, слѣдъ като у насъ има единъ редъ и трайност, може да сключимъ още по-добъръ заемъ отъ този, който сегашнитѣ министри има да ни прѣдставятъ! Не е чудно за никого, че сега, когато въ България духоветѣ утихнаха, ще може да ни прѣдстави правителството по-добъръ заемъ, отколкото онзи, който се прѣдстави отъ коалиционното правителство. Когато европейската пияца виждаше, че у насъ има селско движение, нашитѣ кредитъ бѣше падналъ и, естествено, ние по-добъръ заемъ не сме могли да сключимъ. Слѣдователно, никому да не бѣде чудно, ако слѣдъ една или двѣ години, слѣдъ единъ траенъ редъ, дойде друго едно правителство, което да сключи още по-добъръ заемъ отъ този, който е сключило сегашното правителство. Въ това отношение не може да се направи ни най-малкъ упрекъ на правителството. Сега-засега имаме една типина, имаме единъ редъ, и нашитѣ кредитъ, естествено, ще се повдигне.

Прочее, ако и малки да бѣдатъ тѣзи мѣропрития, които ще бѣдатъ прѣдставени, ако тѣ сѫ отъ естество да помогнатъ на Държавата да излѣзе отъ своето финансово затруднение, ние нѣма защо да не ги гласуваме, нѣма защо да не похвалимъ правителството, че е могло да ги прѣдстави за уреждане нашето финансово положение. Нѣма съмнѣние, че въ такова кратко врѣме правителството не е могло да направи повече, само би трѣбвало да изкажемъ желание по-добъръ да изучи то нашето финансово положение и въ идущата сесия да ни прѣдстави по-добри мѣропрития. Слѣдователно, и тоя параграфъ нѣма защо да го не приемемъ, и нѣмаме основание да го отхвърлимъ отъ отговора на тронното слово.

Ида сега, г-да народни прѣдставители, на третия параграфъ, тамъ, дѣто се говори за нашитѣ отношения съ всички велики държави, като се споменува особено за нашата Освободителка, Русия. Азъ оставамъ нашата външна политика да я развие г. Министъръ-Прѣседателтъ, защото излизамъ отъ началото, че най-мѣдро е въ Народното Събрание най-малко да се говори за нашата външна политика, тѣй като, ако правилото, че говоренето е

сребро, а мълчането злато, може да се приложи въ всѣки други случай, то най-много може да се приложи, когато имаме да говоримъ за нашата външна политика. Между прочемъ, и почитаемиятъ Станимашки народенъ прѣдставитель бѣше съгласенъ, като идваше да каже, че ние единодушно удобряваме политиката на правителството, което се стреми да свѣржи по-добри отношения, да свѣржи едно искрено приятелство между Българското княжество и нашата Освободителка, Русия. Въпросътъ, на който се спрѣ той, е щекотливиятъ въпросъ за Фирмилиана. Истина е, че ние всички направихме митинги, за да подкрѣпимъ Негово Блаженство Екзарха и българското правителство въ борбата, която се води срѣщу рѣкополагането на Фирмилиана. Извѣстното, че Негово Блаженство Екзархътъ се е авансиралъ дотамъ, щото може да си даде оставката, стрѣсна цѣлокупния български народъ, и ние всички, безъ разлика на партии, станахме на кракъ и искахме да го поддържимъ. Правителството и българскиятъ народъ изпълниха своя дългъ: тѣ подкрѣпиха и протестираха. Но толкова ли е страшенъ Фирмилиановиятъ въпросъ, както се иска да се прѣдстави отъ нѣкои? Фирмилианъ е отишълъ въ Скопие прѣзъ 1896 или 1897 г. Той отиде тамъ като архимандритъ; за неговото назначение като архимандритъ има и изборъ станалъ. Едно нѣщо, което оставаше, то е формалното му рѣкополагане. Той отиде тамъ не като сръбски митрополитъ, а като патриаршески грѣцки митрополитъ, и всички български правителства досега сѫ се старали колкото е възможно да отсрочатъ, да замедлятъ неговото рѣкополагане. Но той си е въ Скопие. Това, което можеше той да направи като архимандритъ, ще го направи и като митрополитъ. Ако ние мислимъ, че неговото рѣкополагане е въ състояние да поврѣди на българщината и да повлияе на нашето национално дѣло въ Македония, ние оскѣрбяваме Скопекитѣ българи. Тамъ българщината е така много узрѣла, тѣ сѫ дотолкова съзнателни българи, доколкото сме и ние въ освобожденото Княжество. Та, ако ние се боимъ отъ рѣкополагането на единъ Фирмилианъ, ние ги оскѣрбяваме, оскѣрбяваме и тѣхното национално чувство. Нѣма съмнѣние, че никой българинъ нѣма да се съгласи доброволно да се рѣкоположи Фирмилианъ. Но ние не можемъ да правимъ капиталъ отъ тоя въпросъ дотамъ, щото, ако го рѣкоположатъ, да обявимъ война. (Д-ръ Н. Генадиевъ: Никой не го казва това!) Ние имаме по-голъми интереси, отколкото рѣкополагането на единъ Фирмилианъ. Намѣсто да се трудимъ и намѣсто да употребяваме всички наши усилия за единъ Фирмилианъ, нашитѣ усилия може да бѣдатъ устремени къмъ улущението сѣдбинитѣ на нещастнитѣ македонци. Но нашитѣ правителства дълги години сѫ се занимавали съ дребото, като сѫ оставали по-голъмото, по-едротото.

Ще ми позволите една малка история да разкажа по Кумановския въпросъ и оттамъ ще дойдемъ на Фирмилиановия въпросъ. Четири години

наредъ нашитѣ правителства сѣ се занимавали съ Кумановския въпросъ. Кумановскиятъ въпросъ, нищоженъ по естеството си, обаче за него се дадохъ усилия и жертви толкова много, щото не заслужаваше за него да употребяваме въ продължение на 4 години толкова сръждства, мъки и усилия. И какъ се свърши Кумановскиятъ въпросъ? Даде се пакъ мѣсто на сѣрбитѣ да си направятъ църква. Кумановскиятъ въпросъ въ рѣшитѣ на турското правителство стоеше като Дамоклиевъ мечъ надъ насъ, и когато нашитѣ правителства сѣ искали да рекламиратъ прѣдъ турското правителство за нѣщо, Кумановскиятъ въпросъ е излизалъ на сцената и искането се парализираше. Всекога, когато сме се застъпвали за нашитѣ братя отвъдъ Рила, изкоква въ този въпросъ. Такъвъ е сега и въпросътъ за Фирмилиана. Не искамъ да кажа, че трѣбва да го пожертвуваме, но не може да го поставимъ него като толкова капиталенъ въпросъ, щото, ако утрѣ дойде неговото рѣкополагане, да скъсеме сношенията си и съ Сърбия, и съ Турция. Ако дойде рѣкополагането на Фирмилиана, ние ще го посрѣщнемъ съ протестъ и съ стоическо хладнокрѣвие.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Позволявате ли, г-нѣ Пасаровъ, една дума? Нѣма нужда да обявяваме война. Достатъчно е българското правителство да не отстъпва, за да не стане.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Нѣмате думата, г-нѣ Генадиевъ.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Съ негово позволение.

Г. Пасаровъ: Азъ не съмъ Ви позволилъ. Бждѣте търпѣливъ да ме изслушате.

По Фирмилиановия въпросъ ще свърша, като кажа, че слѣдъ като ние си изпълнимъ дълга и слѣдъ като и правителството изпълни своя дългъ, той може да бѣде рѣкоположенъ. Интереситъ на българитѣ въ Македония нѣма да пострада ни най-малко отъ рѣкополагането на Фирмилиана. (Д-ръ П. Гудевъ: Не е истина!) Това, което е могълъ да направи като архимандритъ, това ще направи и като митрополитъ. (Д-ръ Н. Генадиевъ: Това и сѣрбитѣ даже не го казватъ!) Той не е могълъ да ездаде досега сѣрби въ Македония, та нѣма да ги създаде и слѣдъ като бѣде рѣкоположенъ. Слѣдователно, ако ние се боимъ отъ неговото рѣкополагане, това показва, че ние сме слаби въ Скопие, когато ние не сме слаби. Скопскитѣ българи, както казахъ, сѣ най-сѣзнателнитѣ българи въ цѣла Македония. Слѣдователно, повдигането на толкова шумъ по този въпросъ е напразно, нѣма никакво значеніе. (Д-ръ П. Гудевъ: Има значеніе за прѣдъ възпийния свѣтъ.) А, напротивъ, ако, дай Боже, стане това рѣкополагане, нашето правителство може съ по-голямъ сила и енергия да се застъпи за по-големитѣ интереси на българитѣ въ Македония, отколкото по Фирмилиановия въпросъ.

Ще ли да сполучи правителството или не, то е въпросъ. Слѣдователно, и върху този въпросъ не може да се упрекне правителството, защото то заедно съ цѣлия български народъ изпълни своя дългъ. А има и въ историята на другитѣ народи случаи, дѣто може да се извърши единъ актъ, съ който може да се накърнятъ извѣстни национални интереси. Но развѣ ние можемъ да спремъ всичко, което може да стане противъ насъ! Азъ питамъ г. Генадиева: ако той бѣше на мѣстото на правителството и ако се рѣкоположеше Фирмилианъ, какво ще прави? (Д-ръ Н. Генадиевъ: Нѣмаше да бѣде рѣкоположенъ. — Гласове: О-хо!) Той ще бѣде рѣкоположенъ, както и сега. Фирмилианъ отиде въ Скопие въ онова врѣме, когато българското правителство можеше да бѣде по-силно сирѣмъ Турция, отколкото сега, обаче и тогавъ само се протестираше, както и сега се протестира. Старало се е правителството и Екзархията да отсрочатъ това рѣкополагане и тѣ ще направятъ това, което могатъ; но да се упрекаватъ не е възможно, и нѣмате право, защото Фирмилианъ може да бѣде рѣкоположенъ, въпрѣки волята на Екзарха и на българското правителство. Слѣдователно, не може да се упрекава правителството по Фирмилиановия въпросъ, но, напротивъ, ако се рѣкоположи Фирмилианъ, то ще има право да иска повече, отколкото струва рѣкополагането на Фирмилиана. (Д-ръ Н. Генадиевъ: И надали ще му дадатъ.) Ще ли дадатъ или не — то е въпросъ. Онѣзи правителства, които сѣ добивали нѣщо, не сѣ го добивали отведнажъ — дълги години сѣ чакали. (Д-ръ П. Гудевъ: Но което сѣ получавали, не сѣ го давали.) Никой не е давалъ и ние правителство не е отстъпвало, още повече днешното правителство. (Д-ръ Н. Генадиевъ: Нищо похубаво ако не е отстъпило, но азъ съмъ убѣденъ, че е отстъпило.) Като вземемъ това прѣдъ видъ, ние можемъ съ пълно съзнание да подпишемъ и третия параграфъ отъ отговора на тронното слово, понеже той отговаря на народнитѣ желания, като съмъ напълно убѣденъ, че правителството, като е полагало всички усилия, за да се сближимъ повече съ нашата Освободителка, не само не е направило нѣкакво прѣстъпление, а е изпълнило народното желание. Цѣлокупниятъ български народъ е искалъ това и днесъ съ удовлствие виждаме неговитѣ желания реализирани. (Рѣкоплѣскане отъ дѣсницата.)

Прѣдседателтъ: Г-да, частъ е 7. (Гласове: Да се вдигне засѣданието! — Други отъ дѣсницата: Да се продължи!) Ако нѣма тишина, какъ ще се разберемъ? Желаетъ ли Народното Сѣбрание да продължимъ засѣданието? (Гласове: Желаетъ! — Други гласове: Не желаетъ!) Които желаятъ, да си вдигнатъ рѣката. (Д. Петковъ: Трѣбватъ $\frac{2}{3}$.)

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Г-нѣ прѣдседателтъ има право да продължи засѣданието до 8 ч., безъ да пита Сѣбранието. Ако има, прочее,

записанъ ораторъ, мисля, че може да се изкаже въ единъ часъ, за да не губимъ врѣме. Азъ бихъ молилъ слѣдующиятъ ораторъ да вземе думата и да говори.

Прѣдседателствующъ А. Франя: Г-нъ Каравеловъ има думата.

П. Каравеловъ: Вчера, когато г. Такевъ запита г. Министъръ-Прѣдседателя: не желае ли да изложи програмата си, като министъръ, той каза думи, за които азъ искрено съжалявамъ, че сж излѣзли отъ устата на единъ министъръ-президентъ. Той каза, че прогресивно-либералната партия имала програма напечатана и че тя е и програмата на министерството. Такива думи не сж били изказвани ни въ една камара. Партията си е партия, а министерството — министерство. Програмата на една партия може да се състои отъ 200 члена, защото партията може да съществува 500 години, а министерството не може да се надѣва дълго да управлява страната и то трѣбва да има своя програма, като какъ ще управлява. Искрено съжалявамъ, че г. Даневъ толкова непрѣдпазливо издума, че програмитѣ, напечатани отъ лани или прѣди нѣколко години, могатъ да служатъ като програма на едно правителство. Това ще е погрѣшка и, вѣрвамъ, не дотолкова съзнателна. Зимъсь, когато се състави това министерство, вие всички помните, че г. Даневъ заяви, че ще слѣдва програмата на коалиционното министерство. Сега вече това не се упоменава.

Не мога да не обърна внимание на нашето управление. Първата дума, която азъ казахъ въ извънредната сесия, бѣ, че ние ще се помъжимъ да управляваме страната непартизански. Азъ и сега съмъ на това мнѣние, че дожда се на властъ съ партия, но партизански не трѣбва да се управлява; и ще се помъжимъ, казахъ, да управляваме страната непартизански. Отъ своя страна мога да кажа, че това и слѣдвахъ. Г-нъ Даневъ приповтори сжщото мнѣние. Сега мога да кажа, че, за зла честъ, партията, така наречена прогресивно-либерална, не слѣдваше туй тогава и още по-малко сега. Рѣдко съмъ срѣщалъ такова партизанство отчаено, каквото е сегашното. (Д-ръ Г. Гаговъ: А а а!) Вие сега ще мълчите, а подиръ ще говорите. Това е мое мнѣние. Азъ мислѣхъ, че, когато г. Радославовъ и г. Ивачковъ бѣха на властъ, партизанството е дошло до послѣдната дума на науката, но съмъ билъ излъганъ — сега е послѣдната дума на науката. (Г. Пасаровъ: Не повече отъ вашия Ляпчевъ въ министерството.) Вие, моля, да мълчите. Човѣкъ, който фалшифицира документи, нѣма право да говори съ мене. (Г. Пасаровъ: Фактически министъръ е билъ Ляпчевъ.) Не ща да говорите. (М. Такевъ: Министърътъ на Иравосъдието да вземе актъ, че е фалшификаторъ!) Никога не съмъ се ръководилъ отъ партизанство, не съмъ отчислявалъ хора затова, че не сж отъ моята партия.

Ако има отчислени, отчислени сж за неспособностъ или за прѣстѣпления. Главниятъ секретаръ въ Министерството на Финанситѣ, казахъ, че е политическа муха, и съжалявамъ, че е назначенъ изново само отъ партизанство. (Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Г-нъ Каравеловъ, само той не е партизанинъ!) Вие назначихте двама инспектори по финанситѣ, дѣто се назначаватъ отъ всички партии, Алеко Шишмановъ, и сега, както чувамъ, щѣли сте да назначите на мѣстото на другъ, пакъ една такава неспособностъ — Мановъ. По-неспособни хора нѣма и азъ ги познавамъ отъ 20 години, отъ 1880 г. Вие ги назначавате само затова, че знаятъ да угаждатъ на извѣстни хора. Всички окръжни управители, всички, съ изключение на двама, сж ваши партизани. (Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Алеко Шишмановъ не е партизанинъ, както и Вие знаете много добръ.) Алеко Шишмановъ е отъ най-неспособнитѣ хора, които познавамъ, както и Мановъ, и Вие ще ги назначите сега на такава важна длъжностъ, като инспектори на финанситѣ, дѣто не се назначава никой по партизанство — тамъ има хора отъ всички партии. Окръжни управители, финансови чиновници, даже и лѣкари, като изидите и Д-ръ Ораховацъ, ще видиме какви ще назначите. Че вие Д-ръ Друмева назначихте въ Пльвенъ, изключенъ прѣди петъ години по положителна негодностъ. Цѣлото управление е сега партизанско въ най-лоша смисълъ. И тѣй си върви — ще развращаваме по-нататъкъ народа. Ще кажете, че какъ е управлявано въ течение на 10—15 години? Може би, тогава затова не бѣ толковъ партизанско управлението, защото нѣмаше хора. Сега има на всѣка служба по десетъ души кандидати, и за да получатъ длъжностъ, ставатъ партизани. Стамболовъ изпѣди едни, Радославовъ изпѣди втори, народняцитѣ трети, сега цанковитѣ четвърти. Какво ще бѣде това управление? Обърщамъ вниманието на г. г. народнитѣ прѣдставители, че то е най-големото прѣстѣпление. Азъ зная, даже училищни инспектори се назначиха партизански. На какво основание, напр., въ Пльвенъ се назначи Рачевъ, който е ближенъ роднина на г. Людсканова и който не удовлетворява на законнитѣ условия. (Министъръ А. Людскановъ: Въ Ваше врѣме бѣше назначенъ първостепененъ учителъ въ София.) Инспекторъ не бѣше назначенъ: той е билъ първо-класенъ учителъ въ Македония и азъ не можехъ да го изпѣдя; но инспекторъ да го назнача, не желаехъ, защото не удовлетворяваше на условията на закона за инспекторитѣ. Най-малко бихъ желалъ инспекторитѣ на училищата да бѣдатъ партизани; инспекторската длъжностъ е най-деликатна. Зная, че, щомъ паднахъ отъ властъ, троица се назначиха за училищни инспектори. Искате да кажа кои сж? (Министъръ Х. Тодоровъ: Въ мое врѣме нѣма още!) Не казвамъ за Васъ, не бѣхте Вие криви, но други принудиха покойния Кънчовъ да ги назначи. (Г. Пасаровъ: Никола Дуковъ не

удовлетворяваше на условията, а Вие го назначихте!) Мълчете Вие, не желая съ Васъ да говоря — съ фалшификатори не говоря; Вие доламдардисвате истината.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Пасаровъ, моли Ви се!

Н. Мушановъ: Г-нъ прѣдседателю, защо не забѣлѣжите на г. Пасарова? Защо правите бѣлѣжка г. Такеву, а оставяте г. Пасаровъ произволно да прѣкъсва?

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Не видѣхте ли, че му направихъ бѣлѣжка!

М. Такевъ: Защото стана полицейски приставъ, който прави обиски на дипломатически агенти.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Такевъ, пѣмате думата!

П. Каравеловъ: (Продължава.) Не ме е толкозъ гнѣвъ за това, дѣто ви укорявахъ другитѣ. Тѣ ви укорявахъ, че сте назначили чиновници специално да агитиратъ. Азъ мисля, че не е само тоя мотивътъ, ами и „наши хора“, както пишете въ вѣстника си, „страдали съ пастъ“ — а нѣкъ знаа, какъ сж страдали, — „та да имъ дадете мѣсто“. Тия сж мотивитѣ, които дѣйствително дискредитиратъ и деморализиратъ българския народъ. Какво ще бжде управлението само отъ партизани? Подиръ, за агитациитѣ, азъ съжалявамъ, че се вовираше въ очи въпросътъ за агитацията на министритѣ; лани говорихъ — и на сжщото мнѣние съмъ и сега — не можемъ да укоряваме министритѣ, че ходили и говорили рѣчи прѣдъ народа. Сочиха на Франция и Англия, и азъ мога да посоча. Тамъ министритѣ говорятъ на 3—4 мѣста най-много, напечататъ се рѣчитѣ и тѣ служатъ за програмна избирателна рѣчь. Но чиновницитѣ не сж въ такова положение, но никой начинъ — буквално е прѣстѣпление тѣ да агитиратъ. Вие вѣрвате ли, че единъ Бръшляновъ или единъ Станчевъ се назначиха за друга цѣль, освѣнъ за изборитѣ. Азъ вѣрвамъ, че скоро ще ги назначите на други служби. Тѣ не стоятъ въ провинцията, а стоятъ тукъ, за да държатъ турцитѣ и други, които сж избирали. Това чиновничеству да тикаме постоянно, намѣсто да се занимава съ работа, да прави избори, по моето мнѣние е прѣстѣпно — деморализираме народа. Вие, министритѣ, можете да агитирате, колко щете, то е ваше право, както и на вашитѣ противници, но чиновницитѣ получаватъ отъ хазната пари да служатъ на всички, а не да служатъ само на правителството. Така щото, този въпросъ, имало ли е намѣса отъ чиновницитѣ въ изборитѣ или не, трѣбва ясно да се разгледа. Азъ съмъ убѣденъ, че е имало. И най-много се е хвалилъ за това П. Станчевъ, и надали трѣбва за това да се говори. Избралъ негова милостъ своя приятелъ Пасаровъ въ Балчикъ;

въ Куртъ-Бунаръ другъ свой приятелъ — П. Драгулевъ.

Г. Пасаровъ: Мене ме избраха Балчикскитѣ избиратели, които се бориша.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Пасаровъ, моли Ви, недѣйте се разправя съ г. оратора! Имате думата послѣ.

Г. Пасаровъ: Г-нъ Каравеловъ дойде въ Варна и прѣдъ хамалитѣ да говори.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Чл. 76 отъ правилника Ви забранява да прѣкъсвате оратора.

П. Каравеловъ: Каравеловъ дойде въ Варна, каза една рѣчь и нищо повече.

Г. Пасаровъ: Вие агитирахте отъ самото мѣсто министъръ-прѣдседателъ!

Н. Мушановъ: Направѣте му забѣлѣжка, г-нъ прѣдседателю! Ако и ние започнемъ сжщото, тогава?

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Моли, не смущавайте оратора! Направихъ му забѣлѣжка.

В. Кръстевъ: (Възразява нѣщо.)

П. Каравеловъ: Азъ ще моля Вие да изплатите паритѣ, които сте откраднали, и тогава да говорите.

К. Мирски: И да молите касацията, по-скоро да Ви разгледа дѣлото.

В. Кръстевъ: Васъ ще хвана за адвокатъ.

П. Каравеловъ: Ако има нѣщо да укорявамъ, то е отчаяното партизанство; считамъ го, че то е реакция и че, намѣсто да вѣрвимъ напредъ, вѣрвимъ назадъ. Вие мислите инакъ, но ние ще обнародваме листата на всички станали работи, както за чиновницитѣ, тѣй и за разтурването на съвѣтитѣ. Сега ще посоча само на двѣ кметства, напиримъ. По-добъръ кметъ отъ Танчева въ Пловдивъ нѣмаше. Лани се избра — махнахте го. Русчукското кметство вѣрвѣше прѣкрасно, захвана да изплаща дълговетѣ си, но го махнахте, защото вашитѣ приятели го поискаха.

Колко до въпроса за финанситѣ, смѣшно ще бжде сега да говоримъ. Азъ ще се радвамъ, ако прѣдставите договори за заемъ, които бждатъ подобри отъ ланскитѣ. Азъ малко се съмнѣвамъ въ това, защото не виждамъ още нищо, но въ всѣки случай искрено ще се радвамъ. И нѣмаме право асж още да разговаряме за тѣхъ, докато не ни се прѣдставятъ, отъ една страна, договоритѣ, а отъ друга — бюджетътъ. Едно ще съжалявамъ, само, ако дѣйствително се не направятъ и други актове, които сж необходими, за да се поправятъ финан-

ситѣ: да се помисли дѣ може да се съкрати — макаръ да не съмѣ отъ ония вѣрующы, които мислятъ, че много може да се съкрати, — и, тамъ дѣто може, да се увеличи. Какъвто заемъ и да стане, двата тия елементи сж въ всѣки случай необходими. Не мога да си правя иллюзии, че не трѣбватъ пари за обезпечаването на бѣдния бюджетъ да нѣма дефицити. Въ това отношение вѣрвамъ, че и вие сте съгласни. Дотогава съ търпѣние ще чакаме и, когато правителството прѣдстави договоритѣ за заема и бюджета, тогава ще поговоримъ, а засега то е напразно.

Азъ мисля малко иначе за Фирмилиановия въпросъ. Тукъ не е въпросътъ за единъ владика — съвсѣмъ не. Въпросътъ е, че се насочва пакъ дѣлене сферитѣ на влияние, за които толкова много се приказва прѣди врѣме. Въ Сърбия не се интересуватъ толкова за владика, а искатъ да си осигурятъ Скопие, па даже и цѣлата Вардарска долина съ Солунъ. Никога тамъ не сж се стѣснявали, нито Владанъ Жоржевичъ, нито Гарашанинъ да казватъ, че тѣмъ е необходимо да дойдатъ въ Солунъ. Най-ясно и откровено се изразилъ Гарашанинъ, който отива още по-далечъ: или ние, сърбитѣ, трѣбва да вземемъ София, или българитѣ да взематъ Нишъ. Сърбитѣ нѣматъ пристанище, нѣма на кждѣ да излѣзатъ и затова искатъ непрѣмънно да взематъ Солунъ съ цѣлата Вардарска долина. Това не може лесно да стане. Първиятъ въпросъ, който се развива сега, е за ржкополагането владика въ Скопие.

Тукъ се говори за сърбитѣ, че имали право по Берлинския трактатъ. И азъ съмъ съгласенъ, но ако Берлинскиятъ трактатъ се изпѣняваше въ всички точки и ако нѣкой слѣдѣше за неговото прилагане. Азъ тоже щѣхъ да апелирамъ къмъ него, но такова нѣщо нѣма. Ние, българитѣ, сами си взехме Румелия, въпрѣки Берлинския трактатъ; руситѣ се укрѣпиха въ Батумъ, въпрѣки Берлинския трактатъ, а Австрия се укрѣпи въ Босна и Херцеговина, пакъ въпрѣки Берлинския трактатъ. И Турция не желае да изпѣни никакви членове отъ Берлинския трактатъ. Съ Берлинския трактатъ българитѣ нѣматъ работа, защото съ сила трѣбва да дадемъ санкция на този трактатъ. Това ние не можемъ да направимъ. Намъ ни остава едно, което признава и Турция за себѣ си, и то е ферманътъ. Затова ние ще държимъ него, ферманътъ. Па когато се облѣгаме било на фермана, било на Берлинския трактатъ, ние не можемъ да взимаме върху себѣ си само обязанности, а ще искаме и права. Азъ нѣмамъ нищо противъ прилагането на Берлинския трактатъ и не желая никждѣ да се назначаватъ нови владии, но бихъ желалъ да се приложи 23 чл. отъ сѣщия трактатъ и да ни дадатъ право да окръглимъ епархиятѣ и да не бждатъ такива епархиятѣ, какъто е Охридската, разпокъсана въ три валиѣка; да ни дадатъ да си опрѣдѣлимъ сами центроветѣ, както ние намираме за добръ. Но това не ни даватъ. Тогава,

на основание на фермана, ние ще се противимъ на ржкополагането сърбинъ владика въ Скопие. Наистина, сърбитѣ ще протестиратъ, ако не прѣко, то чрѣзъ други. Вие знаете какъ е ставало посвѣщаването послѣдния пътъ на владичитѣ — скришомъ отъ всѣчки. Прочее, да не изпѣчаме оноза, което имаме въ ржцѣ, и да не се надѣваме много на онова, което ни общаватъ. Затова и ние не трѣбва да позволяваме да се посвѣщава Фирмилианъ.

Намъ казватъ: война да обявимъ. Тѣзи нѣща не се говорятъ тукъ; само глупавитѣ хора ги говорятъ. Нека знаятъ противникитѣ ни, че и война може да се объяви. За това рѣчь не става, а се казва: „ще взема всички мѣрки, които зависятъ отъ мене“. Българскиятъ народъ инстинктивно се произнесе по-правилно отъ мнозина мѣдрети, които мислятъ иначе, а именно, че не трѣбва да се позволява да се ржкополага Фирмилианъ. Азъ ще се радвамъ, ако чую отъ министерството, че и то е на сѣщото мнѣние, защото въпросътъ, който повдига г. Геннадиевъ, смущава мнозина. Тукъ, докато отсъствувахте г. Даневъ, всички се съгласявахме, нѣмаше противорѣчие въ тоя въпросъ, и ние подписахме съ Дѣда Цанковъ известната телеграма до Негово Блаженство — отдавна не сме се подписвали наедно — но откакъ се върнахте вие, г-нѣ Даневъ, измѣни се политиката на вѣстника ви. Ще искамъ едно разяснение по една депеша, за която чухъ, и много ще се радвамъ, ако не излѣзе истина. Вие сте били телеграфирани отъ Петербургъ на министерството — не съмъ челъ депешата, а единъ много добъръ приятель ми събщи: — „г. Ламсдорфъ ми каза, че трѣбва да се ржкоположи Фирмилианъ, а азъ отговорихъ, че трѣбва да се почака малко“. (Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Такава депеша не съмъ давалъ!) Сега азъ питамъ, защото ме увѣриха, че имало такава депеша на едного отъ двамата министри — на г. Сарафова или на г. Людсканова. (Министъръ М. Сарафовъ: Азъ не съмъ получилъ никога такава депеша!) Значи, вие отказвате. Сега какво ще бжде вашето поведение, като ви запитатъ, защото азъ зная, че такива думи сж размѣнени. Въ Цариградъ се е говорило: стига българското правителство да не прѣчи — не да помага — Фирмилианъ нѣма да бжде ржкоположенъ. И това ме искрено радва. Това азъ зная отъ вѣренъ източникъ, че въ Цариградъ тържествено е заявено: стига българското правителство да се не намѣсва, Фирмилианъ нѣма да бжде ржкоположенъ. (Министъръ М. Сарафовъ: И понеже не е станало ржкополагането, тогазъ?) Г-нѣ Сарафовъ! Когато говоримъ за ржкополагане, не говоримъ за днесъ или за утрѣ, защото то може да стане слѣдъ двѣ недѣли. Въпросътъ е: нѣма ли да стане? Азъ бихъ желалъ правителството да ни каже, какви инструкции е давало на г. Гешова, защото ясно е по телеграмитѣ и по всичко друго какво се върши тамъ. Страхъ ме е отъ поведението на вашия вѣстникъ и отъ слуховѣтѣ, които

се разпространяват тукъ и навсѣкдѣ, че Фирмилиановиятъ въпросъ не билъ важенъ. Той за васъ не е, а за мене е важенъ. Прѣдпочитамъ кокошката да си държа въ рѣцѣтъ, нежели да гони жерави въ облацитѣ.

Вие говорите за пѣкаква си автономия. Вѣрвате ли въ това, че е достижимо?

Министъръ М. Сарафовъ: Ние не можемъ да даваме автономия.

Д-ръ П. Гудевъ: Вѣстникътъ ви го казва!

П. Каравеловъ: Вѣстникътъ казва, че автономия ще се даде. Азъ съмъ увѣренъ, че автономия не може да се даде; за автономия се искатъ сили — реални сили. И ето защо е право и разумно, да се бди за разрѣшението на Фирмилиановия въпросъ, който е за насъ отъ голѣма важностъ.

Да, когато Македония се слобие съ автономия, когато се приложи напълно Берлинскитъ трактатъ въ широка смисълъ на думата, тогава и азъ ще се съглася съ васъ, че Фирмилиановиятъ въпросъ не е важенъ; по-далечъ отъ васъ ще отида — нека сѣрбитѣ тогава си турятъ по единъ Фирмилианъ въ всѣки градъ. Негова милостъ, господство му, казва, че скопийнитѣ сѣ много развити. Такива комплименти не обичамъ, не искамъ да чувамъ, когато се говори за българско население, че било много развито въ национално отношение, защото ние си се познаваме много добръ. Тѣ, скопийнитѣ, сѣ противъ рѣкополагането на Фирмилиана, искатъ нашата поддръжка и ние трѣбва да направимъ това, и за тѣхенъ хатъръ трѣбва да ги поддържимъ, защото тѣ храбро се държатъ. И ако читате скопйани, тѣ всички до единъ казватъ, че не даватъ, че не допускатъ Фирмилиана. И тѣ сѣ прави, по-прави отъ насъ.

Ще кажете, че наши приятели — можемъ да го кажемъ откровенно — руситѣ го искатъ. Менѣ ми се струва, че тѣ ще го искатъ, но като видятъ, че не ни е за даване, ще отстъпятъ. Ще попитатъ: Обичате ли ни? — Много ви обичаме, но ако пожелаете да се обѣсимъ — нѣма да се обѣсимъ. Азъ не желая България сама да се унищожава, а съ даването Скопие на сѣрбитѣ, ние се самоунищожаваме. За Македония нѣма и да сѣнувате вече, другъ нѣтъ нѣма за нея — прѣзъ дѣ ще минете? Единствениятъ нѣтъ е оттамъ — нѣтътъ Куманово-Скопие. И сѣрбитѣ затъ иматъ прѣимущество прѣдъ насъ, защото владѣтъ долината на Морава. И азъ положително считамъ, че всѣко колебание, да се отстъпи Скопие, подъ каквото и да е прѣдлогъ, ще бѣде прѣстъпление. Ама че нѣкакъвъ си Душанъ тамъ се билъ вѣнчавалъ на прѣстолъ, намъ не ни влиза въ работа. Онова нравствено влияние, което имаме върху македонското население, трѣбва яко да държимъ, да разбератъ македонцитѣ, че ние безъ бой нѣма да отстъпимъ ни на една педя. Тогава и тѣ яко ще държатъ за

насъ. Ако захванете за хатъръ да отстъпите днесъ — едно, утрѣ — друго, каква полза на края ще очаквате? Вие знаете рѣчта на Вучича, който е министъръ-президентъ въ Сѣрбия и който се изразилъ, че българското правителство било добро, но лоша била опозицията. Що значи това? Като че ли по тоя въпросъ нашето правителство играе играта на сѣрбитѣ, като се отдѣли отъ интереситѣ и рѣзко изказаното мнѣние на българския народъ. Едно българско правителство нѣма право да отстъпи онова, което е спечелено отъ народа въ XIX вѣкъ слѣдъ 50-годишна упорита борба. Прѣди да се освободи политически българскиятъ народъ, той е спечелилъ Скопие. Прѣди тая борба нѣмаше национално съзнание въ България никѣдѣ, ни въ самата Македония, ни въ Копривница и Панагюрище. Прѣди 50 години въ Панагюрище и Копривница българитѣ наричаха себе си „кавури“ — никаква националностъ не сѣ признавали. За това азъ желая онова, което е спечелено, да го държимъ и нашето правителство да върви наедно съ народа; по тоя въпросъ да не се цѣпимъ. И можемъ винаги и навсѣкдѣ да кажемъ, че това не можемъ да отстъпимъ; онова, което самъ народътъ е извоювалъ съ такъвъ трудъ, съ такива жѣни, съ такава борба, не може и не трѣбва да се отстъпи. Тогава съ правителството нѣма защо да се караме. Тукъ не ми е, кой ще поднесе адреса или не; то не е важенъ въпросъ. И не ми е до онѣзи дребни въпроси, въ които се впуцваме. Фирмилиановиятъ е единъ отъ сериознитѣ въпроси, и вие сами много добръ го знаете. Поне нѣкой отъ васъ, г. Сарафовъ е живѣлъ въ Македония, и знае какво значи Скопие. Вие трѣбва да знаете, че единствениятъ градъ, който имѣ въ Турция значение въ годинитѣ, когато турцитѣ сѣ се заселили, е Скопие. У Хамера ще намѣрите, че щомъ сѣ го завладѣли, веднага сѣ го заселили съ турци — най-голѣма турска колония е станалъ Скопие. Той е цитаделна колония за турско владичество и за Турция, и затова се гонятъ за него толкова много всички. Ние трѣбва да ходатайствуваме прѣдъ всички велики сили, поне ако не ни помагатъ, да не ни прѣчатъ, да ни поставятъ на равни условия съ другитѣ народности — било по Берлинския трактатъ, било по фермани, и тогава нѣма да се караме съ никого и ще живѣемъ по-добръ. Това е моето мнѣние.

Прѣдседателствующъ А. Франгъ: Г-да народни прѣдставители! Оставатъ още 20 минути до 8 ч. Има нѣколко души записани да говорятъ. Ако нѣкой отъ записанитѣ г. г. оратори мисли, че може да свърши за 20 минути, нека излѣзе да говори. (Обаждатъ се: Не може! Да се вдигне засѣданieto!)

Тогава, прѣди да се вдигне засѣданieto, ще съобща на почитаемитѣ г. г. народни прѣдставители, че сѣ сложени на масата на прѣдседателството 4 запитвания отъ г. Такова: едното е до

г. Министра на Вътрешните Работи и тритъ други до г. Министра на Търговията и Земледелието. По реда, ще се изпратят на надлежните г. г. министри.

М. Такевъ: Г-нъ прѣдседателю! Споредъ правилника, трѣбва да се прочетатъ!

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Съобщавамъ ги само, и ще се изпратятъ. (Нѣкои прѣдставители: Трѣбва да се прочетатъ!) Нѣма да се прочетатъ, а трѣбва да се съобщатъ. (М. Такевъ: Нѣмамъ нищо противъ.)

Има прѣдложение отъ 10 души народни прѣдставители, за да се приложи нѣщо къмъ отговора на тронната рѣчь. Това прѣдложение ще се има прѣдъ видъ, когато се свършатъ прѣднията по отговора на тронното слово.

Сега за дневния редъ. Азъ мисля, дневниятъ редъ да си остане пакъ сѣщиятъ.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Ние рѣшихме прѣди малко-за пръвъ дневенъ редъ да имаме избора на трима народни прѣдставители, които ще прѣдставляватъ Народното Събрание въ комитета „Царь-Освободителъ“, и послѣ да продължаваме днешния дневенъ редъ.

Е. Начевъ: Г-да народни прѣдставители! Споредъ чл. 75 отъ правилника, ние не можемъ утрѣ да поставяме на дневенъ редъ освѣнъ прошения. Слѣдъ като изчерпимъ прошенията, които има да се докладватъ въ Събранието, може да се продължи дневниятъ редъ отъ днешното засѣдание. Но азъ мисля, споредъ здравия смисълъ на чл. 75 отъ правилника, който казва, че всѣка сѣбота прошетарната комисия докладва вземениятъ рѣшения по прошенията, които ѝ сѣ били пратени, ние не можемъ да опрѣдѣляме за сѣбота никакъвъ другъ дневенъ редъ освѣнъ онзи, който е прѣдвиденъ въ правилника. И менѣ ми се струва, че ние, ако пазимъ правилника, трѣбва да туримъ на дневенъ редъ за утрѣшното засѣдание докладъ на прошетарната комисия и, слѣдъ като се изчерпи докладътъ на прошенията, да се продължи днешниятъ дневенъ редъ. Азъ поне така мисля и така разбирамъ правилника.

М. Такевъ: Г-нъ Министъръ-Прѣдседателъ, види се, е забравилъ чл. 62 отъ правилника: (Чете.) „Всѣки прѣдставителъ, който иска да направи за-

питване (interpellation), трѣбва да поднесе това си запитване на прѣдседателя писмено и прѣди още да е започнатъ дневниятъ редъ. Прѣдседателътъ прочита веднага запитването и Народното Събрание, слѣдъ като изслуша едного отъ членоветъ на правителството, безъ да влиза въ сѣщността на прѣдмета, опрѣдѣля деня, въ който ще се разисква запитването.“ Прочее, запитванията трѣбва да се прочетатъ, ще чуемъ едного отъ членоветъ на правителството, нѣма да влизаме въ сѣщността на въпроса и ще опрѣдѣлимъ деня за тѣхното дебатиране. Това пише правилникътъ. (Д. Петковъ: Тѣй е!)

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Тѣй както е редактиранъ чл. 62, то би излѣзло, че интерпелацииитъ се прочитатъ въ началото, при отварянето на засѣданието, (М. Такевъ: Прѣди да се опрѣдѣли дневниятъ редъ. Сега опрѣдѣляме дневния редъ.) прѣди да е започнатъ дневниятъ редъ. Значи, Вие ако подавате днесъ Вашиятъ запитвания, трѣбвало би да се прочетатъ утрѣ, прѣди да се пристъпи къмъ дневниятъ редъ. Но най-сетнѣ нѣмамъ нищо, ако се прочетатъ.

М. Такевъ: Утрѣ да се прочетатъ.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Азъ рѣкохъ да се съобщатъ тази вечеръ и утрѣ, прѣди да се почне дневниятъ редъ, да се прочетатъ. Ще имаме на дневенъ редъ най-напрѣдъ прочитане запитванията на г. Такева, послѣ избиране трима членове за комитета „Царь-Освободителъ“ и слѣдъ туй продължение разискванията по отговора на тронната рѣчь. (Гласове: А прошения!) Комисията не се е занимавала и нѣма готови прошения.

И. Гешовъ: Г-нъ прѣдседателю! Отъ страна на комисията Ви се казва, че има готови прошения. (Гласове: Нѣма готови прошения!) Ако има прошения, турѣте ги!

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Добрѣ. Ако има готови прошения, турятъ се на дневенъ редъ.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Заявилъ ли е прѣдседателътъ на прошетарната комисия, че има прошения?

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Не е заявилъ. (Звъни.) Засѣданието се вдига.

(Вдигнато на 7 ч. и 30 м. вечерта.)

Прѣдседателъ: Д. Цанковъ.

Подпрѣдседатели: { Д. К. Поповъ.
А. Франгя.

Секретаръ: И. Еневъ.

Началникъ на Стенографическото бюро: Т. Гължбовъ.